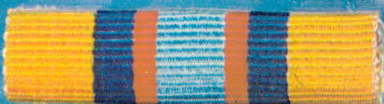
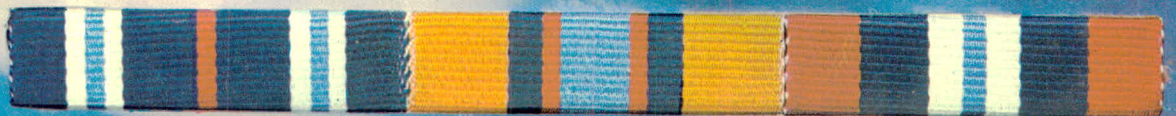
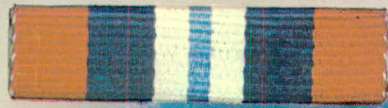
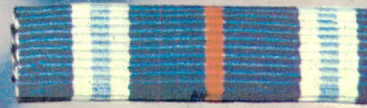

נוער כותת

קפ"ח

מערכות

תוכן העניינים:

2	ציונים לשבח מטעם הרמטכ"ל
5	משמעותה של המשמעת אל"מ מ. פעיל
9	הכשרת צנחנים בצה"ל אל"מ רפול
13	מצומת ג'בל-ליבני עד מיצר הגידי א. חשביה
21	קרבות ברמת הגולן בימי התנ"ך מ. ארזי
26	סובורוב — המצביא יוצא-הדופן אל"מ מ. גור
31	מוסדות הדת המוסלמיים ביהודה ובשומרון סגן ד. ספוא'ניקוב
37	מערכת אחידה של נשק קל:
38	● רובה אחיד רס"נ פ. אביבי
40	● „משפחת קולט” לויט'קול' ג. ויטקובסקי
42	● מקלע אחיד רס"נ י. מימון
43	● „משפחת סטונר 63” קפט' מ. ג'ונסון
45	כוונות לילה קפט' ה. אייזנסון
47	● „אש-מוות” קול' ג'. ג. פורד
49	ישראל במדיניות העולם:
50	● לקחי מלחמת ששת הימים בעיני „המכון ללימודים אסטרטגיים” אבידן
51	● מלחמה על-ידי שליח” ת. דרייפר

3

4

בית ההוצאה של
צבא הגנה לישראל

מערכות

העורך הראשי: סאל גרשון ריבלין
מרכזת המערכת: מרים דרורי
צוות המערכת: סאל מ. שריג, ש. גפני, א. גולדברג
„מערכות-פלס”: קצין-עריכה סגן-אלוף שלמה לב
„מערכות-חימוש”: קצין-עריכה רב-סרן יעקב להט
„מערכות-ים”: קצין-עריכה סרן אלי שחף
„קשר ואלקטרוניקה”: קצין-עריכה רס"נ מהנדס י. בעל-שם

המערכת והמנהלה: הקריה — ת"א, רח' ג' מס' 1 טל' 692237

העורך: סגן-אלוף צבי סיני
עורך-משנה: רב-סרן ל. מרחב

מדור המנויים: הקריה, רח' ב', מס' 29, טל' 256175
הודפס באמצעות משרד הבטחון — ההוצאה לאור
„הדפוס החדש” בע"מ, ת"א

הנני לציין

- סג"מ ארון שמואל
על גילוי אומץ-לב, תושייה ורוח התנדבות.
- רב"ט אלימלך ז"ק
על גילוי אומץ-לב.
- סא"ל אלעד אהוד ז"ל
על גילוי אומץ-לב ודבקות במטרה.
- רב"ט אפשטיין זרח
על גילוי העזה, אומץ-לב ודבקות מופתית בביצוע המשימה.
- טור' אפשטיין שלמה ז"ל
על גילוי אומץ-לב, רוח התנדבות ודבקות במטרה.
- רב"ט ארד יגאל
על גילוי אומץ-לב ומסירות בקרב.
- רס"ג בן-אור אריה ז"ל
על אומץ-לב ודבקות במשימה.
- סרן בן-ציון זהר
על אומץ-לב ודבקות במשימה.
- סרן גלעד אמנון
על העזה ודבקות במשימה.
- טור' דוד שלום
על גילוי אומץ-לב, העזה ודבקות במטרה.
- טור' דרופייבסקי יצחק
על גילוי אומץ-לב, תושייה ודבקות במטרה.
- רס"ג דרור אברהם
על גילוי אומץ-לב ודבקות במשימה.
- סא"ל דרייזין אשר
על גילוי אומץ-לב ומנהיגות למופת.
- טור' דרימר משה ז"ל
על גילוי גבורה ודבקות במשימה.

צה"ל איננו נמנה על הצבאות בהם מצוי ביטוי חיצוני להבעת הערכת המדינה והצבא למעשי גבורה ומופת. מדליות ואותות הצטיינות אינם מפארים את חזות המפקדים והחיילים אשר גילו גבורה, אומץ לב והקרבה בלחימה אל מול פני האויב תחת אש.

דרכו של צה"ל מאז הקמתו ועד הימים האלה רצופה גילויי גבורה, אחוות לוחמים בקרב ומעשי מופת. בכל תקופה קמו לצה"ל לוחמים מעולים אשר רבים נפלו במערכותיו ורבים אחרים חיים עמנו כיום. בכל תקופה קמו לצה"ל דמויות אשר לאור מעשיהם התחנך הצבא כולו...

הציון לשבח הניתן מדי פעם על-ידי הרמטכ"ל ואלופי צה"ל וכן ביתר דרגי הפיקוד הפך במרוצת השנים לצורת הבעת ההערכה החיצונית היחידה לחיילי צה"ל המצטיינים בתפקידיהם, במיוחד בתפקידי קרב ולחימה. במלחמת ששת הימים באו לידי ביטוי כל הטוב והיכולת הגנוזים בעם ובנוער בישראל, הוכח כי גילויי הגבורה הם נחלתם של כל שבטי ישראל; צברים ועולים חדשים, עולי ארצות מזרח ומערב כאחד הוכיחו במעשיהם כי חיילים מעולים הם בעת מבחן לאומה ונכונים למעשי הקרבה. לו שפטנו באמות מידה רגילות את גילויי הלחימה במלחמה זו הרי שכמעט כל חייל לוחם בצה"ל ראוי היה לציין שבח ובודאי המפקדים של היחידות והעוצבות הלוחמות...

הציון לשבח לאחר מלחמת ששת הימים ניתן לאלה שהצטיינו בקרבות האש,

לשבח את:

רב"ט	הוברמן ישראל
	על גילוי אומץ-לב ואחוות לוחמים, תוך סיכון נפשו.
סגן	הורוביץ נתנאל
	על אומץ-לב ודבקות במטרה.
רס"נ	הס כוכב
	על גילוי אומץ-לב ודבקות במשימה.
סרן	וורדון דניאל ז"ל
	על גילוי אומץ-לב ורוח התנדבות.
סגן	וייס גיורא
	על גילוי אומץ-לב וכושר מנהיגות למופת.
סגן	וייסלר אורי ז"ל
	על אומץ-לב ודבקות במטרה.
טור'י	וישניא עזרא
	על גילוי אומץ-לב למופת בקרב.
סמל	ורדי שאול
	על אומץ-לב ודבקות במטרה.
סמ"ר	זולברג ישראל ז"ל
	על גילוי אומץ-לב ודבקות במטרה.
טור'י	חימוביץ יעקב
	על גילוי אומץ-לב ודבקות במטרה.
רס"נ	חיסדאי יעקב
	על גילוי אומץ-לב ומנהיגות.
סמל	טאוויל יוסף
	על גילוי דבקות במשימה.
סגן	טל משה ז"ל
	על גילוי אומץ-לב.
טור'י	יצחקיאן אפרים ז"ל
	על גילוי אומץ-לב ואחוות לוחמים, תוך סיכון נפשו.

לאלה שגילו בלחימה את הערכים המיוחדים את צה"ל והמהווים את מרכיבי כוחו העיקרי. חיילים ומפקדים אשר חתרו לבצוע מעל ומעבר לחובתם, לאלה שגילו יוזמה ונתלו לעצמם את הזכות להתנדב בעת קרב, תחת אש וללא פקודה כדי להשיג את המשימה; לאלה שנפגעו מאש האויב או שאמצעי לחימתם ניזוקו במידה כה חמורה שהיתה להם הצדקה מלאה להפסיק את לחימתם אך על אף ולמרות זאת המשיכו וחרף כל הקשיים השיגו את המשימה.

רבים הם הגילויים של אחוות לוחמים שנתגלו במלחמה זו. רבים, רבים מחיילי ישראל פונו וחיהם ניצלו על-ידי חבריהם, חיילים ומפקדים, חובשים ורופאים אשר בתנאים הקשים ביותר ותחת אש לא נטשו את חבריהם הפצועים, טיפלו בהם וחילצו אותם למקום מבטחים.

הציון לשבח הינו, לפיכך, ציון לאותם מעשי מופת וגילויי אחוות לוחמים מיוחדים המתגלים בעת לחימה והעושים את צבא ההגנה לישראל לאותו צבא המסוגל להשיג את אשר השיג במלחמת ששת הימים.

החיילים אשר צויינו לשבח, הנופלים ואתם הנמצאים עמנו כאן, הצבתם דוגמה ומופת למייחד את רוחו וכוחו של צה"ל. הופכים אתם היום לביטוי ולסמל לגבורת ישראל במלחמת ששת הימים.

לאור מעשיכם נתחנך ונחנך.

(מדברי הרמטכ"ל, רב-אלוף י. רבין, בטקס הענקת הציונים לשבח)

הנני לציין לשבח את: ח ש י

סגן	ישראל אורי ז"ל על גילוי אומץ-לב, העזה ודבקות במטרה.
רב"ט	כהן מאיר ז"ל על גילוי אומץ-לב.
רב"ט	כץ רפאל ז"ל על גילוי אומץ-לב.
רב"ט	לוי יצחק על גילוי אומץ-לב.
סגן	ליבנוירט שמואל על גילוי אומץ-לב.
סמל	לפר יוסף על גילוי אומץ-לב ותושייה.
רס"נ	מאיר אריה ז"ל על אומץ-לב, סבילות, דבקות במטרה ודאגה לאנשיו.
סגן	מוניץ אברהם על גילוי אומץ-לב ודבקות במטרה.
סרן	מורגן יעקב על העזה ודבקות במשימה.
טור'י	נאווה איתן ז"ל על מעשה גבורה והעזה בקרב
סרן	נדלר זאב על גילוי אומץ-לב ודבקות במטרה.
טור'י	סדן צבי על גילוי אומץ-לב, רוח התנדבות והתנהגות למופת.
סמל	ענבר בני ז"ל על גילוי אומץ-לב ודבקות במטרה.
סגן	פלץ דוד ז"ל על גילוי אומץ-לב, רוח התנדבות ודבקות במטרה.
סמל	פניקל חיים ז"ל על גילוי אומץ-לב, רוח התנדבות והתנהגות למופת.
סרן	פרי (פריצקר) יהודה על אומץ-לב ודבקות במשימה.
סגן	פרידמן מרדכי ז"ל על גילוי אומץ-לב ודבקות במטרה.
רס"ג	קפלן שמאי ז"ל על גילוי אומץ-לב ודבקות במטרה.
טור'י	רוסק חיים ז"ל על גילוי אומץ-לב ורוח התנדבות.
סגן	רפן גד על גילוי כושר מנהיגות למופת, שליטה עצמית וסבילות.
סגן	ד"ר שטיין חיים על גילוי אומץ-לב ודבקות במשימה.
רב"ט	שינדלר ישראל על גילוי אומץ-לב ואחוות לוחמים.
טור'י	שירזי דוד ז"ל על אומץ-לב ודבקות במשימה.

יצחק רבין, רב-אלוף

ראש המטה הכללי

משמעותה של המשמעת

אנו, המפקדים בצבא, אם בכירים אנחנו או זוטרים עדיין, האם שאלנו את עצמנו מאין נובעת המשמעת הצבאית, המוכרת לנו והמקובלת על כולנו כדבר המובן מאליו? האם הרהרנו באחד מרגעי-הפנאי המעטים שלנו מדוע מקובל בצבא הציונות המוחלטת של רמה נמוכה לרמה גבוהה, ללא ערעור? הרי בתקופתנו המודרנית מתנהלים כהלכה מפעל-יענק אורחיים, שאמנם שורר בהם משטר-עבודה, אבל הוא מתון בהרבה מן המשטר המקובל בצבא... ישנם אף מוסדות יעילים מאוד, בהם משטר-העבודה משתף את העובדים בקבלת ההחלטות העיקריות ואף בניהול השגרתי.

ויש שעולה הרהור בלב: כלום לא יהיה זה מן ההגיון להתקין גם בתוך הצבא משטר-חיים דמוקרטי, היינו, לשתף גם את החיילים בקבלת החלטות? וכאשר אנו דוחים רעיון זה, אנו שואלים: בכל זאת, מדוע עלינו לקיים את המשטר המחוספס והקשוח?

רבים נחלצו להסביר את חיוניות המשמעת הצבאית ולהוכיחה. מספר הנימוקים שנמוקו כדי לבססה הוא רב. הבה ונבדוק את המקובלים שבהם.

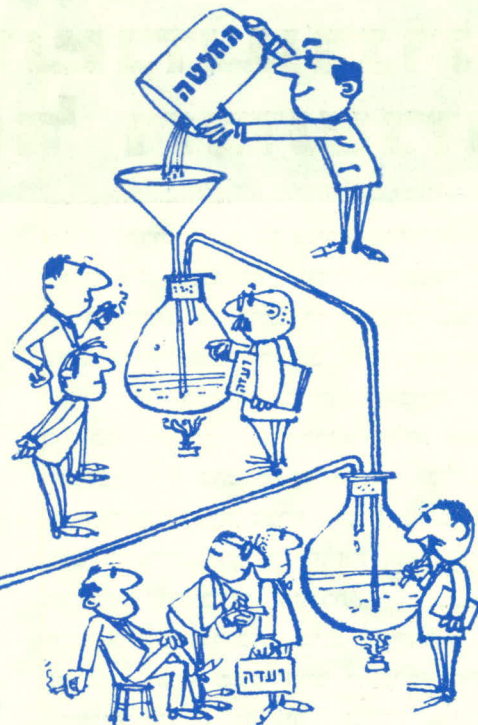
הראשון שבנימוקים, והשכיח שבהם, מתבסס על העובדה שצבאנו כרוך בשירות חובה, שירות שנכפה על אזרחי המדינה, בשירות-סדיר ובמילואים, באמצעות חוק המדינה. חלק מהמפקדים טוען כי חייל בשירות-חובה, אם סדיר הוא ואם איש-מילואים, אינו מקבל גמול כספי על טרחתו, עושה את מלאכתו בצבא „כמי שכפאו השד“, ולכן אין ברירה אלא לשלוט עליו „ביד רמה ובזרוע נטויה“. הסבר זה קל לסתור

אלי"מ מ. כעיל

אפילו ב"נוק-אאוט טכני", כי אילו היתה טענה זו נכונה, שומה עלינו להסיק כי בצבאות בהם אין שירות חובה (כמו למשל, כוחותיה המזוינים של בריטניה) אין צורך במשמעת צבאית.

ואז מועלה הנימוק האופייני השני, הגורס כי על הצבא להיות מאורגן הרבה יותר טוב מכל מוסד אזרחי, לכן חייב הוא לפעול במסגרת קשוחה הרבה יותר, פן יהא ארגונו רופס, מסורבל ואטי.

הבה נבחן נימוק זה ואת הנחות-היסוד שלו, שעל פיהן מחוייב ארגון יעיל להיות דוקא קשות. הדרך הטובה ביותר היא לבחון מקרוב מוסדות אזרחיים וצבאיים שהם בעלי ייעוד דומה (סדנאות, יחידות-תובלה ומוסדות-חינוך). בבדיקת קות רבות שנעשו בתחום זה, וגם על-פי מראה-עיניים של

אנשים פשוטים כמונו, ניתן לסכם כי מוסדות אזרחיים רבים פעלו ופועלים בכושר-תפוקה, ביעילות, בתכליתיות ואף במהירות גדולה הרבה יותר מאשר מוסדות צבאיים מקבילים. מכאן איפוא- שהמשמעת הצבאית אינה הערובה העיקרית לכושר-תפוקה, ליעילות, לתכליתיות ולביצוע מהיר, וניתן להגיע לכושר-ביצוע מעולה גם בדרכי המשמעת הדמוקרטית של האזרחים.

*

ובכן, מהו השורש אשר ממנו מתחייבת המשמעת הצבאית? סיפור מעשה קצר, אשר אירע במציאות, עשוי להבהיר את הבעיה:

ספינת-נוסעים יוונית מפוארת עשתה דרכה במרחבי האוקיינוס האטלנטי בראשית שנות החמישים של המאה ה-20. בספינה זו נסעו כ-500-600 נוסעים, ושירתו בה 200-300 אנשי-צוות. כיאה למפעל מודרני, היו החיים והעבודה בספינה זו מאורגנים למופת, והכל "דפק" כהלכתו.

לפתע, עקב סיבה שאינה מענייננו כרגע, נבקע בקע בספינה והיא החלה שוקעת אט-אט במים. והנה, במקום הסדר והיציבות המופתי ששררו בספינה עד לאותו רגע, השתררה אנדרלמוסיה מטורפת של אלף נפשות נפחדות מאימת המוות, אשר כל אחת מהן חיפשה ישועה והצלה רק לעצמה.

את הישועה ניתן היה להשיג רק באמצעות סירות הצלה. הראשונים הגיעו אליהן מלחים ואנשי-צוות שידעו להפעילן. מבלי לחכות לנוסעים או לשאר חבריהם, הפעילו קבוצות מלחים את סירות-ההצלה והתרחקו מהספינה הטובעת כשעמם רק חלק מהאנשים, אותו חלק שהספיק להידחק לסירות בתוך המהומה. כך טבעו למעלה מ-300 נפש מתוך כ-1000 נוסעי הספינה. מקרה זה אירע בספינה שבה היו סירות-הצלה שיכלו להספיק למלט כ-1500 איש, ובתנאים בהם היה זמן לארגן את הצלת הנוסעים כולם.

לאור הנסיון האנושי יודעים אנו בבירור, כי אילו הוסיף לשרור בספינה, גם בעת התגבר הבקע, הסדר והארגון ששררו בה כל העת, ודאי היה רב-החובל מצליח להשתלט על המצב, לארגן את מלאכת ההצלה, ולסיים את הפרשה המעציבה כמעט ללא אבידות בנפש (אם כי הספינה היתה ודאי טובעת).

הכחד מפני המוות

מה אם כן, אשר שיבש לפתע את הארגון והסדר בספינה?

לכך תשובה אחת בלבד: הארגון החברתי שובש, פשוטו כמשמעו מחמת הפחד מפני המוות. אין לאדם נכס יקר מחייו, וכאשר דומה לאדם כי נכס זה שרוי בסכנת אבדון, הוא מוכן לעשות הכל כדי להצילו, גם בידעו כי תהא זו הצלת נפשו בלבד.

דווקא ברגעים כאלה, בהם מוטלים החיים על כף-המאזניים, חשובה פעולתה של חברת-האדם המאורגנת, המסודרת והממושמעת, כי רק פעולה חברתית משולבת עשויה להביא

לתוצאות רצויות. אבל דא-עקא. אימת המוות אינה מגיעה אל האנשים ב"צינורות הפיקוד"; הפחד מועזע כל אחד לחוד, ישירות, ומבריח אותו מן המאמץ הכללי, בתקוה הנלווה כי באורח אינדיבידואלי רבים יותר סיכוייו להינצל.

מסתבר כי שיטות הארגון והמינהל המקובלות אינן עומדות יפה בניסיון ברגעים בהם פחד-המוות הוא הגורם העיקרי המשפיע על האנשים.

היחידה והעוצבה הצבאית הוקמו כדי להילחם בקרבות וב- מערכות, על-פי רצונה וצרכיה של המדינה, אשר כוננה את הצבא. בקרבות ובמערכות יהיה על כל החיילים לעשות את המוטל עליהם כגוף מאורגן, מלוכד ומתואם, למרות העובדה שפחד-המוות ישלוט בם כהלכה, באשר גם האויב יפעיל נגדם אמצעי-לחימה נושאי הרס, פגיעה ומוות.

עלינו אף לזכור כי גוף צבאי הלוחם בקרב שונה תכלית שינוי מאותן אלף נפשות שהיו על הספינה. אנשי הספינה מצוים היו ברגע הקריטי להציל את חייהם שלהם בלבד — ואילו הגוף הצבאי חייב למלא משימה תוך-כדי סיכון החיים. אם הפחד המתעורר בכל אדם יגרום להתרופפות היחידה הצבאית תחת אש, לשיבוש ארגונה, להתפרקותה, לא תסתיים הפרשה רק באבדן-חיים רב יותר, אלא היחידה לא תצליח אף למלא את משימתה ואת ייעודה, משמע: תמעל באמון האומה.

הארגון הצבאי עומד בפני אתגר חברתי קשה מאוד. הוא חייב להכין עצמו בהתמדה לקראת אותו ייעוד המכונה "קרב", בו תפעל היחידה הצבאית כגוף חברתי מלוכד, הפועל במאורגן וללא כל היסוס, על אף העובדה שאימת המוות וההיפגעות מחלחלת בקרבם של כל חייל וחייל בנפרד.

המשמעת הצבאית

מצויות דרכי-מנהיגות אחדות שבאמצעותן ניתן להתמודד עם האתגר הזה, ואף להצליח. אחת מהן היא המשמעת הצבאית. ייחודה בכך שהיא פתרון נוח מאוד, המודקר מייד לעין ומעצב מסגרת ברורה, הן כלפי החיילים שבתוך היחידה והן כלפי חוץ.

נגדיר, אם כן, ונאמר כי השיטה הראשונית להתגבר על האימה היא הכנסת היחידה הצבאית למסגרת קשוחה של משמעת הירארכית, שתביא לידי כך שרצון-הברזל של מפקד אחד אכן יפעיל את כל הגוף הלוחם.

עתה נוכל לקבוע כי רמת משמעת, הכרוכה בציות מוחלט, נובעת מאימי שדה-הקרב ולא משום מקור אחר. את מידת קשיחותה של המשמעת יש איפוא להתאים לצרכים אלה, ואדרורק להם.

עד כה הבהרנו לעצמנו, אם כי באופן קצת פשטני ואלמנטרי,

את שורשה הראשוני של המשמעת האופיינית לצבא. נצעד עתה פסיעה נוספת וננתח תופעות-יסוד אחדות הנוגעות למפקדים, והנובעות ישירות מאותה משמעת שעל מקורותיה התחקינו זה עתה.

הבה ונתלווה, בדמיוננו, אל צעיר מוכשר שנתמנה זה עתה למנהלו של מוסד אזרחי מסויים. ננסה, בעזרת מרשם, לתאר את מהלכה של החלטה עקרונית מהרגע בו נתקבלה על-ידי המנהל החדש ועד שהוחל בביצועה.

לצורך הדיון ולפישוטו, נניח כי המנהל החדש הוא אדם חיובי, וכי גם כל המערכת מאוישת על-ידי סגל טוב ומהימן.

נניח כי המנהל החדש החליט בנקודה א' החלטה עקרונית מסויימת, אשר ביצועה נועד לשפר את הליכי העבודה במוסד. החלטה זו לא תוגשם מייד ולוא תהיה הטובה בהחלטות. היא טובא לדיון בפני מועצת המנהלים, או המזכירות, או הנשיאות (נקודה ב'). בהליכים דיוניים אלה יעוכב ביצוע החלטה לזמן-מה והיא תאושר רק לאחר שיוכנסו בה תיקור נים ושיפוצים ולאחר הצבעה. גם לאחר אישורה של החלטה

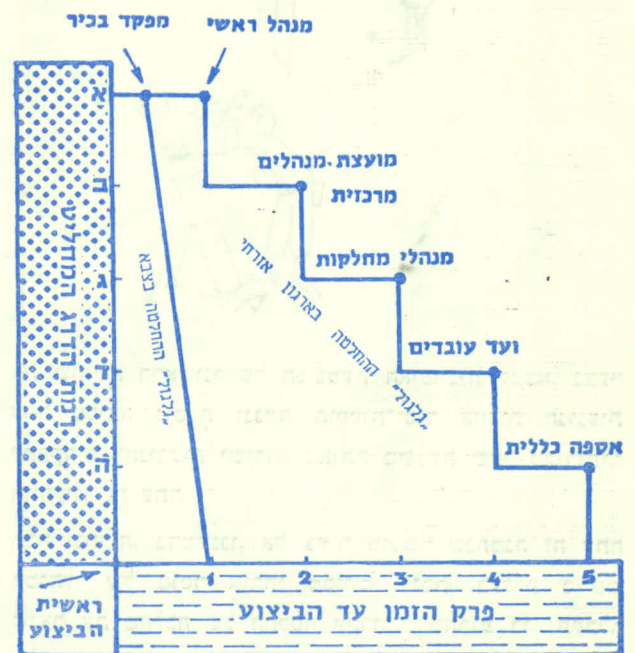
ושיפוצה בדרג העליון, עדיין אין כל ביטחון שאמנם תבוצע מייד הלכה למעשה. עד לביצועה יהא עליה לעבור דרגות-זיקוק שונות, שהסופית בהן היא האסיפה הכללית של העובדים.

מובן כי מספר „דרגות הזיקוק” מותנה בגודל המוסד ובטיבו; וכי אף במוסד גדול אין מפעילים את כל הדרגות בקשר לכל החלטה.

דרגות-זיקוק אלו הקיימות במינהל אורחי, מגרעתן נעוצה בכך שהן דוחות את מועד הביצוע של חלק מן ההחלטות; ויתרון — שרק החלטות סבירות מגיעות לכלל ביצוע ואף אלו רק לאחר זיקוק ושיפוץ. זאת, כמובן בתנאי שהמנגנון פועל כהלכה.

ננסה עתה לעקוב אחר החלטת מפקד יחידה או עוצבה בצבא מרגע קבלתה ועד לביצועה (ראה מרשמ).

מפקד עוצבה הנמצא בנקודה א' מקבל החלטה הנוגעת לעוצבה עליה הוא מופקד. עקב המשמעת הצבאית החמורה, תרד פקודת המפקד בשופי, בלא כל עיכובים ודיונים, ותבוצע על-

ביצוע ההחלטה במינהל האורחי ובצבא

ידי הדרג המבצע. אמנם, ברמות-פיקוד מסוימות מסתייע המפקד במטה בגיבוש ההחלטה, בעיבוד הפקודה ובפיקוח על ביצועה. אולם, מטה כזה סמכותו מוגבלת לייעוץ וסיוע למפקד, אך ההחלטה היא של המפקד ושלו בלבד. אין ספק שהחלטתו של המפקד הצבאי תבוצע בזמן קצר בהרבה מן הזמן הנדרש לכך במינהל אורחי.

עתה, הבה ונשווה ביסודיות את שני הגרפים, ונשאל שאלה עיונית טהורה באיזו הירארכיה חייב לשרת כוח-אדם מעולה

יותר, בזו הצבאית או בזו של המינהל האורחי? כדי שנוכל להשיב לשאלה זו, הבה ונערוך תרגיל דמיוני: נציב בראש כל גרף, בנקודה א' — מנהל גרוע, ומפקד גרוע.

סביר להניח ששיטת הזיקוק של המינהל האורחי תבלום, תמתן, תשנה או תבטל את החלטותיו הגרועות של המנהל. הנזק העיקרי למערכת האורחית יהיה בחיכוך הרב אשר ייווצר באפיקי ההירארכיה עקב פעולת-הבלימה של מנגנוני הזיקוק; אבל כל עוד פועלת המערכת כהלכה לא תהיינה קטסטרופות. לעומת זאת, במערכת הצבאית, בגלל המשמעת, תתבצעה החלטותיו של המפקד הלכה למעשה ולוא תהיינה גרועות ופגומות.

האם יש להסיק מכך שהמשמעת הצבאית היא מסוכנת, ולכן מיותרת?

חלילה. אם נגיע למסקנה זו, יהא בה אמנם „ריח של קידמה” אבל היא מסוכנת ביותר, כי אם תתקבל ימצא הצבא בסכנת אנרכיה תחת אש, וזו מסוכנת אף יותר מהחלטות גרועות. אין איפוא מנוס מן המסקנה, כי המפקד הצבאי צריך, עקרו-נית, להיות טוב יותר מאשר המנהל האורחי. המפקד הצבאי בכל רמות הפיקוד, אין לו בלם מוקק כזה המצוי במינהל אורחי, ולכן חייב הוא להגיע להחלטות מזוקקות מכוח אי-שיותו ושכלו בלבד.*

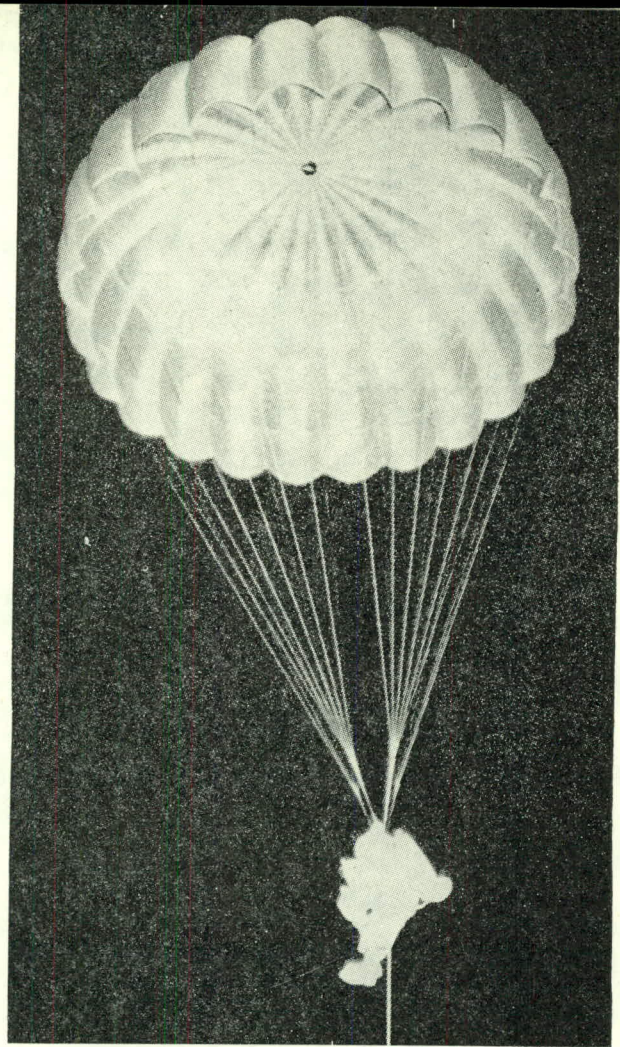
רואים אנו איפוא בנקודה ב', כי המשמעת הצבאית מחייבת את המפקד בציות מוחלט כלפי מעלה. זהו צדה העליון והגלוי של המשמעת: הציות המוחלט. אבל המפקד מתחייב כלפי הרמות שמתחתיו (נמשך בדרך זו לדוגמה: כלפי נקודה ג') להוציא אליהן פקודות נכונות ובדוקות, פקודות שעברו תהליך-חשיבה מעמיק (אם כי מהיר), בלי שעברו „תהליך זיקוק” מוסדי המקובל בחוגים האורחיים.

ומכאן למסקנה הסופית: ככל שהציות בצבא הוא מוחלט יותר, כן חייבים המפקדים להיות טובים יותר.

מסקנה זו שהיא בבחינת מובן-מאליו אינה קלה להגשמה כלל-ועיקר, שכן מסגרת המשטר הצבאי הקשוח ומגמות המשמעת הקפדנית שבה, גורמות לעתים לכך שניתן להעלים כלפי מעלה את חולשתם של מפקדים בעתות רגיעה.

מכאן שעל כל מפקד לשקוד על העלאת רמתם של המפקדים הכפופים לו, ומכאן חובתו הקדושה של הצבא להכשיר את מפקדיו, החל ברמה הנמוכה ביותר, בדבקות יתרה ובמסירות רבה, תוך מיון קפדני והקניית חינוך והשכלה מעמיקה לגבי ההווה ומתוך מבט כלפי העתיד.

* למסקנה זו הגיעו כבר בעת העתיקה באתונה הדמוקרטית על ידי בחירת המפקד הצבאי (סטרטגוס) לא על-פי גורל אלא בבחירות אישיות (בשעה שכל נושאי המשרות נבחרו על-פי הגורל) וכן ברומי, על-ידי בחירת הטריבונים הצבאיים.

וכן האזורים הגובלים במשולש הערבי ובמרכז הגליל העליון. הנסיגות לחדור לשם היו מלווים בתקריות, פעולות והתנגשויות, שלא תמיד הסתיימו בניצחון.

נוסף על תקריות אלו באו פעולות-חבלה מכוונות שמקורן מעבר לגבול, ואשר נתפנו לאחר מכן בשם פעולות-הפדאיון. פעולות-תגמול אותן ניסו לבצע כבר בתקופה ההיא לא תמיד הצליחו, שכן הצבא, שהיה שרוי בתהליך התארגנות, נעדר עדיין כושר ומסורת שייאפשרו לו לבצע בהצלחה פעולות נועזות.

השתלשלות האירועים הביאה להקמתה של יחידה מיוחדת לביצוען היעיל של פעולות-תגמול. יחידה זו אכן ביצעה פעולות זעירות רבות מאוד מעבר לגבולות, מהן לצורכי מודיעין ומהן כפעולות תגמול.

היתה בצה"ל עוד יחידה בה נתרכו חומר אנושי מצויין למילוי משימות מסוגים אלה. זאת היתה יחידת הצנחנים הראשונה, אשר, מן הבחינה ההיסטורית, היא הגרעין לכל הצנחנים של היום. שתי היחידות הללו אוחדו לאחת והופקדו על ביצוע פעולות תגמול לפי צורכי השעה. מאז ינואר 1954 לא היתה ולוא פעולה אחת של הצנחנים שלא הצליחה או לא השיגה את מטרתה, ולא היתה פעולה שהמשימות אשר נקבעו לה ולא הושגו ונתמלאו עד תומן.

חשוב להדגיש את הדברים הללו, כי הס"הם היסודות עליהם עומד צה"ל כיום.

גיבוש הצנחנים

היחידה הורכבה ממתנדבים בלבד. הברק החיצוני, שהיה בצנחנים בראשיתם, הוסט הצדה ומאז ואילך הושם הדגש כולו על יכולת מבצעית וכושר מבצעי, כושר גופני, מיומנות מושלמת בהפעלת נשק, ידיעה בניווט-לילה, ומעל לכל – החדרת הרצון לבצע את המשימה בכל מחיר.

היקפן של הפעולות הלך וגדל מפעולה לפעולה. יחידות חדשות שובצו בהדרגה בפעולות, והוקצו להן משימות מכוונות, בהן היה על אנשיהן להוכיח יכולת מבצעית בכל צורות הקרב הדרושות למילוי אותן משימות. לאחר כל פעולה נערך ניתוח והוסקו מסקנות, וכעבור זמן הוכנסו הלקחים לספרי-הלימוד של צה"ל. אירע והנסיבות נצטרפו כך שהסקת הלקחים והצורך בביצוע פעולות נוספות באו בעת-רבועונה אחת. אך יטעה כל הסבור כי פעולות כלשהן בוצעו בכוונה תחילה לשם לימוד והפקת לקחים. הפעולות שנעשו היו כולן גזרת השעה.

היתה זו תקופת פעולות הפדאיון, אשר הדרו דרך גבולותינו, הניחו מוקשים, רצחו וחיבלו, "לא משוא פנים". ככל שגברו פעולות-החבלה, כן הלכו ונתגברו גם פעולות-התגמול.

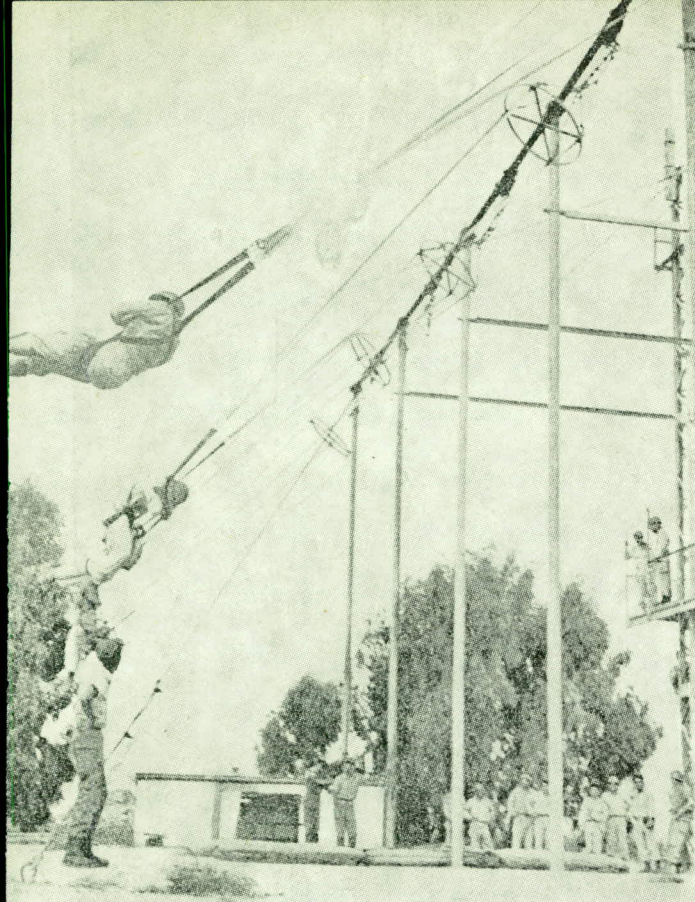
ערך רב נודע להקניית הלקחים שנרכשו בפעולות אלו לצבא בכללו. הקניית לקחים זו נעשתה תחילה באורח עיוני, כלומר, הלקחים הוכללו בספרי לימוד, בפרקי האימונים ובתרגילים. לאחר שאומנו ותורגלו, צורפו גם יחידות אחרות לפעולות-תגמול עם הצנחנים. פעולות הסבחה והכנרת היו כבר פעולות משותפות, בהן נתאפשר ליחידה נוספת לשתף את כוחותיה עם הצנחנים, אם גם עדיין לא במשימה

הכשרת צנחנים בצה"ל

הק"מ
הנ"מ
הת"מ
הפ"מ
הק"מ
הנ"מ
הת"מ
הפ"מ
הק"מ
הנ"מ
הת"מ
הפ"מ
אל"ף רפול

תורת הלחימה עליה מושתת צה"ל כיום התגבשה לאחר שהצנחנים נכנסו לפעולות התגמול. על פיה בוצעו פעולות התגמול ומבצע "קדש", הפעולות שלאחר "קדש" וכן מלחמת ששת הימים.

עד שנת 1953 שרר המצב הבא: פעולות הלחימה של מלחמת הקוממיות נסתיימו, הצבא התארגן מחדש, אחר שהרור רוב חייליו ופירוק המסגרות הקיימות – אך המלחמה לא תמה. ב-1949 נחתמו הסכמי שביתת-נשק בלא שתסתיים המלחמה. אזורים נרחבים, אשר גם עד 5 ביוני 1967 היו בתוך גבולותיה של מדינת-ישראל, על פי הסכמי שביתת-הנשק, נמצאו למעשה מחוץ לשליטתה של המדינה. על שטחים אלה נמנו בין היתר: מרכז הנגב, הר-הנגב וכל השטח שמדרום לבית-גוברין. מקום בו מצויים כיום הישובים אמציה ולהב,

העיקרית; מכל מקום, להימצא בפעולה, לחוש ולהרגיש את טעמה ואת אורח ביצועה.

למערכת סיני הגיע צה"ל אחרי סדרה ארוכה של פעולות-תגמול נגד סוריה, ירדן ומצרים. הידע, שנרכש עד למבצע, שימש בסיס למלחמה הכוללת שניטשה. בפעולות התגמול לא נערכו אמנם מבצעים מוצנחים, אך הצניחה בסופר-של-דבר אינה אלא אמצעי תובלה, כדי להגיע אל שדה-הקרב, וברגע בו נמצאים האנשים על הקרקע שוב אין הבדל לגבי לחימתם ביניהם לבין אלה שלא צנחו.

בסיס זה היו בו אבני-יסוד אחדות. החשובות שבהן היו רוח-התגייסות והדבקות בביצוע המשימה. לחילות צה"ל הוחדרה ההכרה, כי כל משימה מתבצעת בכל זמן ובכל תנאי בלי להתחשב בשום גורם, כגון: אויב, שטח או אמצעים.

תורת הלחימה ביעדים מבוצרים נרכשה בפעולות התג-מול, נלמדה על-ידי צבא-ההגנה-לישראל ולעת מערכת סיני כבר היתה נחלת הצבא כולו. נושא זה של לחימה ביעדים מבוצרים ראוי לציון מיוחד, כי בלעדיו אין אתה יכול לתקוף צבא סדיר במערכיו. מלחמת ששת הימים חזרה ולימדה את ערכה של ידיעת הלחימה על יעדים מבוצרים.

עניין נוסף היה הניווט — היכולת להגיע לכל מקום, בכל שטח ובכל זמן, ביום או בלילה, בגשם או בחום הקיץ, במדבר או בהרים. אנשי צה"ל כולם, קצינים כחיילים, למדו להעריך את חשיבות הנושא, ואומנו לניווט הלכה למעשה, לדעת ללכת, לאחר עיון מדוקדק במפות או בתצלומי-אוויר, ולהגיע ממקום א' למקום ב'.

יש לעמוד עוד על שניים שיש דמיון ביניהם: עליה על מארבים ולחימה במארבים.

הנחת מארבים והתגברות על מארבים

איך תנהג יחידה כשהיא עולה על מארב? וכיצד מתנהגת יחידה השוכבת במארב? שני אלה חשובים ביותר, שכן תמיד מתארעים הם לפני ביצוע המשימה העיקרית או אחריה. יחידה יכולה לנוע מנקודה א' לנקודה ב' על-מנת להיכנס לקרב או לתקוף יעד מסויים. בין שתי הנקודות הללו נמצא מארב. כיצד להתגבר על מארב זה ולבצע את המשימה? לדבר זה נודעת חשיבות ממדרגה ראשונה. במלחמת הקומ-מיות ידועים מקרים בהם נתקלו יחידות גדולות בדרכן אל המטרה במארב אויב — וכתוצאה מהיתקלות זאת השתבש מערך היחידות, והמשימה העיקרית שלהן לא בוצעה. וקרו הדברים אם משום שכוחותינו נתקלו בדרכם באויב, שהיה ערוך שם במארב ככוונה תחילה, ואם משום שנתקלו באויב, שנודמן לאותו מקום במקרה.

הצנחנים החדירו לתודעת כולנו, שאפשר גם אפשר להתגבר על תקלה כזאת וגם לבצע את המשימה. כשאני סוקר את פעולות הצנחנים, נראה לי, כי לא היתה כמעט פעולה בה לא נתקל כוח כלשהו מכוחות המשימה שלנו באויב בדרכו אל המטרה, אך תמיד התגבר עליו והמשיך במילוי המשימה. בפעולה אחת היו ארבע התקלויות בדרך אל היעד, ואף על פי כן בוצעה המשימה. פיתחנו אורחות-לחימה להתגברות על מארבים, ובפני אלה לא עמד אפילו מארב אחד מכל מארבי האויב, שנתקלנו בהם.

צדו האחר של אותו נושא הוא הנחת מארבים. קבענו, כי למען השגת חופש-פעולה ביעד העיקרי, הכרח לבדוד אותו. בידוד איזור הפעולה, פירושו חסימת כל הדרכים המובילות אליו ומניעת גישה אל המקום. חסימות אלו מבוצעות על ידי מארבים, וכשם שלא היה, כאמור, מארב-אויב שהצליח לעכב אותנו כך לא היה מארב שלנו שלא הצליח לעכב את האויב. גם זו שאלה של טכניקת-לחימה ושל רוח-לוחמים. שילובם של שני אלה הוא שהכריע בכל פעולות הצנחנים ואף לא אחד מאויבינו עמד בפנינו אפילו פעם אחת באיזשהו מקום, והיו יחסי-הכוחות המספריים בינינו לביניהם כאשר היו.

אימון הצנחן

כיצד משיגים זאת? הצבנו לעצמנו מטרות אחדות. המטרה הראשונה היתה להביא את חיילינו לרמת לחימה גבוהה: שליטה בנשק, דביקות במשימה ומשמעת מבצעית. כל יתר הדברים אשר מקנים אותם לחיילים, כגון כושר גופני, קשר, חובשות או נהיגה — באים לסייע לשלושת הדברים הללו, שהם-הם הבסיס לאימון החיילים. למען מטרה זאת פנינו מהדרך, בה החלטנו לצעוד, את כל הדברים המיותרים, ולמענה מעבידים אנו את החיילים בפרך. מטרותנו היא להביא חיילים צעירים לכך שבתום שנת-אימונים אחת, בהגיעם לגיל תשע-עשרה, ובהיתקלם בפעם הראשונה בחייהם באויב בלתי צפוי או בהיכנסם לקרב — יהיו מסוגלים לעשות אותם מעשים שאנשים ותיקים, בעלי נסיון קרבי, עושים אותם. שלושה שלבים בהכשרה זו:

תקופת הטירונוט, הרצופה כולה אימונים קשים, והכוללת בעיקר את לימוד הטכניקה של שימוש בנשק ופיתוח כושר גופני, וכן החדרת תודעה המתבססת על עברה של היחידה

ובהיקפם. למרות שהינם חיל-רגלים מוצנה, עוברים הצנחנים גם אימון בהפעלת נשק קל ונשק כבד (מרגמות, תותחים נ"ט) וכן אימון על זחל"מים, אימוני שיתוף-פעולה עם טנקים ועם מטוסים, ותרגילים בפעולה משותפת עם מסוקים. כל זה משולב במאמצים פיזיים בלתי-פוסקים, אך לגבי החיילים הללו אין אלה כבר בגדר מאמצים, כי אם חיי-שגרה להם התרגלו. לדוגמה, בתקופה זו מסע-רגלי של ארבעים קילומטרים בלילה אחד כבר איננו ולא כלום. בסוף הטירונות עליהם לעבור ברגל בעשרים וארבע שעות 120 קילומטרים בלי הפסקה, והם עוברים מסע זה ללא בעיות וללא נפל. זהו המודד של הרמה.

לקראת סוף שנת השירות הראשונה עוברת כל יחידה קורס מ"כים. אשר בסופו מקבלים החניכים סרטים של רב"ט. חלק מהם ילך מכאן לקורס קצינים, חלקם ישמשו כמ"כים בפלוגות חדשות, והנותרים יעברו לתפקידים ביחידה מיוחדת במסגרת יחידת-האם. אנשי יחידה זאת, שחייליה כולם בוגרי קורס מ"כים, הם המפעילים את נשקה הכבד, הם החבלנים והם הסיירים שלה. בקיצור, הם החיילים הטובים ביותר ביחידת-האם. יחידה זו קולטת גם את בעלי ההכשרה שלא נמצא להם תפקיד פיקודי או שסיימו למלאו.

יחידת-משנה חדשה מקבלת עתה את שמה של היחידה שקדמה לה, זו אשר אנשיה סיימו את שירותם הסדיר ונשתחררו, ואת דגלונה. עלידי כך מצליחים אנו לקיים ולשמור את מסורת הצנחנים ולווא בדברים הפשוטים ביותר כמו יחידה היורשת את שמה ואת דגלה של היחידה הקודמת, ואף את משטח האוהלים של קודמתה ואת משרדיה, ולפעמים גם את מפקדה.

לא תמיד יש פנאי לעשות את כל הדברים האלה בשובה ונחת, ואז נעשים הם בתנאי-לחץ, שהחיילים חשים אותם, כמובן, על בשרם. לחץ זה מתבטא בעבודה קשה ורבה, אך נודעת לו תכלית להביא את החיילים לידי כך שיהושו שהם מסוגלים לבצע כל משימה. ברגע בו הגיעו החיילים לכך — שוב אין כל בעיות אתם. אין זאת אומרת שנפתרו כל הבעיות המשמעותיות או האחרות, אך עתה הם חיילים קרביים במלוא מובן המלה. רגע זה מגיע מתי שהוא לאחר קורס הצניחה, כאשר היחידה מבוססת ומגובשת מבחינה חברתית, כולם חברים וכולם עוזרים איש לרעהו. במסעות של המישים קילומטרים ומעלה אין אף נפל אחד, ובצניחה

ועל מסורת לוחמיה — והחדרת כל אותם עקרונות שישיחה להחזיר באנשים שלא נמצאו מעולם במסגרת נוקשה ולא היו רגילים לעול משמעת. נכון כי כל המתגייסים לצנחנים מתנדבים הם. אך לא כל המתנדבים באים מתוך הכרה פנימית. לא מעטים המתנדבים גם בשל סמלים — ואולי אף בגלל הנעלים והכובע. עד מהרה מבינים הכל, למה התנדבו, אך אז כבר לא כדאי להתחרט, שכן השלב הראשון של הטירונות, שהוא הקשה ביותר, כבר כמעט כולו מאחוריהם. בתום הטירונות יודעים חיילים אלה להפעיל היטב את נשקם ולירות בו בתנאי שדה עד רמה מסויימת, והחדרה בהם ראשית חינוכם כלוחמים.

עתה בא תורו של קורס הצניחה. החיילים של היום אומרים שלאחר הטירונות קורס הצניחה הוא בשבילם ממש כמו "בית הבראה". ברור, כאמור, כי עיקר החשיבות נודעת לאימוני הלחימה של החייל ולא לאימון בצניחה. לא שגורעים אנו מחשיבותו של קורס הצניחה, או מן הקשיים שלו. אך בהש"וואה לאימונים האחרים של הצנחנים נחשב קורס הצניחה בעיניהם לקורס קל.

לאחר קורס הצניחה נכנסים החיילים לשלב האימונים המתקדמים. מרבית האימונים נעשים עתה במסגרת תרגילים; כלומר, החיילים צונחים, הולכים, מבצעים תרגילי-משימה — וחוזרים לבסיסם. בהדרגה עולים הם בשלבי התרגילים

טים" כפי שמלעיוזים עליהם לפעמים. הקצינים בני המשקים הם הקצינים הטובים ביותר, התוקפנים ביותר והקפדנים ביותר שניתן להעלות על הדעת. גם כאן ישנה מסורת. קצין כזה לא יוותר במאומה לבן-משקו שבמחלקתו, ולא יעדיפנו על אחרים — שכן מפקדו, שהיה בן משקו ובן כיתה אחת מעליו בבית-ספרו, לא ויתר גם הוא לו במאומה, ולא העדיפו על אחרים. וישנה כבר מסורת נוספת — משפחתי — בחיל-הצנחנים. צנחנים רבים מאוד הם אחים או בני אותה משפחה. ישנם כבר הורים שבניהם כולם מתנדבים לצנחנים. ישנה גם מסורת של משקים אשר בניהם כולם מתנדבים לצנחנים, ואחרים — שבניהם כולם מתנדבים לסיירת של הצנחנים. אנו מעודדים תופעה זאת, שכן היא קושרת את הנוער אל הצנחנים ואת הצנחנים אל הישובים. הצנחנים גם נשענים בעניינים אחדים על סיועם של משקים: חיילינו יוצאים לעתים לעבוד במשקים, כדי להשתכר כסף ולתמוך בהכריהם לפלוגה הזקוקים לסעד. אמנם, זהו עניינם של החיילים בלבד, והם מבצעים דברים אלה על-פי הכרעתם והחלטתם, אך אם יש בנמצא חייל נצרך בפלוגה, רשאית הפלוגה ללכת ולעבוד לעתים על חשבון החופשה וימי-המנוחה, כדי לתמוך באותו חייל למען יוכל להשאר עמם בפלוגה קרבית. יש לכך חשיבות יוצאת מהכלל ברגעי משבר, ברגעים בהם נדרשת הקרבת-חיים. מה שעושים הם איש למען רעהו בדרך כזאת בימי שלום, עושים הם אחר-כך גם בזמן מלחמה: אם יימצא מישהו מהם פצוע במקום כלשהו ויהיה צורך לחלצו אין קושי שיעמוד בפני קבוצה מגובשת כזאת לקום ולרוץ תחת אש כדי לחלצו מן הסכנה. מקרים כאלו רבו אצלנו מאוד. במקרה אחד ויחיד בכל תולדותיהם השאירו הצנחנים נפגע בשטח וזאת — כאשר הנפגע עצמו תבע ודרש שישאירוהו, שכן ידע כי אחרת היתה אובדת כל הקבוצה כולה. היה זה בפעולת עוז, והפצוע שתבע כי יעזבוהו — גיבלי שמו — נלקח אז בשבי ואחר הוחזר.

כל אלה דברים פשוטים הם. יתכן כי טירון הבא לחופשת-שבת הביתה מתלונן שלא נתנו לו לישון בלילה, או שהכריחו אותו לרוץ עם אלונקה מרחק שלושים קילומטרים. אחרי זאת ישן הוא בבית שינה רצופה, מיום שישי עד יום ראשון. אך יש תכלית לכך: כאשר יצטרך לרוץ עם אלונקה ועליה פצוע, יהיה מסוגל לעשות זאת וידע מדוע הוא עושה זאת.

האימון והחינוך הניתנים בצנחנים הס-הם המולי-דים אותה רוח המביאה את ותיקי הצנחנים ליחי-דותיהם בכל שעת חירום ובכל עת סכנה, אף בטרם נקראו, והיא הרוח אשר קבעה רמת-לחימה שאומצה על ידי כל יחידותיו הלוחמות של צה"ל.

אין נפגעים. יחידה זאת מתבלטת בתחרויות-ספורט, עוברת מבחני קליעה ואנשיה מקבלים את "אות-הקלע — כסף" ואת "אות הכושר הגופני — כסף". עתה נמצאים הם בצבא שישה או שבעה חודשים והם חיילים לכל דבר. האימונים אותם יקבלו מעתה ואילך יהיו השלמות לידע הצבאי. זוהי הדרך בה מכשירים אנו את צנחני צה"ל להיות כפי שהנם.

חלקם מן המתנדבים באים לצנחנים בלא שידעו בדיוק מה זה צנחנים. מישהו אמר לבחור: "לך לצנחנים; זה כדאי!" — והוא בא. לאחר קוסם הכובע האדום. מישהו מתלהב לצנוח. אבל לאט-לאט סופגים הם את הרוח המיוחדת של הצנחנים. בכל גודד קיים חדר-זיכרון ובו תמונות כל חללי היחידה ומפות המתארות את כל פעולותיה. ובהיותם באימון נים בשטח, באיזור אשר בו או בקרבתו פעלה היחידה אי-פעם בעבר, מקבלים הם תיאורים והסברים מדוייקים על אותה פעולה. יחידותינו עורכות מסעות ארוכים להכרת הארץ, וחייליהן מקבלים הסברים מעמיקים על כל הקשור במדינה ובמסורת הצבא — והצנחנים. אין להתעלם מכך שרוב מפקדי הצנחנים הם בני משקים. יש בהם מידה רבה יותר של אידיאולוגיה, ואין הם כלל "תמימים" או "בלגניס-

מצומת אבו-עג'ילה עד מיצר הג'ירי

מאת: א. חשביה

אילו הוגשו נתונים אלה בתרגיל, היה המדריך גוזר שידו של האויב על העליונה. גודו הטנקים כבר היה שמונסי-ושש שעות בתנועה, מאז ליל-הכוננות האחרון ועד להיתקלותו בכוח-האויב; את מרבית הזמן, "בילה" הגדוד בלחימה או תחת אש טנקים ו/או ארטילריה; בשעת ההיתקלות היו בנקודת-המוקד שישה-עשר טנקים של הגדוד, כולם מדגם "סנטוריון", שנים מהם צריחיהם פגועים ואינם ניתנים לצידוד; מקום ההיתקלות — מיצר-הרים שרוחבו מאפשר פריסה של שני טנקים, לכל היותר; בפתחת המיצר ערוכים היו שלושים טנקים מצריים מדגם "טי-55" עבי-השריון; השריונאים המצרים היו רעננים ומלאי רוח-לחימה. הצוותים של האויב איישו כאן את כליהם מתוך נחישות-רצון. בנתונים שלפניהם, לא נדרשה מן השריונאים המצרים תותחנות מעולה: די היה בירי אל הכביש היורד בקו ישר של חמש-מאות מטרים, מפסגת הגבעה אל פתחת המיצר, כדי לפגוע בטנקים המוליכים ולבלום את השדרה כולה. בשלב ההתחלה יכול היה הכוח הישראלי ליהנות אך ורק מסיוע ארטילרי קטן. אכן, מצב לא-נעים, אם לא להגדירו כמצב-ביש.

טבילת האש

בחצות הליל נקרא הגדוד לביצוע משימה בכיוון לאבו-עג'ילה. כיוון שאת הלילה האחרון של תקופת הכוננות בילה הגדוד בתנועה, אחת מני-רבות בימיה-הכוננות הדרוכים, היה הלילה בו נעו בכיוון לאבו-עג'ילה — לילה-השימורים השני של הגדוד.

שעה שחזר הגדוד על עקבותיו מכיוון אבו-עג'ילה, בהתאם לפקודה נוספת שקיבל, ונע צפונה לאיזור ביר-לחפן, המשיך דוד — מפקד הפלוגה שעליה הוטל להציב חסימה צפונית לאבו-עג'ילה — בתנועתו דרומה. על ביצוע המשימה הוא מספר:

"נעתי עם הפלוגה לכיוון אבו-עג'ילה, בתנועה מאובטחת על ציר הכביש, בלי לדעת היכן ומתי אתקל באויב. הלילה היה חשוך והראות צומצמה כמעט לאפס. מפעם לפעם חלפו

את "הקו הירוק" עבר הגדוד ביום שני, 5 ביוני, בבוקר, לאחר שנראתה תנועה התקפית של שריון מצרי בחצי-האי סיני, בכיוון לנגב הישראלי. כל אותו יום ניהל המג"ד, סא"ל פדליה, מלחמה ב... חולות. נתיבה של החטיבה שעמה נמנה הגדוד הזה (ואשר היתה חלק מאוגדתו של אלוף אברהם יפה) היה נתיב-הסתננות, בדרך-לא-דרך העוברת על-פני דיונות-מדבר הרשומות כבלתי-עבירות — ומשום כך לא היו בה כוחות-אויב. לעת ערב הגיע הגדוד לצומת-הדרכים אל-עריש—אבו-עג'ילה—ג'בל-ליבני, בסמוך למתחם המצרי הגדול ביר-לחפן. על החטיבה הוטלה משימת חסימה, שנועדה למנוע החשת תגבורת מצרית מחלקו הדרומי של חצי-האי סיני אל מתחם ביר-לחפן ואל רצועת-עזה, שם הבקיעה אוגדתו של אלוף ישראל טל.

בחיבוק ידיים. גודד אחר של החטיבה היה שרוי בקרב-אש עם טנקים מצריים — מחטיבה שבעה מכיוון דרום-מזרח — והגיע לכלל מחסור בדלק ובתחמושת. פלוגה אחת מגדודו של סא"ל פדליה — זו שבפיקודו של טוביה — הוכנסה אל קר-האש, תוך כדי קרב, ואיפשרה את יציאתו של הגדוד האחר לתדלוק ולתחמוש.

על מגע זה עם האויב מספר טוביה:

„לקראת בוקר חשתי בעייפות גדולה. הרגשתי שאני הופך אדיש לסובב אותי. פקודת המג"ד, להחליף את הגדוד השכן, עוררה אותי. נעתי מייד לגזרת הגדוד השכן. בין האויב לבינינו חצץ ואדי. ירינו על האויב ובמשך לפני הצהריים השמדנו כחמישה-שישה טנקים שלו. הגדוד שאותו החלפנו סיים בינתיים את התדלוק ותפס מחדש את הגזרה". שעות הצהריים של יום ג' מצאו את גדודו של פדליה מרוכז כולו באיזור ביר-לחפן, כששתיים מפלוגותיו אך-זה סיימו את היום הראשון לחימתן.

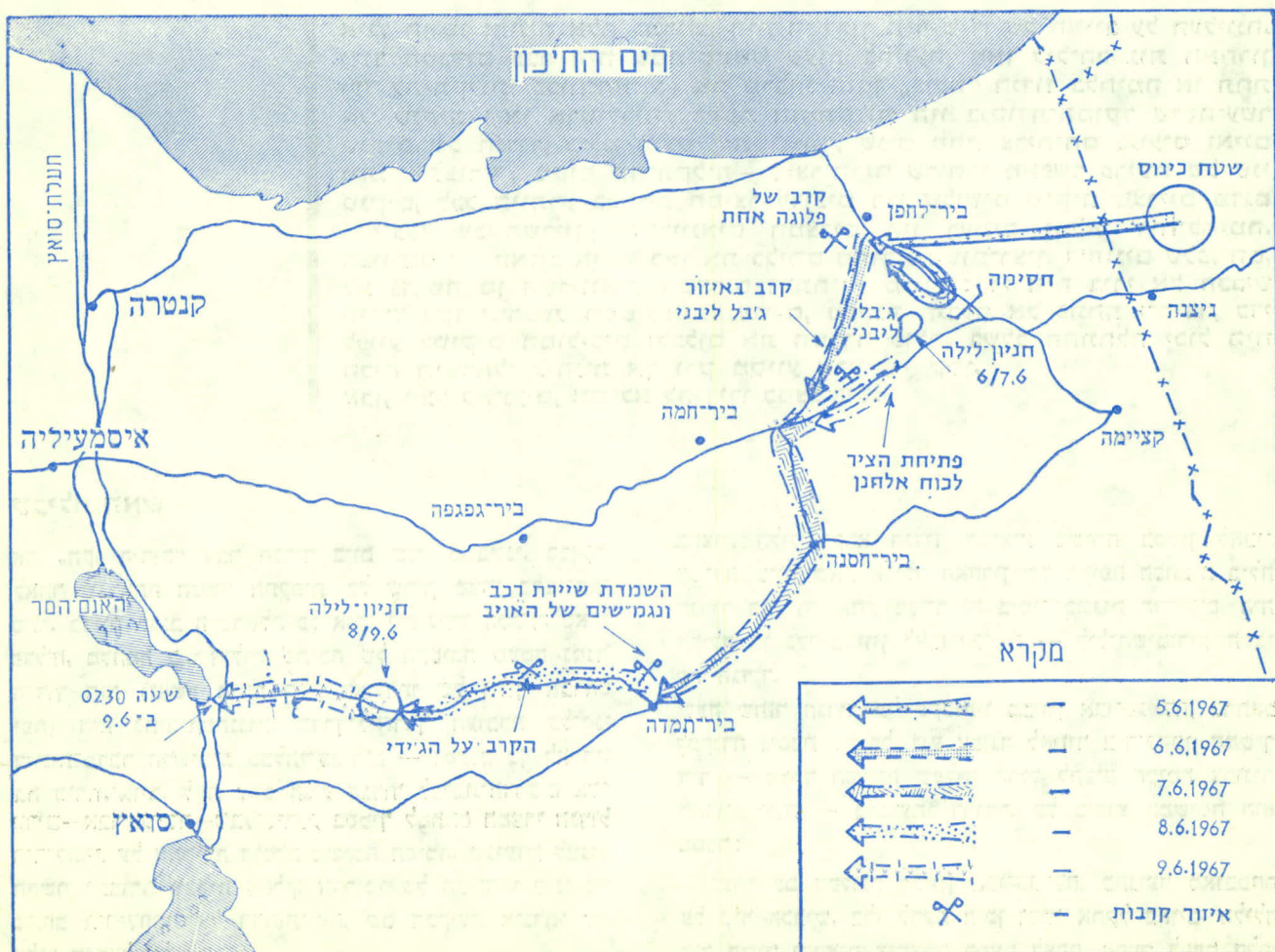
קרב חטיבתי בג'בל-ליבני

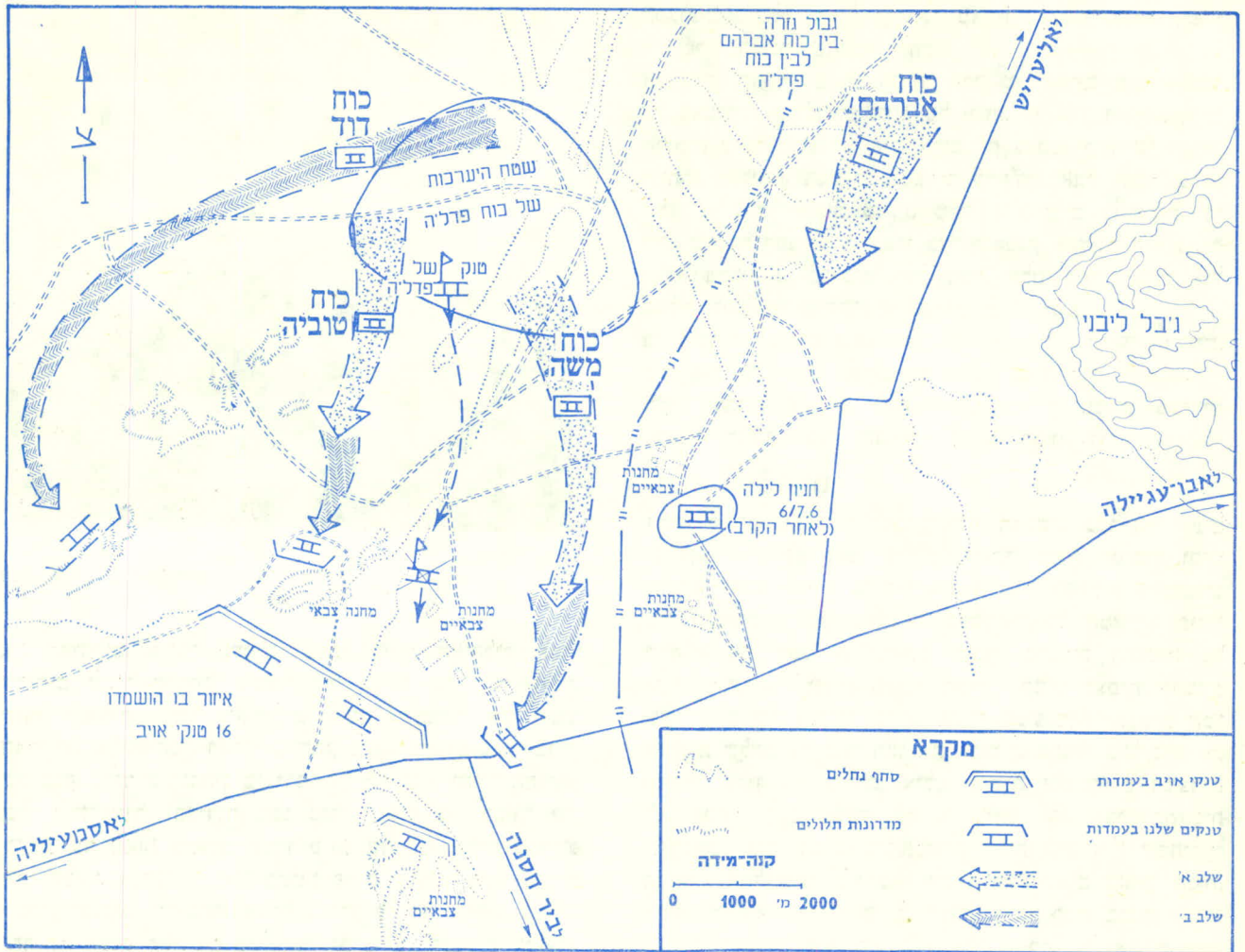
סמוך לאחר הצהריים נע הגדוד מביר-לחפן בכיוון לג'בל-ליבני. מתחם האויב במקום זה הוא רחב-ידיים, ונראו בו עשרות טנקים. מכיוון שכך החליט המח"ט — לערוך התקפה חטיבתית. תוך כדי תנועה נתפרסה החטיבה — כמו „בסרט

מעלינו פגזים, אך לא הצלחנו לאכזר את מקורם. שמונה או עשרה קילומטרים לפני אבו-עגילה, דיווח הגייפ שלפני כי הוא מזהה טנקים. פקדתי על הפלוגה לצודד קנים אליהם ולעצור. לאחר שהתברר כי אלו טנקים מיחידה שכנה, שגם תפקידה הוא חסימה. הצטרפנו לאותה חסימה. פרסתי את הפלוגה בכיוון לאבו-עגילה, בעוד הטנקים שהיו במקום נפרסים לעבר ביר-לחפן. משהפציע השחר גזרתי לדעת שאני נמצא בשולי מחנה-אויב. שיניתי את הפריסה ותפסתי מספר גבעות שולטות לעבר אבו-עגילה. אך סיימנו את ההתארגנות. החלו מופיעים טנקי-אויב מכיוון אבו-עגילה. לפתע צץ מאחורי אחת הגבעות, טי-34. הוא נמצא בטווח של מאתיים מטרים, בקירוב. פגזו של אחד הטנקים מאגף הפלוגה חיסל אותו. בטווח יותר רחוק הופיעו כמה, טי-54 ו-100. הפלוגה, שעמדה בעמדות טובות, פתחה עליהם באש מהירה וחסלה אותם. כשעה וחצי לאחר מכן, הופיעו מספר טנקי, טי-34 בטווח של כשני קילומטרים, ואף הם קיבלו טיפול כזה שניתן לקודמיהם. עלה בידינו להשמיד כעשרה טנקים, בטרם פקד עלי המג"ד — בשעה 1100, בקירוב — לחזור ולהצטרף לגדוד באיזור ביר-לחפן".

בעוד פלוגתו של דוד עוצרת ומשמידה שריון אויב בחסימה בכיוון לאבו-עגילה, לא ישבו הפלוגות האחרות של הגדוד

דרכו של הגדוד

קרב על מחנות ג'בליבני

אך הטנק המשיך לנוע. המג"ד המשיך לנסוע, וכאשר עלה שנית לתצפית על תלולית, פגע פגז בטנק שלו, הבקיע את שריונו, קטל את הנהג ופצע את התותחן והטען־קשר. המג"ד עבר מייד לטנק אחר.

פלוגתו של משה קיבלה הוראה להמשיך לעבר המחנה, ואילו פלוגתו של טוביה נעצרה לנוכח הטנקים היורים על פדליה ועל משה. הגדוד אסר קרב על הטנקים שהתגלו לפניו. טנקי האויב, שלושים במספר, מדגם "טי-55", עמדו בעמדות והשיבו אש.

מספר מפקד הפלוגה משה על חלקו וחלקה של פלוגתו בקרב:

"בקבלי את פקודת המג"ד, הוריתי למחלקות שבפיקודי להתפרס. הסתערנו לכיוון המחנה. כאשר קרבנו אל המחנה, נפתחה עלינו אש מטנקים ומנשק־קל. אמנם ראיתי חיילים מצרים בורחים, אך האש מהמחנה נמשכה. כאלף מטרים לפני המחנה היתה גבעה בצורת בונה. משעברנו אותה, דיווח לי הסמ"פ (ששימש גם מ"מ), שהוא נעצר בגלל תקלה טכנית. המשכתי בתנועה והגעתי אל המחנה. החיילים המצרים ניסו להיחבא באוהלים, ואנו ידינו במ רימונייך ואחרי־כך דרסנו

הוליבודי": כוח משמאל, כוח באמצע וגדודו של פדליה מימין. השמש שלחה את קרניה הישר אל עיניהם של אנשי הגדוד, שהתקדמו לדרום־מערב.

מספר סא"ל פדליה, המג"ד:

"הודעתי למ"פים כי אנו תוקפים, והסברתי להם את התכנית. הודעתי כי אני אנוע במרכז, הפלוגה של טוביה מימיני והפלוגה של משה משמאלי. פלוגתו של דוד נשלחה לקצה השמאלי של הגדוד השכן, ובכך יצאה מגזרת הגדוד שלי.

"עברנו ממבנה־שדרה למבנה־קו. השטח היה ישר, עם ערוצים קטנים. תקפנו מצפון לדרום, עם סטייה קלה מערבה, כשהשמש בעינינו. לאחר שעברנו כשלושה קילומטרים, עליתי לתצפית על גבעה קטנה, אך לא הצלחתי לגלות אויב. המשכנו לנוע באותו מבנה, כשהפלוגה של משה משמאלי, והפלוגה של טוביה מימין וקצת מאחור. אחרי קילומטר נוסף, ניתך עלינו פתאום מטח־אש מטנקים מצריים שנמצאו מימינו. היו שם כשלושים טנקים. נסעתי כמה מאות מטרים לפני הגדוד, כי הנהג שלי הרגיש כמו בתרגיל, ולא במלחמה, ורץ קדימה".

טנק המג"ד נפגע מייד בצריח והתותח יצא מכלל פעולה,

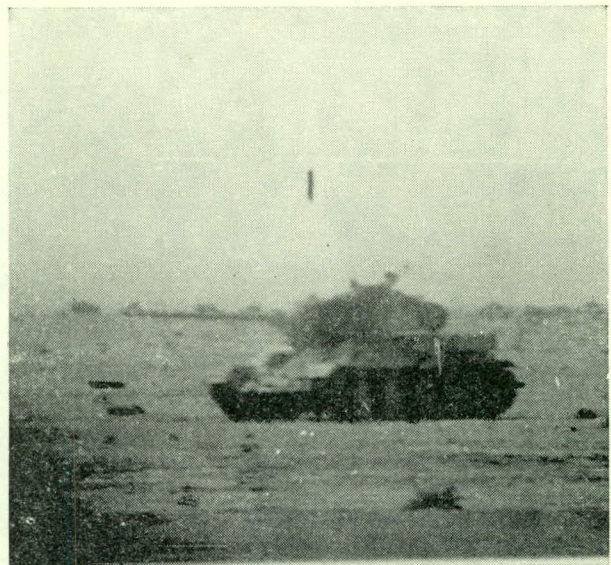
הפצועים קיבלו טיפול ראשוני מאחורי גבעת־הבונה, ופנו אל מסוק־הפינוי שהמתין להם. הפלוגות האחרות של הגדוד גבו מן האויב פיצוי כבד על האבידות שגרם לפלוגתו של משה. כל עוד היו הטוחים ארוכים מאוד, והפגזים הישראליים רק נחבטו בשריוני האויב וניתרו מעליהם, המשיכו המצרים להילחם. אבל לאחר שראו המצרים כחצי־תריסר טנקים משלהם בוערים כאבוקות, די היה בחבטת־הפגיעה של פגז בצריח־הטנק, והצוות היה נוטש אותו בבהילות. בסיכומו של דבר, עלה בידי הגדוד של פדליה להשמיד שישה־עשר טנקים של האויב. בעיצומו של הקרב החטיבתי על ג'בל ליבני, הגיעו הדרגים. בזה אחר זה הוצאו טנקים מן הקו, לשם תדלוק ותחמוש. הקרב הגדול נסתיים לעת ערב. עשרות טנקים מצריים הושמדו בג'בל־ליבני, והנותרים נמלטו בכיוון לבי־רגפסה.

לילות שימורים

גדודו של פדליה נכנס לחניון־לילה. האנשים כבר היו יגעים עד־מאוד. הם לא עצמו עין מזה שתי יממות תמימות וקיוו שיעלה בידם לסיים בהקדם את מלאכת התדלוק והתחמוש של הטנקים, ולחטוף תנומה כלשהי. אבל המצרים פיזרו במהרה את האשליה הזאת: הפגזה מתמדת הונחתה על איזור החניון. למחרת נתפסו חמישה קציני־תצפית קדמיים של האויב על ג'בל־ליבני, ומסתבר שמעמדות־התצפית המצוינות שלהם על ההר ראו את הכוח הישראלי כעל כף־היד, וטיווחו עליו את כליהם. אולם יעילות התותחנים המצרים לא עלתה בקנה אחד עם הריצותם של קציני־התצפית הקדמיים, והם לא הסבו אבידות לכוח הישראלי שבחניון־הלילה; אבל שינה לא באה לעיני השריונאים באותו חניון. בשעה מאוחרת בלילה קיבל הגדוד הוראה לנוע בכיוון לאבו־עגיליה ולפתוח ציר בשביל חטיבה אחרת של אוגדת יפה. פדליה ואנשיו יצאו לפתוח את הציר. על־פני עשרת הקילומטרים שגמאו, השמידו מספר רב של תותחים נ"ט מצריים, תותחי־שדה ומשאיות עמוסות אפסניה וח"ר. באחד מקטעי־הדרך הופיעה משאית מצרית בדהרה מטורפת בכיוון נגדי, ו"נמרחת" על הטנק של טוביה. אחדים מיושבי המשאית, שנותרו בחיים לאחר ההתנגשות, קמו על רגליהם ושלחו ידיהם אל כלי־נשקם. טוביה מיהר להטיל עליהם רימוני־יד ולרססם בצרורות מן ה"עוזי" שלו.

בערך במחצית הדרך לאבו־עגיליה, קיבל פדליה פקודה לעצור. מרחוק, מכיוון אבו־עגיליה, נראו טנקים של החטיבה מאוגדתו של יפה. לכל אורך הדרך נעו כוחות־אויב בנסיגה מבולבלת ובלתי מתואמת. כל כלי־רכב מצרי שנע והוא בכושר קרבי, הושמד. חיילים־רגלים שפתחו באש על הגדוד הישראלי נורו על־ידי אנשינו. חייל מצרי ירה ופגע בעורפו של אחד המ"מים, והרגו.

הגדוד קיבל פקודה לשוב לבי־רגסנה, ויצא לדרכו. כ־15 ק"מ מבי־רגסנה עצר הגדוד לתדלק ולתחמש. לאחר התדלוק נסע הגדוד לחניון החטיבה בבי־תמדה. אך רק לחלק מפקודיו של פדליה ניתן לשאוף רוח. אחת הפלוגות נשלחה "להשליט סדר" בבי־רגסנה — מתחם אויב שנשטף על־ידי הגדוד האחר של החטיבה, אך טרם טוהר. פלוגה זו — פלוגת טנקים "מאולתרת" — ביצעה משימתה בצורה לא כל

טנק "ט־34" בכוונת תותח טנק ישראלי

את האוהלים. מספר פעמים, בעת דריסת האוהלים, נפל הטנקים לתוך שוחות, בעומק של כמטר עד מטר וחצי, שהיו חפורות בתוך האוהלים. לאחר שחצינו את הגדר האחורית של המחנה, ראיתי במרחק כ־100 מטרים ממני צריח של טנק. מייד כשהבחין בי ירה, אך לא פגע, ואילו התותחן שלי ירה מייד (בעידוד מגע נעלי) ופגע בו. בטווח של כ־500 עד 1,000 מטרים עמדו כ־10 עד 12 טנקים מצריים וירו עלינו. אנחנו נמצאנו בשטח פתוח. פתחנו באש מהירה לעבר הטנקים שלפנינו. אמנם נותרו לי רק שישה טנקים, יחד עם הטנק שלי, אך בכל זאת גברנו על הטנקים שמוחנו, והאש שלהם רפתה והלכה.

"עמדתי לתת פקודה להסתער, כאשר לפתע נפתחה אש חזקה מן האגף הימני, והטנקים שלי החלו נפגעים. ראשון נפגע טנק מ"מ, ומייד אחריו טנק אחר. ניסיתי להתקשר עם המג"ד. אבל הקשר לא פעל. הוריתי על חילוץ בדילוגים, אל מעבר לגבעת־הבונה, כאשר מחלקה אחת מחפה על השניה. נשארתי עם הטנק שלי אחרון בשטח — ותוך חילופי היריות נפגע הטנק פעמיים. כעבור זמן קצר נפגעו הזרקור, המקלע 0.5 וארגו־הפעולה של המקלע".

הטנק הפגוע יכול היה לנוע רק בהילוך אחורי. ארגו־הפעולה נחבט בראשו של משה (שלמזלו חבש קסדה ולכן רק נחבט קשות), והרסיסים פצעו אותו בפניו ובידיו. קודם שדאג לעצמו, השפיל מבטו אל תוך הצריח, לוודא מה עלה בגורל אנשיו. הוא ראה והנה התותחן שלו מגואל בדם. "האם נפצעת?" שאל בדאגה. התותחן מישש עצמו והשיב בשלילה. "הדם שהכתיים אותו היה דמו של המ"פ".

"לאחר שנפצעתי" — ממשיך משה ומספר — "הספקתי לראות טנק נוסף של הפלוגה בוער. כשנפגע הטנק שלי בפעם השביעית — נבלם והחלטתי לנטוש אותו. המשכנו מכאן ברגל והגענו עד אל מאחורי גבעת־הבונה. שם הסתיימה המלחמה לגבי".

הם הפועלים נגד האויב. השיירות המצריות הארוכות-ארוכות נעו באורות מלאים. החוסמים הניחו לכלי-הרכב המצריים להגיע לטווח של 30—50 מטר קודם שפתחו עליהם באש; רק לאחר שעה ארוכה עמדו המצרים על המתרחש וביצעו איגוף קל, לצד צפון. מה עשה המג"ד? העתיק את החסימה צפונה — והמשיך במשימה.

במשך הלילה הושמדו עשרות רבות של משאיות, מאות חיילים מצרים, מספר נגמ"שים ותותחים נ"ט וכארבעה טנקים. כללי-הרכב הבווערים האירו את המדבר, כמדורות ל"ג בעומר". עדיין לא נמסר, כנראה, דיווח מצרי לאחור על המתרחש בצומת! בשעת לילה מאוחרת הגיע ג'יפ מצרי לתוך החניון ממש. כאשר נתקל הג'יפ המצרי בזחל"מ ישראלי, צעק המיור המצרי שישב בו: „אנא מצרי! אנא מצרי!“ („אני מצרי“). הוא היה משוכנע כי הגיע לחניון מצרי, וחשש שמא יירו בו בשוגג.

בריוח-קמה נבלמה משאית אצל טנק ישראלי שחסם את הכביש, ונהגה הרעים קולו בועף, בערבית: „זוז מהדרך, מטומטם שכמותך! אינך נותן לעבור!“ צרור של „עוזי“ העביר את הנהג לעולם האמת.

המצרים, שישבו בארגז-המשאית, נמלטו נפחדים — ישר לתוך החניון. מכיוון שנתקלו באש, התבלבלו שבעתיים. מצרי אחד קפץ לתוך הטנק של רבינוביץ ב„קפיצת דג“: ראשו למטה ורגליו למעלה. מפקד הטנק ירה בו מן ה„עוזי“ שלו, והמצרי נשר על הטען-קשר, שלא ידע את נפשו מרוב תדהמה וקפא תחתיו בעיניים קמות. רבינוביץ חשש, בלב נחרד, כי פגע בו במקום במצרי.

לאחר שנמלטו המצרים מן המשאית הפגועה, האיר אחד השריונאים בפנס-כיס את ירכתי הארגז לבדקו, ולא ראה דבר. הוא חזר, איפוא, שקט ובוטח אל הטנק שלו. נקל

מצבורי דלק בווערים בג'בל ליבוי

כך רגילה: היא פתחה באש מנשק קל, תוך כדי נסיעה, בכל מקום בו נתקלה בכוח חי"ר או בעמדת נ"ט של האויב. ליד ביר-חסנה הציבה הפלוגה מארב לשיירת משאיות גוררות-תותחים. כללי-הרכב הושמדו, ואותם מצרים שנשאו ידיהם אל-על, פורקו מנשקם; הפצועים שבהם נחבשו, והכל הוכנסו למכלאת-שבויים מאולתרת. תנועת השיירות המצריות מדרום נמשכה „כמו ברחוב דיונגוף בתל-אביב“, כדברי אחד השריונאים, ומסתבר שהמצרים לא דיווחו לאחור על אשר קורה אותם. לראיה, התנועה אל תוך המארב לא נפסקה. כאשר הגיע למקום גדוד נוסף של החטיבה, ניתן לפלוגה לחזור לחניון. המחיר ששילמה תמורת האבידות הרבות מאוד שהסבה לאויב היו ארבעה פצועים קל — ואלה מחבטות שנגרמו להם שעה שהטנק שלהם נחבט בשפת-תעלה; ושר-יונאי אחד שקליע פילח את קסדתו וננעץ שטחית בבשר הקדקוד.

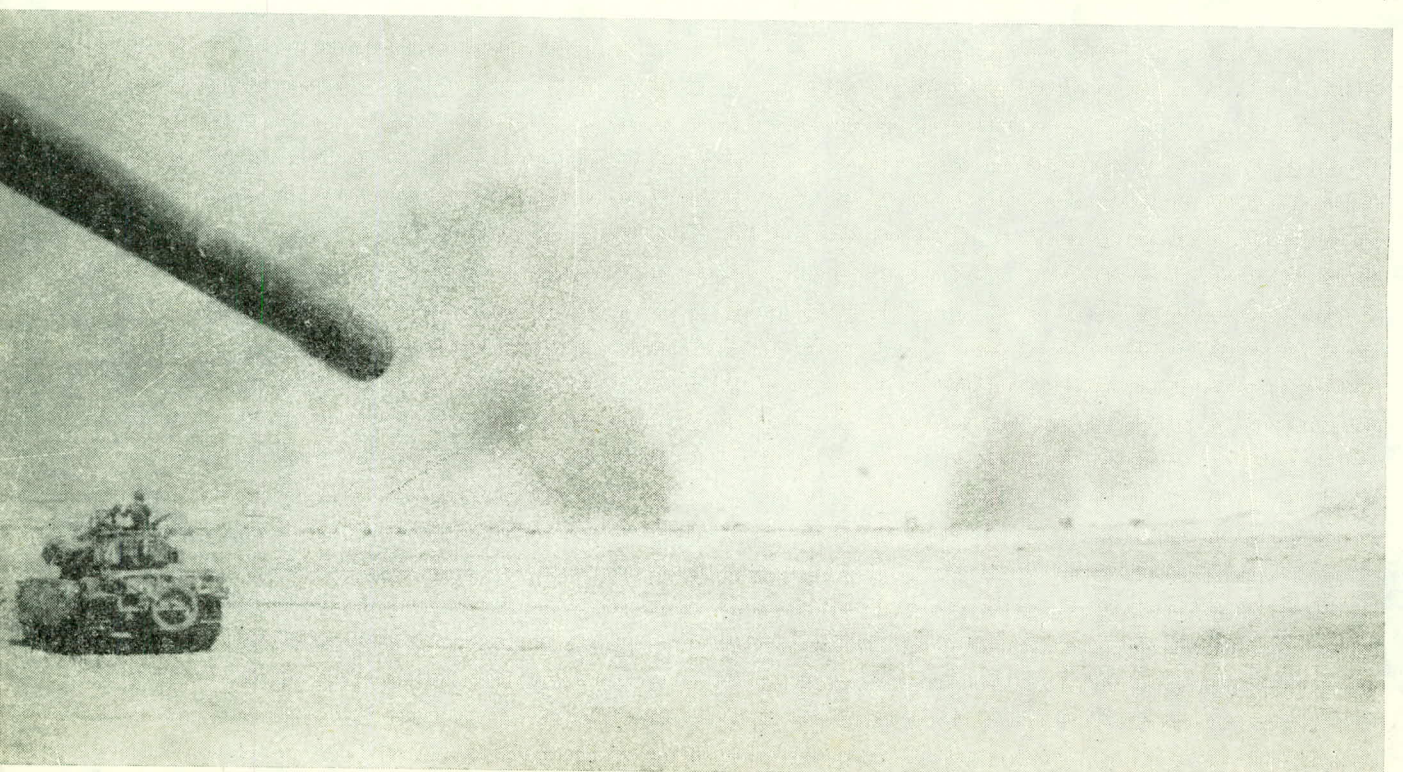
בעוד הפלוגה מתדלקת ומתחברת עם הכוח העיקרי, קיבל המג"ד הוראה מהמח"ט לעבור במיצר ג'ידי ולנוע בכיוון לתעלת-סואץ. אותה שעה כבר נמצא הגדוד האחר של החטיבה במשימת חסימה במיצר המיתלה*. אבל בטרם הספיק פדליה להרחיק נסוע, בוטלה ההוראה הקודמת והגדוד נשלח לחלץ פלוגת-סיוור, אשר כוחות-האויב אסרו עליה קרב באיזור שדה-התעופה של ביר-תמדה. פלוגה בפיקודו של טוביה נעה בראש, אל תוך הלילה היורד. פלוגה זו השמידה את המצרים שהציקו לפלוגת-הסיוור.

”ליל השיירות”

עתה קיבל פדליה הוראה להציב חסימה בצומת בית-תמדה — מיתלה—ביר-חסנה, ולהשמיד שיירות-אויב שנעו מכיוון תמד—נח'ל.

החסימה אורגנה במבנה של חניון-לילה, כשהטנקים החיצוניים

* על מסע הגדוד שחסם את מיצר המיתלה, עיין ב„מערכות“ קפ"ה—קפ"ו, עמ' 56 — המער.

מן התנומה שאימה להכריעו, חרף ההפגנה שנחתה עליהם
שם — לא חש כל עייפות בשעות החסימה הללו.

הגדוד המדולדל

לעת בוקר נצטוה גדודו של פדליה לנוע דרך מיצר הגידי
בכיוון לתעלת-סואץ. אליבא דאמת לעת הזאת לא הלם
עוד התואר „גדוד” את הכוח הזה: אחת מפלוגותיו נשלחה
כתגבורת לגדוד האחר של החטיבה, שהיה בחסימה במיתלה;
פלוגה שניה הוצבה לשמירה על מסלול-נהיתה בבירת-תמדה,
ומחלקת טנקים ומחלקת מרגמות נשלחו לאבטח את צומת
בירת-תמדה מפני אפשרות של פריצת אויב בכיוון לגידי.
כאשר יצא פדליה אל מיצר הגידי, היו לרשותו שישה-עשר
טנקים בלבד, ששניים מהם צריחיהם פגועים ואין הם יכולים
לירות אלא על-ידי צידוד הטנק עצמו.

מצב האנשים לא היה טוב ממצב הכלים. כולם היו עייפים
ביותר ונוטים להירדם בכל רגע של היעדר-פעילות.
בתנועה אל מיצר הגידי הובילה שוב פלוגתו של טוביה,
בפתח המיצר נתקל הכוח בתוחים נ”ט ונ”מ, מספר נגמ”שים
והרבה חי”ר. טוביה, המ”פ המוביל, פרס מייד את פלוגתו
ופתח באש. הפלוגה פתחה במרדף. המג”ד עצמו הצטרף
להסתערות זו, ועד שנסתיימה נמצא סמוך לראש השדרה,
שריונאים אינם אוהבים מיצרים, שכן אין בהם מרחב תמרון
או אפשרויות פריסה ותנועה מהירה, ומיצר הגידי הוא מיצר
אימתני במיוחד. קל-מרה זכה לכינוי „המיתלה הקטן” בפי
אנשי הגדוד. זהו קניון עמוק, שדפנותיו מתנשאות לגובה
50—60 מטרים ובהן בונקרים מבוטנים. הדרך מעפילה בתלי-
לות אל ראש גבעה, ומשתפלת כלפי מוצא המיצר, בכיוון
לתעלת-סואץ. על-פני חלק-הארי של הדרך התלולה והעקל-
קלה, קילומטר אורכה, יכול לנוע רק כלי-רכב יחיד, ובמקרה

לשער את תדהמתו כאשר ראה, בבוקר המחרת, ארבעה
מצרים משתופפים דוממים בארגון-משאית, ברוב פלצות.
אילו היו אמיצים יותר — תמה השריונאי בלבו, מה עלולים
היו לעולל לנו בלילה?

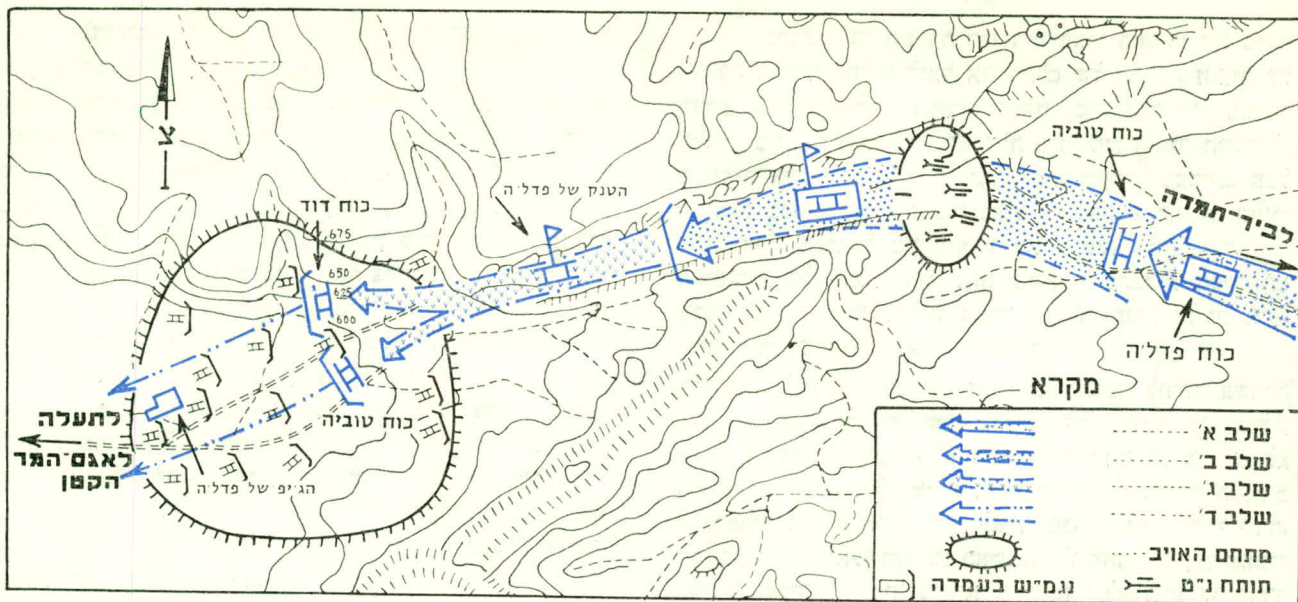
מאחר שמספר הכלים המצריים שנקלעו לתוך חניון-החסימה
גדל והלך בהתמדה, צצה בפני סא”ל פדליה הבעיה: כיצד
להבדיל בין ידיד לבין אויב במהומה הגדולה? הפתרון נמצא
בהצתת מספר כלי-רכב פגועים של האויב, בנקודות מרכזיות
מסביב לחסימה, ואלו האירו את השטח.

בינתיים נתחוויר כי הרופא נשאר „תקוע” עם חלק מהדרגים
בריחוק 2—3 קילומטרים מאחור, על הציר מבירת-תמדה.
מפקד הסיוור, שמואליק, נשלח להביא את הרופא. הסייר
הוותיק אור עוז בנפשו ונסע בגיפ שלו על הדרך בכיוון
הפוך לכיוון תנועתן של השיירות המצריות. כל נגמ”ש וכל
משאית עלולים היו לחסלו בצרור אחד, אך הוא הגיע
בשלום אל מקום הימצאו של הרופא. „סע בעקבותי, דוקטור”,
אמר שמואליק לרופא, ובנסיעה אטית וזהירה הוביל אותו
על פני השיירות המצריות ובינותן אל החניון. הפעם „רעד
הקורקבן” אצל מפקד הסיוור: בתנועתו זו עלול היה להיפגע
על-ידי אנשי החסימה! ברם, התיאום פעל להפליא. מכיוון
שכך, יצא שמואליק להביא גם את הדרגים אל החניון.
היה זה מעשה-רוב, שעורר את התפעלותם של אנשי הגדוד.
שמואליק זכה על מעשהו זה ועל עוד מעשי מופת בהמשך
המסע לציון לשבח על-ידי הרמטכ”ל.

*

הפעילות הקדחתנית שנכפתה על גדודו של סא”ל פדליה
במשך כל שעות הלילה, מחתה את העייפות הכבדה מעל
השריונאים. המג”ד עצמו, שבחניון הקודם, זה של גיבלי-ליבני,
מצא לנחוץ להתעמל ולבצע כפיות-רגו מהירות כדי להתנער

קרב במיצר הג'ידי

במיצר

מכיוון שהטנק של פדליה היה, כזכור, פגוע בצריחו ולא יכול לירות, נטל המג"ד מכשיר-קשר, העפיל לראש הגבעה והיה משמש קצין-תצפית ובקרי-אש לשלושת הטנקים הקדמיים של טוביה. השריונאים של טוביה יכלו עתה לירות אך ורק אל טנקי האויב הרחוקים מהם, שכן כל התקדמות אל קצה הרכס, לשם ירי אל הטנקים הסמוכים יותר, היתה חושפת אותם לאש האויב.

הפעם ציפתה לפדליה ולאנשיו הפתעה בלתי-נעימה: גם לאחר שהחלו נפגעים טנקים מצריים, לא נטש איש מן המצרים את שריונו! לא קשה היה להסיק את המסקנה, שזהו כוח רענן, שטרם טעם את נחת זרועו של שריון צה"ל ואשר מן-הסתם בא זה עתה מעבר מצרים לתגבר את הכוחות המצריים בלב סיני — או שהוטל עליו לאבטח מעברים כמו הג'ידי, להיותם פתוחים בשביל הנסוגים מלב סיני.

המג"ד ביקש איפוא — סיוע אויר. הסיוע הובטח לו, אך כפעם בפעם קיבל הודעה על זחיה נוספת בשיגור המטוסים לשמי הג'ידי. לבסוף הודיעה מפקדת החטיבה כי לא יינתן סיוע אויר לפורצי מיצר הג'ידי. "יהיה עליכם להסתפק בסיוע ארטילרי", פסקה מפקדת החטיבה. "אנו שולחים לכם תותחים מתנייעים".

בעוד פדליה מכין את ההתקפה ומחכה לארטילריה שצריכה לסייע לו במקום חיל-האוויר, הודיעו המח"ט:

"אתם עומדים לקבל סיוע אויר. הכן רימוני-עשן כדי לסמן את מקומכם בבוא המטוסים". המג"ד הטיל כחצי תריסר רימוני-עשן, בהפסקות קצרות — אך סיוע האויר בושש לבוא. כאשר הגיעו המטוסים, לבסוף, כבר נעלם העשן ורימוני-עשן נוספים לא היו לו. מה עשה? שלף דגל כחול-לבן גדול מאחד הג'יפים, עלה על הגבעה והחל מנפנף בדגל

הטוב ביותר אפשר לנוע בצמדים. כזה הוא המצב בחמש מאות המטרים האחרונים — הנמתחים בקו ישר — במורד אל המוצא מן המיצר.

אם כי מפקדת החטיבה הודיעה שאין ידיעות על כוחות אויב בשטח, ניהל פדליה את תנועת אנשיו במיצר הג'ידי במלוא הזהירות והאבטחה. ויפה עשה, שכן מתוך אחדות מן העמדות שבדפנות המיצר ניתכה אש על השדרה הקטנה. מייד נסכר פי האויב בפגזים. בהמשך הדרך לא ניכר עוד סימן-חיים מתוך הבונקרים, אך פדליה ואנשיו לא סמכו על גסים והיו "משחילים" פגז לכל פתח שנפער לעיניהם, שהרי אילו נמצא שם מצרי עז-נפש ובעל כלי-נשק נגדי טנקי, שהיה מבצבץ לפתע מאחד הכוכים וכולם את הטנק המוביל — היה חוסם את דרכה של השיירה כולה.

סא"ל פדליה הגיע לעמדת-תצפית בראש מיצר הג'ידי ולרגליו נפרסה בקעה ובה — בריחוק 1,800—2,500 מטר ממנו — כשלושים טנקים מצריים מדגם "טי-55", שנראו כנטושים.

ברגע זה פנה סגן שיש, אחד מפקדיו של סא"ל פדליה, וביקש רשות לירות מתותח הטנק שלו באחד הטנקים המצריים שבעמק. התשובה — "חבל על הטנק" — כבר היתה מונחת על לשונו של המג"ד, כאשר נזכר כי סגן שיש נמנה על קומץ השריונאים שטרם ניתן לו לנסות את כוחו בקליעה אל מטרת אויב ברורה, שכן בקרב על ג'בל-ליבני סימאה השמש את עיניו. הוא נענה לבקשתו.

סגן שיש שילח פגז מדויק אל אחד הטנקים המצריים שבעמק. כהרף-עין נייעור העמק לחיים, משל היה קוצרעות שילד שובב ידה בו אבן. מסתבר שחלק מן הטנקים היה מאויש, ואותו חלק שלא היה מאויש באותו רגע — אויש במהירות רבה על-ידי צוותים שהגיהו מאחורי תולדות, שם היו שקועים באכילה ובנפישיה. הטנקים המצריים התניעו את מנועיהם, אך לא משו ממקומם.

לעיני הטייסים. הם הבחינו בו ופתחו בהתקפת-ריקוט על טנקי-האויב.

בעודו מנחה כך בדגל שבידו את המטוסים אל מטרותיהם שבעמק הצר והקשה לתמרון אוירי, הבחין מזוית עינו בקנה תותח הפונה אליו מריחוק חמישים מטרים בלבד! אינסטינקט טיבית הוריד את ראשו וצרור מן המקלע-המקביל ופגז שבא בעקבותיו חלפו מעליו. בדרך כלל, אין טנק נוטה "להתעסק" עם חייל בודד, שעה שיש טנקי אויב בקרבת-מקום; אך יתכן שהמצרים הבחינו בפעילותו האינסטיבית של פדליה והסיקו שהוא מפקד הכוח שבמיצר והעומד בראשו. מיד לאחר הירי הגיחו שני אנשי-הצוות מתוך הטנק המצרי ויצאו בתנועת איגוף. אפשר רצו לוודא שהמפקד הישראלי נקטל. המג"ד הניח למצרי המוליך להגיע עד לריחוק חמישה מטרים ממנו, ואז התרומם וירה בו מאקדחו. המצרי נפצע בכתפו וכלי-נשקו נשמט מידו. פדליה קרא אליו בעברית: "קרב אלי ושב לידי!" מכיוון שידע כי המצרי אינו שומע עברית, הסמך פנטומימה לאמירה.

ברגע זה הגיע הטנק של המ"מ שיש אל המקום. פדליה עלה עליו והצביע לשיש על טנקי-האויב. שיש ירה ופגע בטנק אחד. ברגע זה ראה פדליה כי המצרי הפצוע מונק אל כלי-הנשק שנשמט לפני-כן מידו. נראה שרוח-הלחימה שפיעמה בכוח-השריון המצרי שבעמק, פיעמה גם בלבו של מצרי פצוע זה, ולא היתה ברירה אלא לחסלו.

הבלתי-אפשרי הוכח כממשי. כוח עייף מאוד, נחות במספרו ובעמדתו הטופוגרפית, פרץ מתוך מיצר-הרים שכמוהו כמלכודת-מוות, והשמיד כוח אויב בעל עדיפות גדולה. סיפוק מילא את לב השריונאים. הדרגים, שהמתינו בצדו האחורי של המיצר, הובאו עתה לפנים. שעה קלה הוקדשה לתדלוק ולתחמוש, והגדוד המשיך בתנועתו. מטוסי חיל-האוויר, שתח-מושם כלתה, מילאו עתה תפקיד של צופי אויר. הם הודיעו: "הטנקים שנמלטו מפניכם, נעצרו מא-חורי תלוליות בהמשך הדרך. היזהרו מפני מארב". הגדוד התקדם, איפוא, בהירות ובדריכות. האנשים היו מוכנים מבחינה נפשית למטח-ההפתעה הראשון משריוני האויב המסתתרים, ומטח זה לא בושש לבוא. האש נורתה מן הטנקים שנסוגו מן העמק שבפתח הג'ידי; אתם נמצאו עתה עוד חמישה כלי-שריון אימתניים מדגם "א.ס.יו-57", ובהם צמד תותחים בני 57 מ"מ.

השטח כאן היה פתוח. אנשיו של פדליה פתחו בהת-

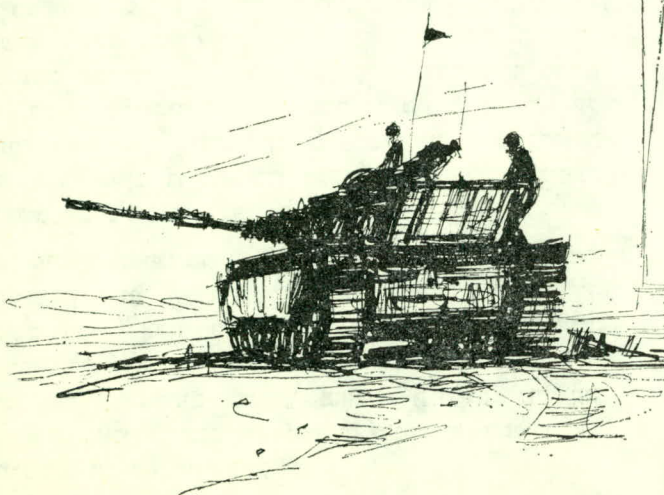
בינתיים נתרכזה כל השדרה הגדודית בצדו האחורי של מיצר הג'ידי. המג"ד החליט לנצל את ההלם של התקפת האוויר על האויב, כדי להסתער במורד. אמנם, מחמת קשיי התמרון האוירי בשמי העמק הצר, לא עלה בידי חיל-האוויר הישראלי להשמיד אלא שלושה מתוך שלושים הטנקים המצריים. אבל המוראל בכוח-השריון המצרי נפגם כתוצאה מההתקפה האוירית, ואילו המוראל בין פקודיו של פדליה עלה מאוד. הוראותיו של פדליה היו עתה פשוטות בתכלית הפשטות: ברגע בו תתאפשר פריסה בקצה המורד, פונה פלוגה אחת ימינה ופלוגה אחת שמאלה, ומסתערים.

הגדוד החל שועט במורד. המצרים הוסיפו לירות בשדרה הגולשת. כל הטנקים של פדליה, ללא יוצא מן הכלל, נפגעו בשעת ההסתערות, אבל אף אחד מהם לא הובקע, לא הוצת ולא יצא מכלל פעולה. ואילו הירי של תותחני הטנקים הישראליים היה קטלני: מייד לאחר שנראה טנק מצרי יורה, ירה בו טנק ישראלי והעלהו באש. אפילו אחד הטנקים פגועי-הצריח הצליח להשמיד טנק-אויב. כיוון שלא ניתן לו לצדד את צריחו, כיוון התותחן את תותחו על-ידי צידוד הטנק כולו.

כאשר הגיעו הטנקים הישראליים אל העמק, ראו סביבם שבעה-עשר טנקים מצריים בוערים. מבט לאחור גילה להם, כי המורד משובץ כולו מכתשי-פגזים — עדות חותכת ללחימתו הרצופה והעיקשת של האויב.

קפה נמרצת על האויב. ג'יפ-סיור ובו מפקד-הסיור שמואליק התרוצץ בריחוק-מה לפני הטנקים הישראליים, מתעלם מאש האויב ומסייע באיכון מטרות: "טנק אחד, חמש-מאות לפניכם... שלושה טנקים מימין, שמונה מאות מטר... וכו'".

כל שריוני האויב שהיו במקום זה, הושמדו. פרשת "המיתלה הקטן" נסתיימה. הדרך אל תעלת-סואץ היתה פתוחה לפני גדודו המצומצם של סא"ל פדליה.

קרבנות ברמת הגולן בימי התנ"ך

נ. ארזי

מלכותו של עוג כללה את הגלעד הצפוני, מהיבוק צפונה, את עשתרות, אדרעי, סלכה (היום סלכד במרכז הר־הדרוזים) וכל הבָּשָׁן, שטחי הגשורי והמעכתי והר החרמון, או במלים אחרות הר־הדרוזים, הליגיה והר החרמון (ג'בל אש־שיח') של ימינו. אחרי כיבוש זה חוזרים בני־ישראל דרומה וחונים „בְּעֶרְבֹת מוֹאָב מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרַחוּ” (שם, כ"ב, א).

נשאלת השאלה מדוע לא חצה משה את הירדן מיד לאחר כיבוש ארץ סיחון כי אם פנה תחילה צפונה לכבוש את ארצו של עוג ורק אחרי זה דרומה לסביבות יריחו, כדי לעבור את הירדן בקרבתה, פעולה שעתידי כבר יהושע לעשותה?

יש להניח, שמשה ידע, כי על־מנת שאפשר יהיה לחיות בביטחה בצפונו של עבר־הירדן המערבי, חייבים לשלוט בגולן, כלומר חייבים לשלוט ב„רמה הסורית”. על כן הוא כובשה לפני חציית הירדן.

בימי יהושע

יהושע שולט בכל הר חרמון, כל הבָּשָׁן עד סלכה וכל הגלעד (יהושע י"ג, יא). ובזמנו ישבו בני מנשה בבָּשָׁן „עַד־בְּעֵל חֶרְמוֹן וְשֵׁנִיר וְהַר־חֶרְמוֹן” (דברי הימים א' ה', כג). היינו בכל הר החרמון. בסוף ימיו של יהושע אנו מוצאים בתוך הארץ הנשארת שיש לרשתה את השטח „מִבְּעַל גֵּד תַּחַת הָר־חֶרְמוֹן עַד לְבֹא תְּמַת” (יהושע י"ג, ה), וכן לא „הורישו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַגְּשׁוּרִי וְאֶת־הַמַּעֲכָתִי וַיֵּשֶׁב גִּשׁוּר וּמַעֲכָת בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל” (שם, שם, יג).

המושג הורשה מובנו השמדת העם אותו יורשים, „לא הורישו” הוה אומר, העם לא הושמד — אולם הארץ נכבשה. יש כמה מצבים דומים בארצות שבני־ישראל לא הורישו את עמיהם. כזה המתואר כאן שהגשורי והמעכתי יושב בקרב ישראל, ואחר כמו נפתלי היושב „בְּקֶרֶב הַכְּנַעֲנִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ” (שופטים א' לג). אצל נפתלי יש להבין כי האלמנט השליט הוא הכנעני; לא כן הגשורי והמעכתי; הם יושבים בקרב ישראל, וישראל הם השליטים והארמים הם כעין וסאלים.

אף כי אין ללמוד גזרה שוה ממאורעות העבר לגבי המעשים הנעשים בימינו, הרי בכל זאת ניתן ללמוד מהם לקחים חשובים.

כל־הנשק ואמצעי הלחימה משתנים מדור לדור, אך פני־הקרקע ותנאי האקלים הם בדרך כלל יציבים. ההרים מתנשאים באותם המקומות בהם היו בימי קדם ושולטים על אותם עמקים ואותם שטחים עליהם שלטו מזה דורות. הנהרות זורמים באותם האפיקים ומדבריות החול מכסים אותם השטחים שכיסום משכבר הימים.

בעיות התחבורה, אספקת המזון והמים ודבר השלי־טה במקומות הגבוהים נשארו כפי שהיו. את הפת־רונות יש אמנם להתאים להתפתחותם של כלי המלחמה, הטכניקה והמדע.

לימוד העבר יועיל לנו בהצגתן וליבונן של הבעיות עצמן. גם ההתבוננות בעבר למען ידיעה לשמה לא תזיק. הבה נפנה את מבטינו לתקופת התנ"ך ונראה האם היו כדברים האלה בעבר.

בימי משה

מסופר כי לאחר שמשה רבנו ביקש מסיחון מלך האמורי רשות לעבור בארצו והלה סירב, כבשו בני ישראל את ארצו של סיחון שהשתרעה עד היבוק (במדבר כ"א, כא—כד). היינו קצת צפונה מרבת־עמון או עמאן של היום. אחרי כיבוש זה ניתן היה לצפות כי בני־ישראל יחצו עתה את הירדן כדי לכבוש את ארץ כנען, אך לא כן היו הדברים. העם בהנהגתו של משה פונה ועולה דרך הבָּשָׁן, נלחם בעוג מלך הבשן באדרעי, כיום דרעה — תחנה על מסילת הברזל מען — עמאן — דמשק, מנצח אותו וכובש את כל ארצו (שם, ל"ג, לה)

מהאמור בתנ"ך אין מקום למסקנה, אליה הגיעו חוקרים רבים, כי מלכות גשור ומעכה היו סמוכות לים כנרת. מהכתובים יש להבין כי מלכויות אלה שכנו צפונה משם בהרבה".

בימי עתניאל בן קנז

בימי השופטים נמכרו בני־ישראל, בְּיַד פּוֹשֵׁן רִשְׁעִים מֶלֶךְ אֲרָם נְהָרִים" (שופטים ג', ח') והכתוב ממשיך ומספר כי עתניאל בן קנז אחי כלב הצעיר יצא, לְמַלְחָמָה וַיִּמָּן וַהֲנָה בְּיָדוֹ אֶת־כּוֹשֵׁן רִשְׁעִים מֶלֶךְ אֲרָם וַתַּעַז יָדוֹ עַל פּוֹשֵׁן רִשְׁעִים" (שם, שם).

מוסכם היום בין אנשי המדע כי במושג ארם־נהרים אין הכוונה יזרת הקרובת בארץ־ישראל ובארם־נהריים

לכל הארץ שבין הפרת והחידקל. שם זה חל רק על החלק הצפון־מערבי של ארץ בין הנהרות, זה שבין הנהרות פרת ובליד.

אינני מקבל את הגירסה של חוקרים רבים, המנסים להוסיב גם את פושן רשעתיים בדרום־הארץ. חוקרים אלה מנסים לעשות זאת על־ידי תיקון המלה ארם לאדם בהסתמך על כך, שנמצאו בדרום הארץ ארבע משפחות כושיות ומשייכים את כושן אליהן.

יש לזכור כי עתניאל, שהוא השופט הראשון והוא עצמו נמנה על דור כובשי כנען בפיקודו של יהושע, רגיל לפעולות של השבטים כולם כעם אחד בכל שטחי הארץ ולא לפעולות השבטים כל אחד בשטח שבטו. אנו מוצאים גם אחריו שופטים הפועלים לא רק במסגרת שבטם הם. במיוחד יש לשים לב לכך, כי הכתוב מדבר מפורשות על מלך ארם־נהרים ומכאן ברור כי מלחמתו של עתניאל היתה ליד הפרת הצפון־מערבי.

בימי שאול

על שבט ראובן מסופר: וַלְמַזְרַח יֵשֶׁב עַד־לְבֹא מִדְּבָרָה לְמַן הַנְּהַר פָּרַת כִּי מְקַיְהֵם רָבוּ בְּאֶרֶץ גְּלָעָד. וּבִימֵי שְׂאוּל עָשׂוּ מִלְחָמָה עִם־הַהֲגָרָאִים" (דברי־הימים א'; ה'; ט"ו). מן הכתוב מסתבר שבני־ראובן ישבו שם מזמן, כנראה מימי הכיבוש,

ורק את המלחמה עם ההגראים עשו בימי שאול. על שאול המלך נאמר: וַיִּלְחֶם סָבִיב בְּכָל־אֵיבָיו בְּמִוָּאָב וּבְבִנְיָעִמּוֹן וּבְאַדּוּם וּבְמַלְכֵי צוּבָה וּבְפִלְשֵׁתִים, וּבְכָל אֲשֶׁר־יִפְגֹּה יִרְשָׁע" (שמואל א'; י"ד, מז). מלכות צובה היתה בצפון־סוריה של היום ויהודי סוריה קוראים לחלב — ארם צובה. מלכות זאת השתרעה גם מעבר לפרת, כפי שהננו לומדים מהכתוב, וַיִּשְׁלַח הַדְּרָעָר (מלך צובה) וַיֵּצֵא אֶת־אֲרָם אֲשֶׁר מְעַבְר הַנְּהַר" (שמואל ב', י', טז). הנהר סתם בתנ"ך הוא הפרת.²

הננו רואים, איפוא, כי מלכותו של שאול גבלה בפרת החל מצפון־מערב, מקומם של מלכי צובה, ועד חלקו הדרום־מזרחי בו ישבו בני־ראובן.

1. מעכה וגשור — מעכה הוא בנו של נחור, וַיִּפְלְגֵשׁוּ (של נחור) וַיִּשְׁמָה רְאוּמָה, וַתֵּלֶד גְּסִיָּהּ אֶת־סָבָה וְאֶת־פַּחַם וְאֶת־פַּעֲקָה" (בראשית כ"ב, כד).

קמואל בן נחור הוא "אָבִי אֲרָם" (שם, שם, כא). נחור יושב בחרן, וטבעי שבניו יתישבו באותה הסביבה, כיתר השבטים הארמיים. וַיִּזְרְאוּ בְּנֵי עִמּוֹן כִּי נִבְאֲשׁוּ בְּנֹדוֹ וַיִּשְׁלַחוּ בְנֵי־עִמּוֹן וַיִּשְׁכְּרוּ אֶת אֲרָם בֵּית רְחוֹב וְאֶת־אֲרָם צוּבָה עֲשָׂרִים אֶלֶף רְגָלִי וְאֶת־מֶלֶךְ מַעֲכָה אֶלֶף אִישׁ וְאִישׁ טוֹב שְׁנַיִם־עֶשְׂרֵת אֶלֶף אִישׁ" (שמואל ב', י', ו). ראש ברית מל־כים זאת הוא מלך צובה שמלכותו שכנה בצפון סוריה של היום, ובקרבתה שכנה מלכות בית־רחוב. טבעי שגם ארצותיהם של שני בעלי הברית האחרים תשכונה אף הן בקרבת מקום.

2. הנהר — יונתן בן עוזיאל מתרגם כל מקום בתנ"ך שבו כתוב הנהר (עם ה' הידיעה) פרת. כך הוא גם מתרגם את המלה נהר הבאה עם אותיות השימוש, כ, ל, מ. יוצא מכלל זה ישעיהו ח', ז, שם נשאר נהר גם בתרגום.

בדרך זאת הולכים גם הפרשנים רש"י, רשב"ם, אבן עזרא והרד"ק. הרד"ק רק מוסיף עוד מקרה אחד שהוא אינו מתרגם את הנהר כפרת אלא סמבטיון וזה בישעיהו כ"ז, יב.

לאחר המפלה בגלבוע ולאחר שנות מלחמת הירושה בין איש־בושת ודוד, באה תקופת שפל שאיביו ישראל ניצלוה. לאחריה באה תקופת התאוששות בה מכניע דוד את הפלשתים, מעביר את הבירה לירושלים, שכבשה מידי היבוסים, ואחד ממעשיו הבאים הוא להשליט סדר בצפון הממלכה. תוך לכתו להשיב ידו בנהר פרת הוא מכה את הדדעזר מלך צובה וגם את ארם־דמשק, שבאה לעזרתם של אנשי צובה, הוא מנצח. כתוצאה מכך שם דוד נציבים בארם־דמשק „וַתְּהִי אַרְם לְדָוִד לְעֶבְדִים נוֹשְׂאֵי מִנְחָה” (שמואל ב', ח' ג-ו; דברי־הימים א', י"ח, ג-ו).

לאחר כיבוש ירושלים מעלה דוד את ארון היות ירושלימה. מסופר בקשר לכך, כי בעקבות התיעצות עם שרי האלפים והמאות שולח דוד „עַל אֲחֵינוּ הַנְּשָׂאִים בְּכָל אַרְצוֹת יִשְׂרָאֵל” לשתפם בהסבת הארון. „וַיִּקְהַל דָּוִד אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל מִן־שִׁיחֹר מִצְרַיִם וְעַד־לְבָאוֹ הֶמְתָּ לְהָבִיא אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים מִקְרִיַת יְעָרִים” (דברי־הימים א' י"ג א-ה).

גם בדברי־הימים וגם בשמואל ב' מסופר על העלאת הארון לפני המלחמות עם הדדעזר ואם כי אין מוקדם ומאוחר בתורה, הרי העובדה שבשני המקורות עניין הארון קודם למלחמות עם צובה נותנת מקום לסברה, כי אכן זה היה סדר המאורעות.

אם כך, נשאלת השאלה כיצד זה וממתי נמצאו בני־ישראל בלבוא חמת? ולגבי שאלה זאת אין זה משנה אם נשים את לבוא חמת בכפר הלבנוני לבוה, כדעת פרופ' מזר, או חמת באל־חמה על גדות האורונטוס מצפון לחומס, כדעת מרבית המלומדים בימינו, או את לבוא חמת בקרבת אנטיוכיה, סמוך לשפך האורונטוס, כדעת התרגומים הארמיים הקדומים, כמו של יונתן בן עוזיאל, הירושלמי ושל רבי יוסף, וכמסתבר מפירושו של רש"י.

פרש ארמי

קשת ארמי

בני ישראל הגיעו אל לבוא חמת עם צבא הכיבוש של יהושע, וישבו בה במשך כל זמן עצמאות ישראל. בתקופות שפל שלטו בהם זרים ובימי זוהר הגיע השלטון הישראלי גם אליהם, כאשר עוד יסופר להלן.

בימי שלמה

שלמה אף הוא שלט, כאביו, בכל הצפון, אולם כידוע צמחו שורשי הירידה כבר בימיו עצמו. לשניים מהם שימשה מצרים חממה, והם ירבעם בן נבט והדד או אדד האדומי. על השלישי מסופר: „וַיִּקַּם אֱלֹהִים לוֹ שֵׁטֶן אֶת־רוּחוֹ בֶן־אֶלְדָּע אֲשֶׁר בְּרַח מֵאֵת הַדְּדַעְזָר מֶלֶךְ־צוּבָה אֲדָנִיו. וַיִּקְבֹּץ עָלָיו אֲנָשִׁים וַיְהִי שֶׁר־גִּדּוּד בְּהַרְגֵּ דָוִד אֹתָם, וַיִּלְכוּ דְמָשֶׁק וַיֵּשְׁבוּ בָהּ וַיִּמְלְכוּ בְּדְמָשֶׁק” (מלכים א', י"א, כג). מאז מתחילה תקופה ארוכה של מלחמות וצרות בגבולנו הצפון־מזרחי.

בימי אהאב

אהאב נלחם עם הארמים שלוש פעמים. בראשונה ובשניה ניצח, ולאחר המלחמה השניה אומר לו בן הדד: „הָעָרִים אֲשֶׁר־לְקַחְתָּ אֵבִי מֵאֵת אֲבִיךָ אָשִׁיב וְהַצֹּת תְּשִׁים לָךְ בְּדְמָשֶׁק כַּאֲשֶׁר־שָׂם אֲבִי בְּשֶׁמְרוֹן” (מלכים א', כ', לד). אהאב מכנה אותו בשם „אחי”, כורת לו ברית ומשלחו. אחד מבני הנביאים מתריס בפני המלך כנגד פרטרניזציה זאת, ומנבא לתלאות בעתיד.

הוא לאהאב סיבות רציניות לכריתת הברית עם הארמים, אך

מתוך מאמרו של פרופ' ב. מזר, "מלחמות ישראל עם ארם" בספר, "היסטוריה צבאית של ארץ-ישראל"

בראש מאתיים ושלושים נערי שרי-מדינות (הפקידים של האדמי-ניסטרציה הישראלית), שנתכנסו בשומרון בשעת המצור, ושבעת אלפים איש מן העם, התקיף את המחנה הארמי בצהרים כשבהירדן ובני-בריתו שותים לשכרה. הצבא הארמי הוכה מכה ניצחת. ובן-החד נמלט, "על סוס ופָּרָשִׁים" (מלכים א', כ', א-כא).

בשנת 854 לפסה"ג עלה בן-החד אפקה למלחמה עם ישראל. המערכה ניטשה במישור ליד אפק (היום פיק, שבקצה הדרומי של הגולן). כפי הנראה בעמק רחב-הידיים אשר במשולש בין הירדן, הירמוך וים-כנרת. ששה ימים חנו, זה נוכח זה, מחנות ישראל וארם, "שְׁנֵי תַּשְׁפֵּי עַיִם" וביום השביעי התקיף אחאב את צבא בן-החד והנחיל לו תבוסה. "וַיִּנְסוּ הַמַּחֲרָשִׁים אֶפְקָה אֶל-קַעֲרֵי וַתִּפֹּל הַחֹקֶה עַל-עֲשָׂרִים וְשָׁבַע אֶלֶף אִישׁ מִמֶּנְהֶם, וַיִּבְרַח נָס וַיָּבֵא אֶל-קַעֲרֵי חֶרֶר בְּחָדָר" (מלכים א', כ', כו-ל). לפי דברי המספר התנהל משא-ומתן בין בן-החד ובין אחאב, שנסתיים בהסכם ובברית-שלום; בן-החד השיב לאחאב מספר ערים שלקה אביו מאת עמרי וגם התיר למלך ישראל לשים, "הוצות" בדמשק, כאשר שם אביו בשומרון (שם, שם, לא-לד). בזה נסתיימה פרשה מזהירה בחיי אחאב, שהרימה את קרנו בעיני העם; "וַיִּשְׁבּוּ שְׁלֹשׁ שָׁנִים אֵין מִלְחָמָה בֵּין אָרָם וּבֵין יִשְׂרָאֵל" (שם, כ"ב, א). גראים הדברים כי לברית זו בין שתי הממלכות המתחרות היה גורם חיצוני רב משקל — הסכנה של פלישת האשורים לסוריה.

היחסים בין ישראל ובין ארם-דמשק לא נשתנו בימי אחאב בן-עמרי (874—852 לפסה"ג), אף על פי שבימיו התחזקה המלוכה הישראלית, ובידי אחאב עלה להגדיל את חיל-הרכב הישראלי ולבנות מספר ערים מבוצרות. לחץ ארם בעבר-הירדן מזרחה גבר ביחוד בשנות מלכותו האחרונות של אחאב, כאשר על כיסא המלוכה בדמשק ישב בן-החד השני, בנו של בן-החד הראשון, הוא הדדעור של המקורות האשוריים. זו היתה שעת מבוכה ותסיסה בסוריה ובארץ-ישראל. שלמנאסר השלישי, מלך אשור, שם או פניו מערבה והפיל את חיתתו על כל הממלכות הקרובות והרחוקות. בן-החד הצליח להקים ברית של מלכי ארם בסוריה, כתריס נגד המשחית הגדול, וניצל את ההפוגה להשתלט גם על מלכות ישראל בטרם יתחיל המסע האשורי, אולי כדי להבטיח לעצמו את העורף לקראת הבאות. רמות-גלעד, שבצפון ארץ-גלעד (היום — תל-אמית ליד רמת-ה), מעוז המלוכה הישראלית וצומת-דרכים רבי-השיבות, ומחזה (השונה מ"א ד', יג) נפלו בידי בן-החד ובכך נפתחה בידי הארמים הדרך המובילה בדמשק לעמק-הירדן, ומכאן פלש בן-החד לעבר-הירדן מערבה ועלה על שומרון, "ושלושים ושניים מלך עוור אותו". זמנו של מסע זה של בן-החד הוא, כנראה, שנת 855 לפסה"ג. אחאב, בצר לו, הסכים להיכנע ולשלם מס כבד; אבל תנאי הכניעה המשפילים שהציג בן-החד נדחו על-ידי מלך ישראל ומועצת-הזקנים בשומרון. כאשר ניגשו הארמים לשים מצור על העיר, עשה אחאב מעשה נועז להציל את שומרון מיד האויב;

קלע ארמי

למרות הברית פורצת מלחמה שלישית אתם. במלחמה זאת נספה מלך ישראל. למרות החץ שפגע בו, היה המלך "מַעֲמֵד בְּמַרְכָּבָה נֹכַח אָרָם, וַיִּמָּת בְּעָרֵב וַיִּצָּק דָּם הַמֶּכָּה אֶל-חִיק הַרְכָּב" (מלכים א', כ"ב, לה) והוא מת מות גיבורים.

בימי ירבעם השני

ושוב אנו שולטים בכל הצפון וזה בימיו של ירבעם בן יואש, "אֲשֶׁר הָשִׁיב אֶת-דְּמָשֶׁק וְאֶת-חֶמֶת לַיהוּדָה בְּיִשְׂרָאֵל" (מלכים ב', י"ד, כח), השיב — כי מקומות אלה שייכים לנו, ורק באורח ארעי אבדה לנו השליטה עליהם.

מהמסופר כאן אנו למדים כי בשלוט ישראל בבשן, בגולן ובחרמון רווח לישראל, והיושבים במערבה ובצפונה של ארץ-ישראל שכנו לבטח. כאשר שטחים אלה נכבשו על-ידי זרים, נפתחה הדרך לכיבושים ולתלאות לתושבי המערב.

קרב קרקר

ועוד שני דברים שהארכיאולוגיה מספרת לנו. סיפרנו למעלה כי לאחר מלחמתו השנייה של אחאב בארמים הוא כרת ברית עם בן-החד. את סיבת הברית הזאת אנו מוצאים בכתבתו של שלמנאסר השלישי מלך אשור, בה הוא מספר על קרב קרקר, שמצפון לאלי-חמה שעל האורונטוס. בקרב זה, שהתקיים בשנת 853 לפני הספירה, התייצב נגד אשור צבא מ-12 מדינות (ברשימה מפורטות רק 11) ממצרים וערב ועד דמשק וחמת. הרשימה מפרטת את מספרי הרגלים והרכב שכל מדינה הציבה לקרב. והרי מספרי הלוחמים משלושת המשתתפים הגדולים בברית הזאת:

דמשק: 1,200 רכב מלחמה, 1,200 פרשים ו-20,000 רגלי;
חמת: 1,200 רכב מלחמה, 700 פרשים ו-10,000 רגלי;
אחאב מישראל: 2,000 רכב מלחמה ו-10,000 רגלי.

מספרי המשתתפים האחרים היו קטנים מאלה לאין-שעור.
מתוך השוואת מספרים אלה אנו למדים כי ישראל לא הציבה פרשים, וברגלים הציבה דמשק מספר כפול מזה של ישראל. אולם ברכב מלחמה, שהיה אז הנשק הכבד, כטנק של ימינו, משתתף אחאב בכמות כמעט כפולה מכל אחד משני בעלי הברית הגדולים האחרים. יש על כן לראותו כאחד מראשי הברית ויוזמיה. קרב זה הסתיים ללא הכרעה. בשדה-הקרב ניצחו אמנם האשורים אך אבידותיהם היו כה רבות שחזרו לבסיסהם כדי להכין את צבאם להתקפות חדשות.

הברית נגד תגלת פלאסר השלישי

תגלת פלאסר השלישי מספר באנאלים שלו על מלחמותיו ובהם אנו מוצאים קטע זה: „19 מחוזות חמת והערים על

3. רכב ברזל — „נִיְהִי יְהִי אֶת־יְהוּדָה וַיִּרְשׂ אֶת־הַקָּרַר כִּי לֹא לְהוֹרִישׁ אֶת־יִשְׂרָאֵל הַעֲמֵק כִּי־רָבֵב בְּרָזַל לָהֶם” (שופטים א' יט).
י. ידן מסביר בספרו „נשק וטקטיקה בימי המקרא”, כי רכב המלחמה — הוא רכב הברזל — שימש כנשק הכבד (דוגמת הטנק) בכל התקופות הקדומות.

סביבותיהם (ערי) חוץ הים בוא השמש, הם אשר במרדם (באשור) ספחו למען(?) אוריא (אותן) חשבתי לגבול אשור.”
למען לא נטעה בזהויו של עזריה, מצוין מספר פעמים באנאלים אלה „אוריא היהודה... אוריא מארץ יאוד” ועוד.

מעדותו של תגלת פלאסר אנו למדים כי עזריה-עוזיה מלך יהודה עמד בראש ברית גדולה שנלחמה נגד אשור בצפון הארץ באיזור חמת שבצפון סוריה וכי מלך אשור רואה בו את אויבו העיקרי.

עתה אולי נוכל להבין את הפסוק הקשה במלכים ב' (י"ד כח):

„וַיָּמָר דָּבְרִי יְרָבֵעַם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר־נִלְחַם וְאֲשֶׁר הָשִׁיב אֶת־דִּמְשֶׁק וְאֶת־חַמַּת כִּי־יְהוּדָה בְּיִשְׂרָאֵל...” ירבעם מלך ישראל היה, מדוע אם כן ימסור את כיבושיו ליהודה, ומה זה ליהודה בישראל? ברית זו היתה בין שתי המדינות למלחמה נגד אשור, ומלך ישראל מוסר ליהודה בסיסים צבאיים בישראל לצרכי המלחמה העתידה.

לשני הסיפורים המובאים כאן, זה על אחאב בקרקר וזה על עזריה כנגד תגלת פלאסר אין כל זכר בתנ"ך. אילו הגיעו לידינו כל אותם הספרים ששמם מוכר בתנ"ך ולא נכללו בו, כמו ספר מלחמות ה', ספר הישר, ספר דברי שלמה, ועוד, ייתכן והיינו יודעים הרבה יותר על עברנו, ולא היה עלינו לחיות מן הלקט בתנ"ך ובשדות זרים.

(המשך)

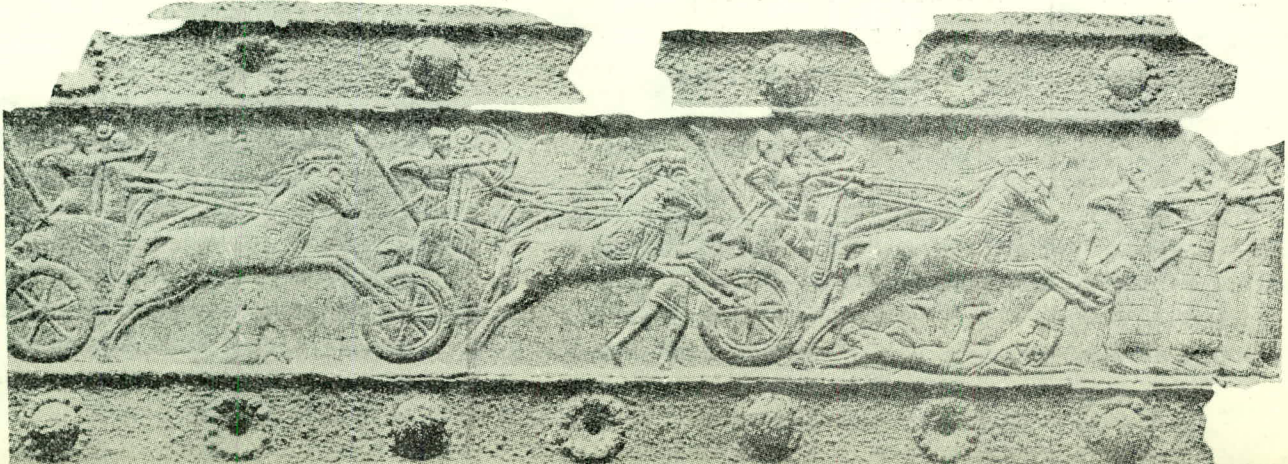
בשנת 797 לפסה"ג שוב עלה ארדניררי השלישי [מלך אשור] על ארם והתיש את כוח הממלכה.

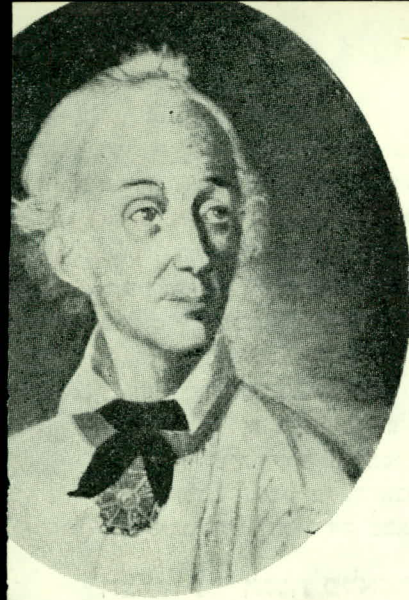
אז התעוררה גם מלכות ישראל למלחמת-תנופה נגד ארם, שהתחילה בימי יהואש בן-יהואחז (798—784 לפסה"ג) והוכתרה בהצלחה: „וַיָּשָׁב יְהוֹאָשׁ בֶּן־יְהוֹאָחָז וַיִּנְחַח אֶת הָעָרִים מִיַּד בְּנֵי־מֶרְדָּךְ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר לָקַח מִיַּד יְהוֹאָחָז אָבִיו בְּמִלְחָמָה, שְׁלֹשׁ פָּעֻמִּים הָקְהוּ יוֹאָשׁ וַיָּשָׁב אֶת־עָרֵי יִשְׂרָאֵל” (מלכים ב', י"ג, כה).

את מפעל אביו המשיך ירבעם השני בן-יהואש (784—744 לפסה"ג). ארם-דמשק נחלה, כנראה, תבוסה גמורה בקרבות שנערכו בלא-דבר אשר בעמק-הירדן ובקרנים (היום שיח'סעד) עיר-מבצר חשובה ומרכז של מחוז קרנים בארץ-הבשן. לנצחונם זה של בני-ישראל כרמו כנראה עמוס כנבואתו (עמוס ו', יג): „הַשְּׂמָחִים לֹא־דָבָר הָאֲדָרִים הָלֹא בְּחֻזְקוֹ לָקַחְנוּ לָנוּ קְרָנִים”. ירבעם לא הסתפק בשהרור עבר-הירדן המורחי מעול ארם, הוא שב והכניע את דמשק תחת יד ישראל והשתלט גם על אזוריה הצפוניים, עד גבול מלכות חמת (מלכים ב', י"ד, כח). למאורעות אלה מרמזים כנראה דברי הנבואה של עמוס: „וַיִּשְׁלַחְמִי אֵשׁ בְּבֵית תַּנְזַל וְאָכְלָה אֲרָמְנוֹת בְּנֵי

הַיָּר וַיִּשְׁבְּרִי קְרִי־דִמְשֶׁק וַיִּקְרַחֵי יוֹשָׁב מִבְּקַעַת־אָזָן” (עמוס א', ד).
בפרק-זמן זה נעשתה, איפוא, מלכות ישראל לשעה ליורשתה של ארם-דמשק כממלכה הראשית בין מלכויות סוריה וארץ-ישראל, ואל נכון היתה לירבעם השני מידה של הגמוניה בין הממלכות הארמיות בסוריה. הכתוב מציין שירבעם: „הָשִׁיב אֶת־גְּבִיל יִשְׂרָאֵל מִלְּבָאֵר תַּחַת עֲרִיִם הָעָרְבָה” (שם שם, כה). באו ימי תוקף חיצוני ושלוח פנימית לא רק למלכות ישראל בלבד אלא גם למלכות יהודה, שהיתה אז בעלת-בריתה של מלכות ישראל, ואולי גם הכירה בהגמוניה שלה. עוזיהו מלך יהודה ובנו יותם הרחיבו גם הם את גבולות מלכותם, הכו את הפלשתים ואת הערבים וכבשו את כל ארץ אדום עד אילת. על השלטון הישראלי בעבר-הירדן המזרחי, עד המדבר במזרח ועד החרמון בצפון, מעידות גם רשימות היחס של תושבי ארץ-הגלעד וארץ-הבשן, שהתייחסו בימי יוסם מלך-יהודה ובימי ירבעם מלך-ישראל (דבריי-הימים א', ה', יז).

תקופת הזוהר חלפה עד מהרה, ישראל לא עצרה כוח להחזיק לאורך ימים בארצות ארם, ועד מהרה חזרה דמשק ועלתה על הבימה המדינית של סוריה. בשנת 748 לפסה"ג בקירוב עלה רצין על כסא המלוכה בדמשק ונצטרף לאיגוד מדינות ארם, בראשותו של מלך ארפד.

סובורוב

אל"ם מ. גור

נגשויות בלתי פוסקות עם מוסדות הצבא והמשטר, ובשל כך חי כזאב בודד.

תורתו ודעותיו לא זכו לדיון מעמיק ורציני; מפקדיו וחבריו למקצוע התייחסו אליו בבוז, ובמקרה הטוב — בסלחנות וברחמים; האפשרות היחידה אשר נותרה לו, איפוא, להוכיח את אמיתות תורתו — היתה בשדה-הקרב. ההצלחה היתה האמצעי הבלעדי אותו הבינו אף מתנגדיו — ואליו לא יכלו להתכחש.

הוא הלך בדרך הקשה — וניצח.

סובורוב — שילב באישיותו באורה מופלא כושר לימוד מן העבר, מחשבה אובייקטיבית, יכולת להסיק מסקנות וכושר ביצוע מעולה.

צבא נועד למלחמה

ההתבוננות במרכיביה העיקריים של תורת סובורוב מזכירה לקצין הישראלי את צה"ל.

תוך עיון מדוקדק במצבה המדיני-צבאי של רוסיה בזמנו, ומניתוח פרשיות העבר, הגיע סובורוב אל המסקנה, כי ניצחון מוחלט ומהיר יושג רק על-ידי צבא הנכון לצאת למלחמה ככל רגע. לצבא אין שלום, ואין צבא-של-שלום. צבא-של-שלום הוא צבא של תבוסה. צבא נכון למלחמה — רק הוא צבא מנצח.

הספר „אמנות הניצחון“, פרי-עטו של פיליפ לונגוורת, הוא גל-עד לדרכו, דמותו וניצחונותיו של גנרל י. סובורוב — לוחם מזהיר, אשר פעילותו הברוכה למען רוסיה בשנים 1760—1800 מילאה תפקיד לא-קטן בעיצובה של מפת אירופה באותן שנים.

הספר הוא בבואה נאמנה לדמותו של האיש, על רקע אירופה המסוערת והשסועה באותה תקופה.

הספר נכתב, בעיקרו-שלי-דבר, בהסתמך על מקורות רוסיים. מצויות בו מפות-מבצעים ותמונות של אישים אשר ממחישות את הסביבה בה פעל גיבור הספר — גנרל יסימר סובורוב. הספר קריא ומעניין, הן בזכות אופן הרצאת הדברים, והן בזכות הקרבות המרתקים המתוארים בו ודמותו יוצאת-הדופן של סובורוב.

*

במשך הקריאה בספר „אמנות הניצחון“ אינך יכול להשתחרר מן השאלה — מה המריץ את סובורוב? מה דחף אדם מוזר זה לרוץ מקרב אל קרב וממערכה אל מערכה בלא להחמיץ ולוא אף רגע אחד של לחימה?

התשובה פשוטה לכאורה, אולם משמעותה עמוקה ורבתי-פנים; ויש בה משום הארה לאופיו ולדרך מנהיגותו של האיש. סובורוב, בהיותו לוחם-חושב, רצה לבחון מדי פעם מחדש, בשדה-הקרב, את תורות-הקרב שעיצב, את דעותיו וחיידושינו בדבר דמות הצבא ואופי המנהיגות בו; הוא עמד תדיר בהת-

„כידונים! חרבות! נשק קר!“

ברגל, בקצב מדהים של ארבעים-חמישים קילומטרים ליום. אין להסביר את עמידתם של החיילים בלחץ כזה, אלא ברצון-הברזל של מנהיגם, ובמערכת-היחסים האנושית-צבאית אשר נוצרה ביניהם.

סובורוב לא שיחק בחיילי-עופרת לשם מסדרים ומצעדים; הוא היה מפקד למלחמה. זה היה מקצועו, זו היתה תכליתו. הוא לא ראה טעם לקיים בצבא מערכת יחסים ואימונים נוקשה ומסודרת לימי שלום, כאשר בעת מלחמה יש לשנותה לאחרת, המאפשרת אילתור וניצול שעות-כושר. יחידתו היתה לאי-של-לוחמים בתוך ים-של-בובות. בכל יום היתה נכונה לקום — ולנוע לקרב.

חוקפנות

בעת מערכת הקרבות אשר ניהל נגד הצרפתים בצפון-איטליה ובשביצריה, בהיותו כבר כבן שבעים, היה סובורוב נתפס לעתים להזיות, ואז היה ממלמל: „כידונים! חרבות! נשק קר!“ בהעזה ובתוקפנות ראה סובורוב יסוד לכל הצלחה. התשוקה לבוא במגע עם האויב ולהשמידו — היתה המניע החזק בנפשו ובהתנהגותו בקרב.

יחסי הכוחות איבדו לגביו כל משמעות. כבר בקרבות הראשון נים, בהם רדף אחרי כוחות פרוסיים, בפקדו על כוח סיור ומשמר קדמי, הסתער עם ששים קוזקים על גוף של מאה פרוסים, והנחיל להם תבוסה ניצחת. בלילה המשיך בהת-קדמות, וגמא כארבעים-וחמישה קילומטרים לעומק שטח האויב. עם שחר הגיע לנהר ללא גשר. „אחרי!“ שאג, וזינק אל הנהר — ואנשיו אחריו. בראותו את העיר הוא קרא: „העיר היא שלנו! הוררא! אנו תוקפים!“ כאשר הצביע אחד הקוזקים על משמרות פרוסיים בעיר, צהל סובורוב: „אלוהים הטוב — כמה נפלא! הבה ונמצא אותם.“ ומשנשאל אם אין זה מן החכמה לאמוד ראשית-כל את כוחם, השיב תשובה סובורובית אופיינית: „למה? הרי לא באנו לספור אותם! באנו להכותם!“

רוח זו לא נטשה אותו גם לקראת תום דרכו. בהגיבו על הצעתו של גנרל אוסטרי לשלוח סיורים כדי לאכן את הכוחות הצרפתיים, ענה, והוא כבר כבן שבעים: „סיור? איני זקוק לו. סיורים דרושים רק לרכייהלבב, והם משמשים התרעה לאויב. אם משתוקק אתה באמת למצוא את האויב — תעשה זאת גם בלעדיהם. כידונים, נשק קר, הסתערות, סנוקרת — אלה הם סיורי!“

פעם אחרת אמר: „יש לתקוף! בנשק קר, בכידונים ובחרבות! יש ליצור אנדרלמוסיה ולהשתלט עליה מייד — מבלי לאבד אף רגע אחד!“

מכאן מתבקשים מאליהם שינויים מהותיים בחיי היחידות, באימוניהן ובמשטרן.

מראשית דרכו בחל סובורוב במגרש-המסדרים, בו ראה את אבי-אבות הטומאה, שכן בו נקבע התרגיל המסודר כשיטת-לחימה. מייד בקבלו את יחידתו הראשונה „פרץ את הגדר“ יהוציא את חייליו אל השדה והמרחב. אין יותר תרגולת אחת היפה לכל מצב ולכל שטח ולכן אין הוא מוכן שתרגולת תכתוב לו את התמרון.

ביכולת אילתור, המשולבת במשמעת-ברזל ובכושר-גופני מעולה, רואה סובורוב תנאי לחופש תמרון למפקד — ואת המפתח לניצחון. בעוד הצבא הרוסי כולו מתאמן במבנים מכונסים וכבדים, רץ סובורוב עם יחידותיו בשדות, על ההרים, בעמ-קים, במרחבים פתוחים וביערות-עד. הוא אימנן בשינויי מבנה ובהתארגנות מהירה לאחר הקרב, באימון הלוחם הבודד, בשחיה ובמעבר מכשולים. כתוצאה מן הגמישות אותה שאף להחדיר לשדה-הקרב, הדגיש את אימונן של יחידות קטנות, ואף פיתח את שיטת בעיות ניהול הקרב בשטח, תוך הפתעה מוחלטת למתורגלים.

בקרבות, בהם לקח חלק עד אז, נוכח באטיות תנועתם ופעור-לתם של הגייסות ובעיקר בזו של הסיוע הארטילרי.

מתוך עיונו בהיסטוריה הצבאית, היה סובורוב משוכנע בחשי-בותה של מהירות הפעולה. זהו „האמוק“ אשר רדף אותו כל השנים, ואשר בעזרתו אמנם הצליח בפעולותיו. בהאמינו בחשיבותה העליונה של המהירות, חיפש סובורוב ואף מצא את האמצעים להתגבר על הקשיים הנובעים ממנה על-ידי אימונים. הוא הגביר את קצב ההליכה והרבה לעסוק בשינויי מבנה ובכניסה אל-הקרב תוך תנועה ותמרון. פעמים רבות ניצח בזכות התמרון המהיר והתנועה המתמדת. הקרב המוצלח, אותו ידע לנהל בשום-שכל ובחירוף-נפש, היה לעתים קרובות פריו הבשל של התמרון.

הוא סתר את הטיעון שנטען נגדו, כי מהירות-פעולה מוגזמת עלולה לשבש את הגייסות ולפגוע בתיאום התנועה והאש.

במערכת היחסים בתוך היחידה החדיר רעיון, הנראה לנו כיום מובן וטבעי, אולם בעיני חבריו היה מטופש וחסר בסיס הגיוני: ככל שיוטבו תנאיו של החייל, כן ישתפרו גם הישגיו. קשר פשוט וגלוי זה היה בלתי-ידוע במבנה החברתי של רוסיה הצארית. סובורוב, אשר חי בתוך אנשיו ולמד להעריך את כושרם, כוח-סבלם העצום ומסירותם הרבה, הבחין בדבר בתחושה טבעית ובריאה. ואכן, הוא סיפק לחיילים את צורכיהם ככל שהיה לאל ידו.

רבים בספר תיאורי מסעות-ענק בני מאות ואלפי קילומטרים

המדיניים בחצר הצארים. יתכן אף שהם צדקו. אך מחבר הספר מנסה להוכיח כי סובורוב לא התעלם משיקולים אלה, וראייתו הכלל-מדינית היתה בהירה ומקפת. בעיקר ניכר הדבר במלחמתו בצרפתים, אותה ראה כמלחמה אידיאולוגית, וקבע כי למען סיומה הכרח להשתלט על פריז.

אולם אין ספק כי הדחף העיקרי שהניע את סובורוב במלחמה זו, היה הרצון להתמודד עם הצבא הצרפתי — ובעיקר עם נפוליון. סביר להניח, כי הגדולה באכזבותיו — שהיו מרובות — היתה הפסקת המלחמה בצרפתים בלא שניתנה לו הזדמנות להתמודד עם יריבו-הגדול היחיד באותם ימים.

צודק המחבר בציינו בעניין זה, כי אחד ההבדלים בין סובורוב רוב לנפוליון, טמון בכך שסובורוב היה מבצע בלבד, בלי שהיה שותף להכרעות המדיניות, ואילו נפוליון עמד גם בראש הרשות המדינית, והיה לו חופש תמרון גם בתחום זה.

האמנם נכונה הסברה שהושמעה, והמופיעה אף בספר, כי נפוליון התהמק בכוונה-החילה מהתמודדות ישירה עם סורבורוב?

מכל מקום — אין ספק כי התוקפנות בשדה-הקרב היתה המאפיין העיקרי במכלול מרכיבי מנהיגותו של סובורוב והיא גם החוט המקשר בין דפי הספר. התוקפנות, ששורשיה נעוצים היו בתורת-הקרב החדשה שפיתח, תורת חופש המבנה והניידות המקסימלית, היתה מפתח הצלחותיו בקרב. בזכותה נכון לו התואר „גנרל הניצחונות“.

גמישות ויזומה כביצוע

„כילויס קיסר כן אף אני איני עורך תכניות הלקיות-מפורטות; אני משקיף על הדברים רק בכללותם. סופת המקרה תמיד משנה את תכניותינו, המחשבות מראש“.

★

„זהו ההוראה הכללית למסע ההתקפה... ואילו כל הפרטים יהיו תלויים בנסיבות, בתבונתם, ביכולתם, באומץ-לבם ובתקיפותם של רבותי מפקדי היחידות“.

בפשיטה רבתי על מחנות-התורכים ליד טורטוקאי

★

„כל מסע-מלחמה — שונה הוא מהברו...“

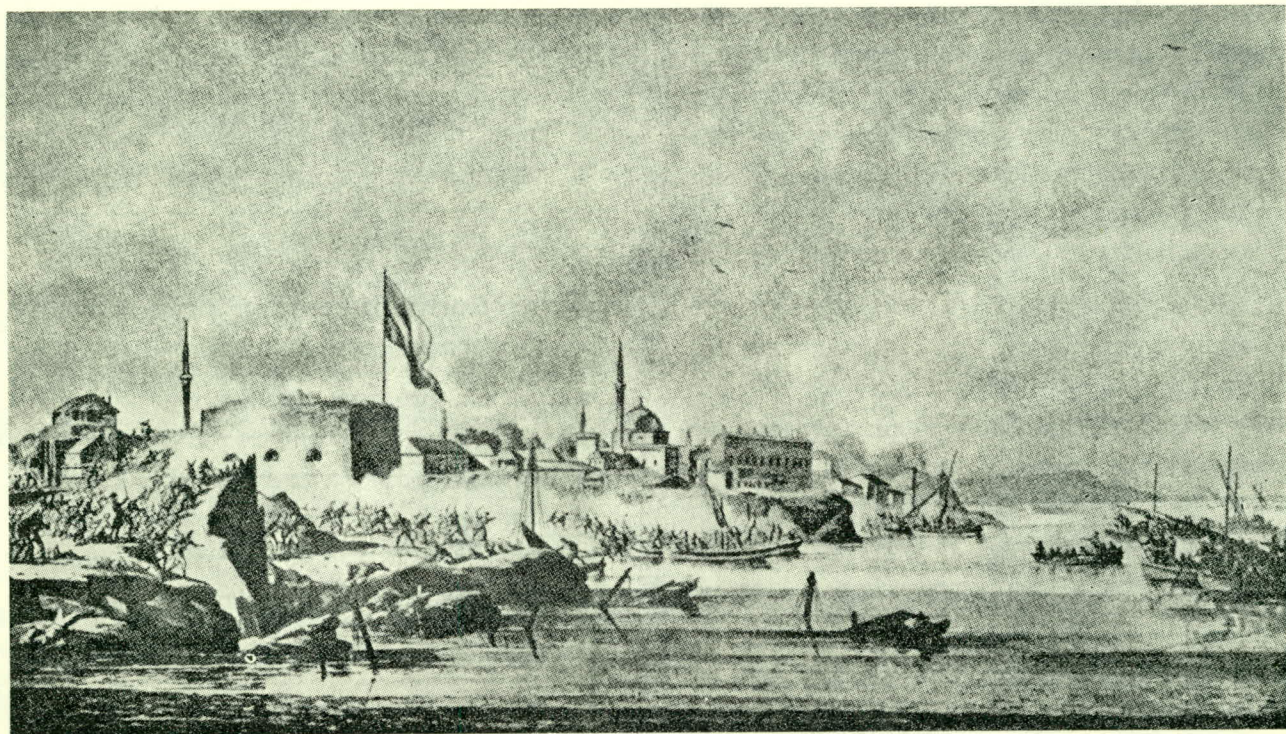
★

„הריני ממליץ לכבוד מעלתו על כושר-החלטה שלם, גנרל הנך! אני — מרהוק, ולא אוכל לצוותך על דבר. אהרת — מביש היה הדבר; אתה הנך האישי-במקום. שמור על מהירות, תנופה, מכה בוין הקר“.

ממכתבו אל ג' גרף פרוז במסע פולין 1794

בוויכוח על מטרת המלחמה: השתלטות על שטח או השמדת כוחות-אויב, גרס סובורוב, כי השטח הוא אמצעי-עזר לשם השמדת האויב והיסול כוחותיו. ההשתלטות מסמלת ניצחון. אולם המטרה הבלעדית היא להשמיד את כוחות האויב. נראה שבנושא זה עמד סובורוב תחת שבט-ביקורתם של החוגים

ההסתרות על אסמאיל מכיוון הנהר

לאורך כל הקרבות המתוארים בספר, והם קרבותיו החשובים ביותר מאז תפקידו הראשון והוא בן שלושים ואחת, ועד לסיום מסעו המפואר בשביצריה, לא הפסיד לעולם במירוץ עם הזמן ונגד האויב; וזאת — אף כי היה סובורוב חולני ותשוש בגופו מאז ילדותו. תמיד הקדים את לוח־הזמנים ואת תכניות האויב הצפויות. בניידות ראה תחליף לביטחון, לזהירות, לעדיפות בכוח ולסדר טוב. והוא ניצח, והוא גבר על הפרוסים, הדביר את הפולנים, הדף את התורכים והיכה — אף כי חלקית — את הצרפתים.

קרבות־הכרעה

סובורוב שאף לקרבות הכרעה. הניידות הרבה אותה, פיתח לא שימשה לגביו תחליף למפגשי פנים־אל־פנים עם אויב. כיום, רוצים היינו כי התמרון עצמו וההשתלטות על שטחים שולטים יביאו הכרעה בקרב. לא כן גרס סובורוב. הוא שאף להשמיד כוחות־אויב. ניידותו סייעה לו להגיע אל קרבות־ההכרעה לפי תכניתו, אולם כמעט מעולם לא השתמש בה לשם התחמקות מהם. במקרים בהם נאלץ לתקוף ערים בצורות, ביכר את שיטת ההסתערות וההכרעה המהירה על שיטת המצור וה־התשה האטית.

בספר מצויים תיאורים מרתקים על האופן בו כבש ערים בצורות אלו. המחיר היה אָמנם יקר, אולם סובורוב טען, כי ההכרעה המהירה — ולוא תהא יקרה — היא תמיד זולה, בסופ־של־חשבון, מאשר סדרה ארוכה ומייגעת של קרבות־מצור־והתשה חלקיים. מחבר הספר מושה את גישתו זו של סובורוב, אשר רבים גינו אותה בשל הפראות והאכזריות שבה, להפעלת הפצצה האטומית לשם חיסול סכסוכים מתמשכים.

על כל פנים, אין הספר מוֹתיר ספק, כי סובורוב, בדרכו המיוֹרֶה חדת ובקרבות־ההכרעה אשר ניהל, זכה בניצחונות מזהירים; ולכל אחד מניצחונותיו אלו נודעה השפעה רבה על מעֶרֶכְת הַיַחֲסִים הבין־לאומית של רוסיה.

פּוֹטְיוֹמְקִין

ה„מלחמות“ מבית

בשדה־הקרב קצר סובורוב רוב תהילה — אך מבית השביעוהו מרורים. חבריו לצבא בוו לו בראשית דר־כו — ושטמוהו בסופה. בי תקופתו היה המקצוע הצבאי מעמד חברתי בעיקרו־של־דבר, מקצוע הכרוך בכללי־התנהגות מקובלים. סובורוב

מיצוי נאמן לדעותיו בנושא זה, שניצניהן נתגלו כבר בפעור לותיו הקרביות הראשונות, נמצא בדבריו במערכת־הקרבות האחרונה שלו — איטליה ושביצריה; בהאיצו באחד הגנרלים שלו הפציר: „הזדרזו נא, הוד־מעלתך! הכסף יקר; חיי אדם יקרים יותר; אולם היקר מכל הוא הזמן!“

ואָמנם, הקורא בספר מתעייף מעצם המעקב אחר הניידות העצומה ומהריצה אחרי הזמן. סובורוב — משרק ניתן בידיו שרביט־הפיקוד והוגדר בפניו האויב, היה פותח במירוץ נגד הזמן. כוחותיו מיהרו תמיד לחפש את האויב; הם היו מזדַר־זים להיכנס לקרב ולסיימו במהרה, ואז פותחים היו מייד ברדיפה אחר האויב — תוך ניצול מושלם של הצלחתם.

„רק לא לעמוד ולא להיעצר!“ מלחמה בעבור סובורוב היא תנועה מתמדת. לשמה מוכן היה להקריב לא פעם אף סדר טוב, ארגון ויחסי־כוחות. באחד ממסעותיו, שעה שקפח חום איטליה על ראשי חייליו מארצות הקור, וכאשר נפלו לא מעטים מהם לצדי הדרך ולא קמו עוד, התרוצץ סובורוב על סוסו מראשית הטור עד סופו — האיץ באנשיו, התלוצץ עמם, ודירבן אותם ברוחו הטובה והתוקפנית; ולמפקדיו טען: „הראש אינו ממתין לזנב.“

על הזמן במלחמה: יוזמה, תנועה, תנופה

„יש לצוד אחר הרגע החומק... רגע אחד מכריע בגורל המערכה...“

✱

„אני פועל לא לפי שעות, כי אם לפי דקות.“

✱

„מוטב לי אלפים—שלושת־אלפים חיילים בשדה — מאשר עשרים—שלושים אלף בהיל־מצב.“

✱

„הניצחון תלוי ברגלים ואילו הידים — רק כלי־שרת של הניצחון הנם.“

✱

„צעד אחורנית — מוות.“

„במבטים — לא תכבוש מבצר.“

✱

„הנה, האויב אינו מצפה לנו; סבור הוא כי אני מרחק מאה פרסאות... ואנו פתאום עליו, כרדת שלג על הראש, יסתחרר עליו ראשו — ואתה תקוף במה שבאת, במה ששם אלוהים בכפך... הן, דקור, הדוף, נתק, אל תחמיץ ידך!“

✱

„להכות בשטף קדימה, במצעדים ללא־חניות־לילה. להכות את האויב בלילה — דבר זה מוכיח את יכולתו של מנהיג להשתמש בניצחון לא בשביל להזהיר, אלא בשביל להתמיד בו. אשר לפוריות בדוחים — בכך ניתן לו לאדם לאמְיִדוֹ גם לאחר שכילה מעשיו.“

בדיווח הוקטן חלקו בניצחונות, ויצא לו שם של אכזר, שאינו מתחשב בחייליו.

עד סוף ימיו נשאר סוברוב זר לחבריו בקצונה. גם ביחסיו עם חצר הצאר לא שפר חלקו. את מרבית ניצחונותיו קצר בעת שלטונה של קתרינה. והיא אָמנם נטתה לו רוב חסד. אולם גם בחצרה רבו האינטרסים הנוגדים והתככים השונים, להם נפל סוברוב קרבן לא אחת. ביחסיו עם פּוֹטְיוֹמֵקִין וקתרינה, ואחר־כך עם הצאר פּאֹול, היו עליות וירידות, אשר גרמו לו אכזבות מרובות, יאוש ורגעי מרירות לרוב. בכל עת בה נזקקו לכשרונותיו הצבאיים קראו לו, אולם מייד עם חלוף המלחמה — הרחיקוהו מעליהם.

מחבר הספר עומד בדבריו על היחס ההפוך שבין הישגיו ותרומותיו לרוסיה ולממטר בה, לבין היחס לו זכה. במאבק פנימי זה לא גילה סוברוב גדלות, העזה וגבורה כפי שגילה בשדה־הקרב. הלוחם הגיבור בשדה־הקרב הפך נבוכ, מהסס ומתהנן בתוך ביתו.

סיכום

לא עסקנו כאן בתיאורי־קרבנות, ולא במקרה. החומר עליו מתבסס המחבר הוא רוסי־בלעדי. חלקו לקוח ממכתביו וזכרו־נותיו של סוברוב עצמו. גם תמונת הקרבות נראית בספר מנקודת המבט הרוסית בלבד. לכן קשה להתייחס אליהם כאל תיאורים שלמים ומקיפים.

אולם תיאורי קרבנות אלה, למרות הדי־דדיותם, מרתקים בשטפם ומאלפים להבנת הגיבור, הקרבות והתקופה.

מתיאור ילדותו של סוברוב וצעדיו הראשונים בצבא, ניתן ללמוד על מנהגים, סדרים וזוטות היום־יום של הצבא הרוסי דאז. מן המעקב אחר יחסיו של סוברוב עם שליטי רוסיה מצטיירת תמונה מעניינת ומסקרנת על חיי החצר, על הקיס־רית קתרינה, על אופן ניהולה של הממלכה ועל מערכת היחסים הבין־לאומית בתקופה חשובה זו בתולדות אירופה.

לפנינו, אנשי הצבא, מצטיירת דמות כזו של מנהיג מופלא, מחדש בתורת־הלחימה ומשנה מוסכמות, מפקד נועז השש־אלי־קרב — אמן הניצחון. אנשי צה"ל ימצאו בו אולי עניין רב יותר מאשר קוראים הנמנים על כל צבא אחר.

„הד, זקור, הדוף, ורצוף“, אמרת סוברוב, המופיע רכוב על סוס, בכרזה של הצבא הסובייטי בימי מלחמת־העולם השנייה.

בחל בכללים אלה ולא היה מסוגל לעכלם. באופיו היה מסתגר ומתרחק מחברה, ולשון־החלקלקות של חצר הצאר היתה לו לזרא — שפתו היתה שפת חיילים, ונוח היה לו לשבת בחברת פקודיו האיכרים מאשר ליטול חלק בשיחות־הבל של חבריו הקצינים ואנשי־החצר.

על כל אלו בוז לו. זאת ועוד, שאיפת־אלי־קרב היתה זרה להם. תשוקתו הבלתי מובנת לבוא במגע עם אויב נראתה להם כחולי משונה, בלתי־נורמלי. לגביהם היתה המלחמה רע הכרחי, אשר יש לקבלו — אולם לא לחפש אחריו. כחלוף הזמן לא בוז לו עוד אך נטרו לו טינה. משרבו הצלח־תיו ושמו הלך לפניו, גאו כלפיו השנאה והקנאה. קיפחוהו בקידום ומדי פעם נשלח לאזורים נידחים בתפקידים משניים.

סגן ד. ספוטניקוב

המוסלמים ביהודה ובשומרון

כ-90% מאוכלוסי יהודה ושומרון הם מוסלמים. מרביתם משתייכים לאיסלאם הסוני, שהוא הזרם הראשי העיקרי בין זרמי הדת המוסלמית. זרם זה יונק את הפתרונות הדתיים, המשפטיים והחברתיים לבעיות חייהם של המוסלמים — מלבד מן הקוראן — מן המסורות (אחאדית) בדבר אורח חייו של הנביא מוחמד (ה„סונה“). ה„סונה“ נחלקת לארבע אסכולות יסוד (מד'אהב), הנקראות על שם ה„אמאמים“, חכמי הדת, מייסדיהן, שחיו במאות השמינית והתשיעית. ההבדלים בין האסכולות אינם יסודיים, ועיקרם — שאלות משניות הכרוכות בהתנהגות היום-יום של המוסלמי. מתוך ארבעתן נפוצות ביהודה ובשומרון שלוש — החנפית, השאפעית והחנבלית. הרביעית, המאלכית, אינה נפוצה באזורנו. כן אין נפוץ בו הזרם השני בגודלו באיסלאם, הוא ה„שיעה“, שהיא כת דתית נפרדת באיסלאם, המכירה בזכותם הבלעדית של צאצאי עלי, בן-דודו וחתנו של מוחמד, לחליפות ולירושת מקומו של מוחמד.

למוסלמי יהודה ושומרון כמה דברים המיוחדים להם בתחום הדתי, כגון מקומותיהם הקדושים, חגיגהם וקברות נביאים וקדושים.

אחד המקומות הקדושים ביותר לאיסלאם מצוי בירושלים, והוא הר-הבית (בערבית: „אל-חרם אש-שריף“) בו בנויים שני מסגדים מפורסמים ונערצים: מסגד „אל-אקצא“ („הקרי צוני“) ומסגד „קבת אל-צחרה“ (כיפת מסלע) — הקרוי בטעות גם „מסגד עומר“, אף כי לא נבנה על-ידי החליף עומר, כי אם על-ידי החליף האומי עבד אל-מאלק (685—705).

מסגד „אל-אקצא“ הוא השלישי במעלת הקדושה בין כל המסגדים המוסלמיים בעולם — ורק מסגד „הכעבה“ במכה ומסגד „קבר-הנביא“ במדינה קדושים ממנו.

על פני שומרון ויהודה פזורים קברים רבים המיוחדים לנביאים ולקדושים (בערבית: „ול“), מהם נביאי ישראל ומהם קדושים ושיחים מוסלמיים. רבים מאלה משמשים „מקאם“ או

למרות קרבתה של ממלכת ירדן למדינת ישראל, נותרו מרבית צפונותיה הפנימיות במשך כל שנות קיומה בחינת נסתרות לרבים בתוכנו. אירועים, התרחשויות, מוסדות ואישים המרוחקים רבבות קילומטרים מעמנו, היו לעתים ידועים ונהירים לתושבי ישראל הרבה יותר מאשר מושגים מחיי החברה הערבית כוקף, מופתי, מוח'תאר וכיוצא באלה. בעקבות מלחמת ששת הימים התהפך הגלגל והתענינותנו בחברה הערבית הועמדה במקומה הנכון.

סקירה זו נייחד לענייני דת, מוסדות וחברה בקרב מוסלמי יהודה ושומרון. שלושה נושאים אלה קשורים ביניהם בקשר אמיץ. אין להבין את ארגונה של החברה הערבית בלא שתובן, כמושכל ראשון, זיקתה לדת ולמוסדות הדתיים והעדתיים השולטים בתחומה; ואין לעמוד כהלכה על אופיים של המוסדות המוסלמיים שפעלו ופועלים ביהודה ובשומרון, ללא הבנת מבנה החברה הערבית, והדת בתוכה.

נעמוד תחילה בקיצור על מקורותיהם ויסודותיהם של גורמים אלה, ובעיקר על דרכי התגבשותם והתפתחותם במאה האחרונה — והשפעתם על החברה הערבית באזורים המוגדרים כיום כיהודה ושומרון.

רקיסר וילהלם ה'2 בעת ביקורו בהר-הבית

מוסדות עדתיים מוסלמיים

בעקבות חילופי השלטון ביובל השנים האחרון ביהודה ובשומרון (מן השלטון העות'מאני לבריטי, וממנו להאשמי) חלו שינויים ניכרים במערכת המוסדות העדתיים המוסלמיים, במבנם ובמקומם בחברה הערבית.

המוסדות המוסלמים בימי השלטון העות'מאני

בימי השלטון העות'מאני (שנמשכו 400 שנה — 1517-1917) היתה לעדה המוסלמית בארץ מידה מועטה בלבד של אוטונומיה. האימפריה העות'מאנית היתה ביסודה מוסלמית והדת השלטת בה היתה דת האיסלאם. לא היתה, למעשה, כל הפרדה בין הדת למדינה. בתי הדין נהגו לפי השריעה, חוקי הדת המוסלמית. ענייניה המיוחדים של העדה המוסלמית בכל אתר ואתר היו כרוכים בענייני הכלל המוסלמיים של האימפריה, והנהלתם והשראתם באו מקושטא הבירה, שכן ארץ-ישראל לא היתה יחידה אדמיניסטרטיבית בפני עצמה, כי אם נחלקה לגזרות-משל אחדות, בעלות מרכזים שונים. בכל ענייני הלכה ודת הכריע „שייח' אל-איסלאם“, הוא הסמכות הדתית העליונה באימפריה העות'מאנית כולה, שמקום מושבו בעיר-הבירה קושטא. מערכת השיפוט הדתי היתה חלק ממערכת בתי-הדין השרעיים שברחבי האימפריה, וענייני הוקף — שהיה, מן הבחינה המעשית, אולי החשובים ביותר בענייני העדה, כיוון שבהם היה כרוך כוח שלטון כלכלי רב — היו מתנהלים על-ידי מיניסטריון האוקאף (ההקדשות) שבקושטא, ונציגיו בארץ ישבו בירושלים, בשכם, בעכו, ביפו ובעזה.

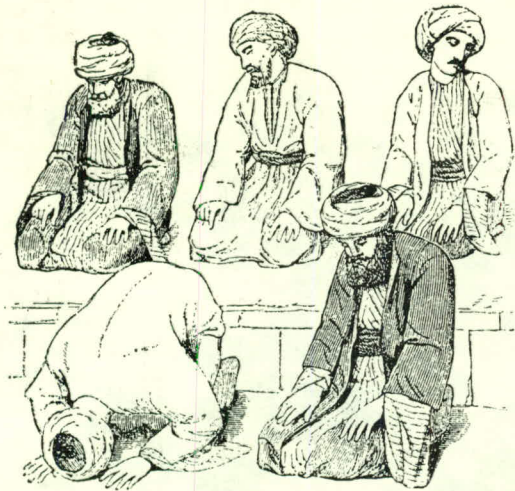
הוקף ומשמעותו

גם בתחומי סקירתנו זו, מן הראוי להקדיש תשומת-לב נאותה למקומו של הוקף (ההקדש) בחברה המוסלמית במזרח-התיכון, וזאת בשל חשיבותו העצומה במסגרת מוסדות החברה המוסלמית המסורתית.

„מזאר“, כלומר אתרי ביקור, תפילה, השתטחות ועליה-לרגל. על רבים מהם בנויים מסגדים או בנייני-קבר, וליד אחרים מהם נערכים במועדים קבועים טקסים וחגיגות לכבוד הנביא או הקדוש לו מיוחס הקבר. פולחן הקדושים והערצת קברי הנביאים אין להם היתר מפורש בקוראן או בסונה, וקדושתם באה מתוקף ה„אג'מאע“ („ההסכמה הכללית“ או המנהג המקובל) שהוא אחד מיסודותיה החשובים של התורה שבעל-פה באיסלאם. הדבר אמור לגבי כל מנהג או מעשה שהפך מקובל על הכל, ואשר כל חכמי הדור מסכימים בדבר קדושתו. כך הפכו העליה לרגל ופולחן הקדושים, על כל הכרוך בו, למנהג כשר ומקובל. פגיעה בכבודו ובטהרתו של „מזאר“ כזה תחשב לחטא חמור בעיני המוסלמים. דוגמה למקאם מעין זה שרבים כמותו פזורים על פני יהודה והשומרון הוא קברו של משה רבנו, „נבי-מוסא“, הנמצא בין ירושלים ליריחו, במדבר יהודה. לקבר זה יצאו מוניטין בשל החגיגות והתהלכות הנערכות בו מדי שנה במוסם („עונה“) „נבי מוסא“. והתואם לרוב את ימי חגי-הפסח היהודי והפסחא הנוצרי — ימים בהם נהגו להתכנס בירושלים נוצרים ויהודים.² „עונת נבי-מוסא“ נחשבה תמיד כתקופה מסוכנת לביטחון הציבור, ולא אחת אירעו בה התפרצויות כלפי היהודים וכן התנגשויות בין המוסלמים לבין עצמם: בין בני ערים שונות או בין חסידי סיעות „חמולות“ שונות. לחגיגות „נבי מוסא“ — אליהן יוצאות התהלכות ממסגד „אל אקצא“ שבירושלים — באים חוגגים מכל חלקי יהודה והשומרון, ובייחוד ידועים בהשתתפותם הסוערת בני שכם וחברון.

1. להרחבת בירושלים נערך, לפי הקוראן, מסעו הלילי המפורסם של מוחמד ממכה, על גבי סוסתו „אל בוראק“ ומכאן עלה השמימה.
2. כל החגים המוסלמיים קבועים לפי לוח הירח (בלי עיבור) ולכן הם „מסתובבים“ על פני כל חודשי השנה. רק מוסם „נבי מוסא“ קבוע לפי לוח השמש ומכאן הדעה, כי הודבק למועד הריכוזים הנוצריים הגדולים בירושלים, בימי חג הפסחא, כהפגנת-כוח נגדית, מוסלמית. בדורות האחרונים עם התעוררות התנועה ה„פאן איסלא-מית“ טופח חג זה במיוחד.

הוקף הוא צורת ההקדש המיוחדת לארצות האיסלאם, אף כי מוסדות דומים לו קיימים גם בארצות שאינן מוסלמיות. הפיכתו של נכס מסויים לוקף, פירושה הוצאתו אל מחוץ לתחומן המשפטי של עסקות-סחר-מכר רגילות; משהפך נכס לוקף, דהיינו — הוקדש לאלוהים, הבעלות על הנכס גופא אינה ניתנת עוד להעברה והכנסתו מוקדשת למטרות מסור-יימות. הנהלת הוקף היא המנהלת אותו ומסדירה את השימוש בפירותיו.

האיש ההופך את נכסיו לוקף, רשאי לקבוע את המטרה למענה הוא מקדיש את רכושו וכן את הנהנים מן ההכנסות; שרשרת הנהנים אותה קבע אסור שתיפסק לעולם. לשם מילוי תנאי זה, צריך שמפעל צדקה או מוסד דתי-תרבותי (עניי עיר מסוימת או מסגד מסויים וכדומה) יהא בחזקת הנהנה האחרון, הזכאי בסופו-של-דבר להכנסה מנכס הוקף. לרוב לא תעבור ההכנסה לידי הנהנה זה מייד. לעתים קרובות נקבע כי הנהנים הראשונים יהיו בני משפחת ה"ואקף" (המקדיש). צורה זו של וקף נקראת "וקף אהלי" או "וקף דירי" (הקדש משפחתי), לעומת "וקף חירי" (הקדש של צדקה), אשר הכנסתו עוברת מייד לרשות מוסד ציבורי, דתי, תרבותי או מוסד-צדקה כלשהו.

למקדישים את נכסיהם מטרות שונות: יש המקוים לחזק בכך את מעמדם שלהם ואת השפעתן של משפחותיהם, ואף מקדישים חלק מן ההכנסה ל"מסאפה" (בית-האורחים המשפחתי). היו שראו בהקדשה דרך למנוע את מכירתם ובזבזם של נכסי המשפחה על-ידי יוצאי חלציהם. נוסף לזכותו לקבוע את מטרות הוקף רשאי המקדיש אף לקבוע על-ידי מי ינוהל הוקף ותחולקנה הכנסותיו. ואכן בחלק גדול מן ההקדשות המשפחתיות נקבע כמנהל הוקף ראש המשפחה בכל דור. במקרים אחרים נקבע לכך מוסד מרכזי (כגון משרד האוקאף, שהוקם לניהול נכסי ההקדשות, החסרים מנהל מסיבה כלשהי) או אדם מסויים, בדרך כלל איש ציבור מכובד או איש-דת. ידועים אף מקרים בהם הקדיש אדם את נכסו כוקף ככוונה תחילה על-מנת למנוע הפקעת הרכוש או גזילתו על-ידי השליטים. לעתים נעשתה ההקדשה לשם עקיפת חוקי-הירושה המוסלמיים ובעיקר — למנוע את בת המקדיש מלזכות בחלק מן הירושה, ולבל יועבר לאחר נישואיה חלק מנכס המשפחה למשפחתו של הבעל, אליה מצטרפת הבת לאחר הנישואין.

מוסד הוקף היה יסוד חומרי לא-מבוטל להקמתם, קיומם וביסוסם של מוסדות חינוך ומדע בתקופות בהן לא היה עדיין תקציב ממשלתי קבוע ומסודר למטרות אלו. כיום נוטות המדינות הערביות להעביר את הפיקוח על נכסי הוקף לידי המדינה, ובאחדות מהן קיים מיניסטריון מיוחד הממונה על ההקדשות.

המוסדות המוסלמיים בימי המנדט הבריטי

שלטון המנדט הבריטי בארץ-ישראל מצא לנכון לקיים את המוסדות העדתיים שהיו בנמצא במתכונת דומה לדמותם בימי השלטון העות'מאני. על-פי מדיניות זו השתדל להקים לעדה המוסלמית — כמו לעדה היהודית ולעדות הנוצריות — גופים מייצגים אוטונומיים לניהול ענייניהן המיוחדים. על-

פי צו שניתן בדצמבר 1921 הוקמה לעדה המוסלמית, המועצה המוסלמית העליונה" (בערבית: "אל-מג'לס אל-איסלאמי אל-אעלא"). המועצה מנתה חמישה חברים, שאחד מהם הוא נשיאה ותוארו "ראיס-אל-עולמא" (ראש-החכמים), המתמנה לתפקידו למשך כל ימי חייו. ראשון מונה לתפקיד זה המופתי של ירושלים, חאג' אמין אל-חוסייני, שהיה מראשי המסיתים נגד הציונות והיהודים. לימים קם גם נגד שלטונות המנדט, וסופו שהועבר מתפקידו, ברח מן הארץ והתחבר לנאצים. עתה מתגורר הוא בבירות. יתר ארבעת חברי המועצה נבחרו אחת לארבע שנים, וייצגו איש-איש אחד ממחוזות הארץ. תפקידי המועצה, לפי צו זה היו:

- א. ניהול ענייני האוקאף, קביעת תקציבם והבאתם לידיעת הממשלה (אף כי לא נזקקים הם לאישורה).
- ב. בחירת דייני בתי-הדין השרעיים ומינוים, לאחר שאושרו על-ידי הממשלה.
- ג. מינוי המופתים (פוסקים בענייני הלכה, ור' להלן בדבר אופי תפקידם) שנודעה להם השפעה רבה על הלכי רוחם ונטיותיהם המדיניות של המוסלמים. רבים מן המופתים, שהיו כפופים לחאג' אמין אל-חוסייני, המופתי של ירושלים וראש "המועצה המוסלמית העליונה", הסיתו את הערבים בימי המנדט נגד היהודים.

ד. פיטוריהם של פקידי האוקאף ובתי-הדין השרעיים. צעד זה היה טעון הנמקה בפני ממשלת המנדט, אך לא נדרשה הסכמתה לקיומו.

הצו הנזכר הקנה סמכויות-שלטון רבות ל"מועצה המוסלמית העליונה" — כמעט ללא כל פיקוח מצד השלטונות או מצד הציבור המוסלמי. סמכויות אלו היו רחבות יותר מאלו שניתנו לה — או למוסדות המקבילים לה — בתקופת האימפריה העות'מאנית, ולאחר מכן — בשלטון ממלכת ירדן. ראשיה הקיצוניים והקנאים לא הסתפקו בהנהלת ענייניה הדתיים של העדה המוסלמית, וניצלו את כוח-השלטון העצום שהוענק להם לטיפוחה ולעידודה של מלחמה ביהודים ולבסוף גם באנגלים, וכן למאבק ביריביהם האישיים והמשפחתיים בתוך המחנה הערבי פנימה. למעשה ניהלה המועצה את כל ענייני

בהוצאות אחזקתה של מערכת בתי-הדין השרעיים נשאה ממשלת המנדט.

נוסדות אחרים

מוסד חשוב אחר — אף כי בעל אופי שונה — בחברה המוסלמית בארץ-ישראל בימי המנדט היה המסגד. כלי-הקודש ששירתו במרבית המסגדים שבערים היו נתונים למרותה של המועצה הדתית העליונה, והיא אשר דאגה לכלכלתם. בכפרים, לעומת זאת, היו מסגדים רבים שנבנו על-ידי התושבים עצמם, ובהחזקתם נשאו האוקאף המקומיים, שהוקדשו ונועדו לכך מלכתחילה.

ה"אמאם" (שליח-הציבור בתפילה), ה"ח'טיב" (נושא הדרשה בעת תפילת יום שישי) או ה"ואעט" (המטיף) וה"מאד'ין" (הקורא לתפילה מעל צריח המסגד) נתמנו על-ידי בני הכפר, ומשכורתם שולמה על-ידיהם. ההנחה היתה כי על האמאם והח'טיב להיות בעלי השכלה דתית מסויימת, אך לא היו בנמצא כל תקנות שחייבו להיות בוגרי מוסד-לימודים דתי מסויים. ואכן, בעוד אשר כלי-הקודש שהתמנו על-ידי "המור" עצה המוסלמית העליונה" נבחנו ונבחרו על-ידי ועדה מיוחדת, לא כן היה לגבי כלי-הקודש שהתמנו על-ידי הכפריים. על המשרתים במסגדים הכפריים בלא סיוע של "המועצה המוסלמית העליונה" לא היה כמעט כל פיקוח מצדה. מלבד המשמשים הקבועים במסגדים פעלו בשירותה של "המועצה המוסלמית העליונה" חטיפים נודדים (שנתכנו כל אחד, בשם "ואעט") אשר הטיפו איש איש באיזור מסויים.

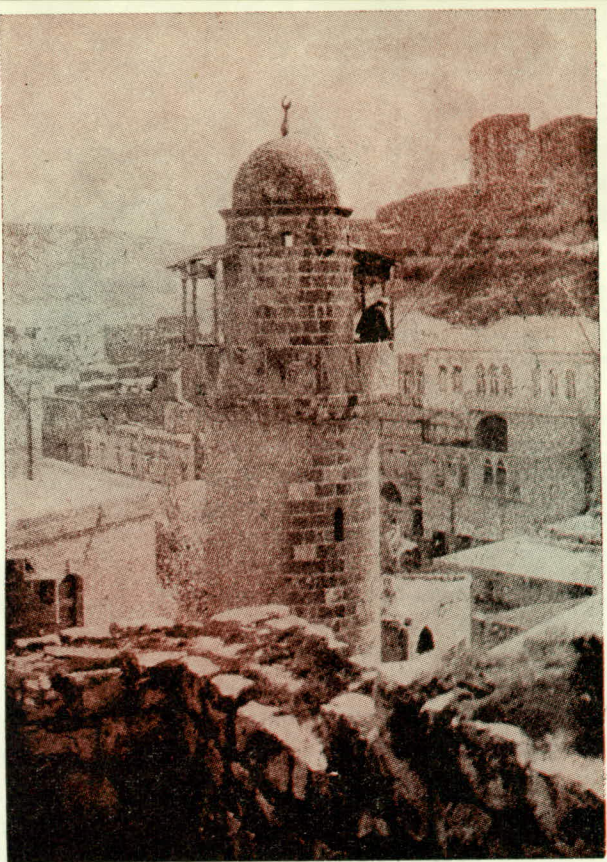

מוסדות החינוך, הסעד והבריאות העדתיים היו נתונים אף הם לשליטתה של "המועצה המוסלמית העליונה", והיא אשר קבעה את תקציב פעולותיהם, שבא בעיקר מנכסי האוקאף. תודות לכך נתון היה בידיה הפיקוח עליהם. אולם, רשת זו של מוסדות חינוך, סעד ובריאות עדתיים היתה דלה ביותר; מבין כ-68,000 תלמידים מוסלמים שלמדו במוסדות-חינוך שונים בארץ-ישראל בשנים 1941/42, למדו במוסדות המוסלמים עצה המוסלמית רק 1,898 ילד — פחות מ-3% מכלל הלומדים המוסלמים. בשדה הבריאות קיימה המועצה ארבע מרפאות (ירושלים, חברון, חיפה וטבריה), ואולם אחוז המוסלמים שביקרו בהן לא עלה על 10% מכלל החולים המוסלמים שנוקקו לטיפול במרפאות. מלבד זאת החזיקה המועצה בתי-תמחוי אחדים (בערבית: "תכ'יה") בירושלים ובחברון, וכן חילקה לעתים לעניים קמח ומעט כסף.

המוסלמים ביהודה ובשומרון בשנים 1949—1967

מלחמת הקוממיות וסיפוח האיזור שכונה "הגדה המערבית" לממלכת ירדן ב-1949, על-ידי המלך עבדאללה, חוללו שינוי עצום במעמדה של העדה המוסלמית ומוסדותיה ברחבי יהודה ושומרון. המצב שב ודמה לזה ששרר בארץ בימי השלטון העות'מאני. שוב נמצאה האוכלוסיה המוסלמית תחת שליטתה של מדינה מוסלמית. מוסדותיהם השונים הפכו אף הם חוליה בשלשלת המוסדות המוסלמיים במדינה הירדנית, ומידת האוטונומיה שלהם נצמצמה והושמה תחת פיקוחה הקפדני של הממשלה הירדנית.

מאז סיפוחם לממלכת ירדן, חלו שינויים רבים בהרכבם וב-

צריח מסגד מוסלמי

הציבור המוסלמי בארץ, כולל ענייני החינוך, הסעד והבריאות. הכספים למימון הפעולות הללו באו כולם מהכנסות הוקף. הואיל וראשי המועצה ניצלו את כוח-שלטונם לסיפוק טובות-הנאה לקרוביהם ולמקורביהם הפוליטיים, ניטש כמעט במשך כל תקופת המנדט הבריטי בא"י מאבק חריף ומושך בין אנשי המועצה ותומכיהם (בערבית: "אל-מג'לס'ין"), שבראשם עמדה משפחת אל-ח'וסייני, לבין מתנגדיהם — האופוזיציה (בערבית: "אל-מאד'ין"), שבראשם עמדה משפחת נשא'י. מאבק זה יצר שני מחנות מעין מפלגתיים עיקריים ביישוב הערבי בארץ, ותוצאותיו נתונות את אותותיהן המדיניים בממלכת ירדן וביחוד בתחומי יהודה והשומרון עד עצם היום הזה.

בתי-הדין השרעיים

מערכת בתי-הדין השרעיים היתה הרשות השופטת של בני העדה המוסלמית. סמכותם היתה נישואין וגירושין, ירושה, אפוטרופסות ושיפוט בענייני המעמד האישי של העדה. סמכותם של בתי-הדין הדתיים המוסלמיים היתה רחבה ביותר מכל בתי-הדין הדתיים, רחבה אף מזו של הנוצריים והיהודיים, שכן כללה שיפוט בכל ענייני המעמד האישי והאוקאף. בימי המנדט היו בארץ חמישה-עשר בתי-דין שרעיים בערכאה נמוכה, וערכאת-ערעור אחת בירושלים. למערכת זו היו קשרים פקידים מיוחדים, שנקראו "מאד'ין" — ("מורשה") ואשר הורשו לערוך נישואין. המופתים לא מילאו תפקיד ישיר במערכת בתי-הדין, אך היו הסמכות העליונה בענייני הלכה. הקאדים השרעיים היו חייבים לפסוק לפי הוראותיהם והלכו-תיהם, ולעתים היו פונים אליהם בשאלות הלכתיות ומקבלים את הכרעתם (הכרעה דתית נקראת בערבית "פתחה" ומכאן — "מופת" — "בעל הפתחה").

המלך עבדאללה (הנחשב לאחד האחראים להתנקשות בחייו) ושולת האשמים.⁴

הנהלת האוקאף (ההקדשות)

„חוק הנהלת ההקדשות והעניינים המוסלמיים“ שנתקבל אשתקד קובע את המוסדות אשר הוצאותיהם מתכסות מתוך הכנסות האוקאף: מסגדים, בתי־ספר, בתי־יתומים, מדרשות דתיות, מכללות ללימוד האיסלאם, בתי־קברות והר צאות החאג' (כידוע חובה על כל מוסלמי — גבר או אשה — לעלות לרגל למכה לפחות פעם אחת בחייו. לא רבים יכולים להרשות לעצמם קיום מצוה זו, אך כל אשר מילא חובתו — נושא את התואר „חאג'“, ורשאי לסמל זאת בתור ספת מיוחדת, צניף לבן או לבן רקום־זהב, על תרבושו). כל ענייני ההקדשות מנוהלים על־ידי מועצה ומנהל, אשר לידם פועל מנגנון להוצאה לפועל.

במועצת ההקדשות חברים הקאדי העליון („קאדי אל־קודא“),

3. יושב־ראש בית־הדין־השרעי לערעורים עד לאחר מלחמת ששת הימים, עבד־אל־חמיד א־סייח, גורש לפני שבועות אחדים מישראל לירדן, בעוון פעולות החתירה שניהל. בממשלה שהורכבה בירדן מאז — נתמנה לתפקיד „שר הדתות והמקומות הקדושים“ — מינוי פוליטי בעיקרו, בניגוד לתפקיד „קאדי אל־קודא“ שהוא מינוי קבוע, אשר לנושא סמכויות מקבילות לאלה של שר והוא אינו מתחלף עם נפילתה או החלפתה של ממשלה.

4. אשתקד התפייס חאג' אמין אל־חסייני עם המלך חוסיין, בשעה שהאחרון נאבק בהשפעת נאצר ושליחו אחמד שוקיירי. המלך התיר לו לשוב לירושלים, אך הוא לא הספיק לנצל זאת. גם כיום הוא נחשב כראש ה„ועד הערבי העליון“ אך למרות התעמולה הרבה המנוהלת על־ידי חלפועברו ימי זוהרו והשפעתו. למרות גילו המופלג ישב לפני קצר בראש ועידות חכמי־דת מוסלמים שנתכנסו בקראצ'י וברבת־עמון.

אופיים של מוסדות אלה. לפי ייעודם ותפקידיהם התחלקו לשלושה סוגים עיקריים:

- מערכת בתי־הדין השרעיים;
- הנהלת האוקאף — ההקדשות;
- מוסדות כהונה והדרכה רוחנית.

מערכת בתי־הדין השרעיים

על־פי „חוק כינון בתי־הדין השרעיים“ משנת 1951, הותקנו בממלכת ירדן תקנות לתפעולו של בית־הדין השרעי לערעורים, ולכינון מערכת בתי־הדין השרעיים בערכאה נמוכה. וזאת — בהתאם להחלטותיו של הקאדי העליון („קאדי אל־קודא“) ועל־פי תקנות שיוצאו על־ידו. לקאדי זה הוענקו סמכויות מיניסטריליות, והוא האחראי בפני הממשלה על המוסדות והארגונים המוסלמיים.

החוק מורה על הקמת ועדת משפטית, אשר לה, בין יתר סמכויותיה, גם סמכות משמעתית לגבי בתי־הדין השרעיים, וכן סמכויות למינוי דיינים שרעיים, להעלאתם בדרגה, להעברתם מכהונתם ולפיטוריהם. החלטותיה של הוועדה טעונות אישורו של המלך, ובידו הפיקוח על פעולותיה.

מערכת בתי־הדין השרעיים כללה שתי ערכאות. בערכאה הראשונה דן דיין יחיד, ואילו בית־הדין לערעורים מורכב מיושב־ראש ו־2 דיינים ומקום מושבו בירושלים.³ כן קיים מנהל מיוחד הממונה על פיקוח וניהול תקין של בתי־הדין השרעיים.

„חוק כינון בתי־הדין השרעיים“ בא למעשה לבטל את מעמד מדה של „המועצה המוסלמית העליונה“, אשר בראשה עמד חאג' אמין אל־חסייני, מיריביהם הקנאים המושבעים של

הוא המוח'תאר. עיסקוי עיקרם מחוץ לתחומי הדת — אך חשוב להכירו למען הבנת החברה הערבית. ותיקי הישוב ופעילי הביטחון בארץ זוכרים עדיין היטב את סמכויותיו של המוח'תאר באזורים הערביים בימי המנדט. סמכותו בימי השלטון העות'מאני היתה אף גדולה מזו — דיקטטורית כמעט.

בממלכת ירדן עברו על מעמדו וסמכויותיו של המוח'תאר גלגולים רבים. עיצובם האחרון חל ב-1958, בהתקבל „חוק המוח'תארים“, לפיו המוח'תאר נבחר על-ידי תושבי איורו ומתמנה באישורו של שר הפנים. מושל המחוז קובע את מספר המוח'תארים בכל כפר או שבט. מן הצד האחר ניתן לפטר מוח'תאר בעוון התנהגות שאינה הולמת את מעמדו, הזנחת תפקידיו, או כל סיבה סבירה אחרת. לתקופות היעדרו רשאי המוח'תאר למנות לעצמו ממלא-מקום, שישא בעול תפקידיו.

להיבחר כמוח'תאר זכאי אדם היודע קרוא-וכתוב, בן 21 שנה ומעלה, אשר שילם מסים עירוניים בסכום של לא פחות מדינר אחד לשנה, וכן — שלא הורשע על עבירה שהיא פשע או על עבירה נגד המוסר.

על המוח'תארים מוטלים תפקידים רבים וביניהם:

א. שמירת הביטחון והסדר הציבורי ברובע או בשבט בו הוא מכהן. על המוח'תאר להודיע לשלטונות על כל עבריו, חשוד או זר המתנהג שלא כראוי.

ב. הגשת סיוע לפקדי המדינה במילוי תפקידיהם ובגביית מסים.

ג. דיווח לשלטונות על כל ההתרחשויות בתחום שיפוטו — החל בלידות ופטירות וכלה בגילוי עתיקות או בהופעת מחלות מדבקות.

ד. ייצוג השלטון ופרסומם של המנשרים, ההודעות והמסמכים הרשמיים, לפי הוראות מושל המחוז. המוח'תאר הוא עובד מדינה, ובידיו סמכות של איש-משרה לצורכי מעצר וחקירות פליליות. למסרבים לסייע למוח'תאר במילוי תפקידו צפוי עונש.

עקב ההשפעה הרבה שנודעת לתפקיד זה בחיים החברתיים, היה כרוך המינורי לו בתחרויות בין קבוצות-לחץ ומפלגות מקומיות. בתחומים עירוניים מובהקים הולך ומתערער כיום מעמדו של המוח'תאר, אך עדיין נודעת לו חשיבות רבה ביותר באזורים כפריים ובשכונות שבפרברי הערים.

שהוא היו"ר שלה, מנהל כללי ו-3 חברים. מינויהם ופיטוריהם של המנהל הכללי וחברי המועצה נעשים בהחלטה ממשלתית לפי המלצתו של הקאדי העליון. מן הבחינה האדמיניסטרטיבית והייצוגית בידי הקאדי העליון, כאמור, סמכויות של שר, ואילו למנהל הכללי — סמכויות של תת-שר. סמכויות המועצה מקיפות תחומים רבים, ביניהם גם החלפת קרקעות ההקדשות, וקביעת תנאי החכרתם של נכסי האוקאף. ההקדשות פטורות ממסים, למעט ארנונות על מקרקעין שאינם מנוהלים במישרין על-ידי ההקדשות והחלות על דייריהם או חוכריהם.

מוסדות כהונה ולימוד דתי

החוק הירדני קובע קיומם של שני מוסדות הממונים על ניהול ענייניהם של חכמי-הדת המוסלמים ועל ההטפה וההדרכה הרוחנית.

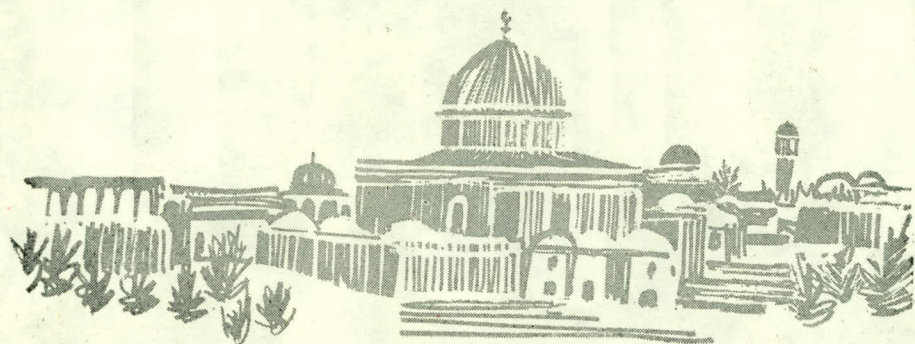
א. מוסד העולמא (חכמי הדת המוסלמים) הוא לפי הגדרתו מוסד מדעי איסלאמי, אשר מקום מושבו היה בירושלים, ובין תפקידיו העלאת רמתם של חכמי-הדת המוסלמים, הטפת מוסר להמוני העם והסדרת ענייני הדרשות וההדרכה הרוחנית, וכיוצא באלה.

מוסד זה מונה בין 5 ל-10 חברים, הנבחרים לשלוש שנים מבין בכירי העולמא על-פי המלצת „קאדי-אל-קודא“. המינוי הוא על-פי צו מלכותי.

ב. „המועצה לדרשה והדרכה רוחנית“, קיימת מאז 1962, והרכבה יושב-ראש, שלושה עולמא ושלושה פקידים בכירים. מקום מושבה היה בירושלים. סמכויותיה נרחבות, וכוללות בין היתר: פיקוח על מסגדים ועל מוסדות הסמוכים להם או התלויים בהם; פיקוח על המוסדות הדתיים העוסקים בהטפה, בדרשה, בהדרכה רוחנית וכיוצא בהם; סיוע למשלחות מדעיות, ירדניות כורות, הפועלות בירדן, וכן מינוי אמאמים, ח'טיבים (דרשנים), מורים ואנשי מנגנון המסגדים והמוסדות הדתיים הכפופים לפיקוחה של המועצה.

המוח'תאר — מעמדו וסמכויותיו

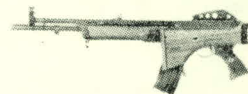
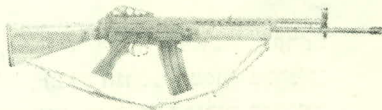
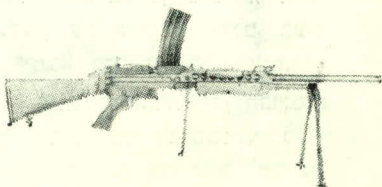
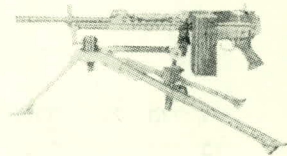
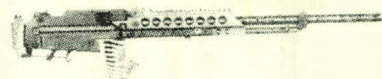
בנוסף לגורמים הדתיים המוכרים והפעילים מן הראוי לעמוד על אופיו של „מוסד“ נוסף, הנושא באחד התפקידים החשובים ביותר בחיי יום-יום בחברה המוסלמית, ובעיקר בכפר —

מערכת אחידה

של

נשק קל

כלי-נשק חדשים יש לתכנן ולפתח זמן רב לפני שהם דרושים למעשה, שכן, כלי-הנשק אשר ניצחו במלחמה היום — יהיו מיושנים וחסרי תועלת במלחמת-המחר.

הלקח הטכנו-טקטי של מלחמה הוא המביא, בדרך כלל, לביצוע נחקרים יעילים ולפיתוח כלי-נשק חדשים לאחר סיומה של אותה מלחמה. אם נסקור את מרבית כלי הנשק-הקל שהיו בשימוש במלחמת-העולם השניה, נמצא, שפיתוחם החל, בעת המלחמה שקדמה לה, או מייד לאחריה. בימי מלחמת-העולם השניה הוקדשה מחשבה רבה לאופיו של הנשק-הקל שיידרש בעתיד. וזאת עקב התלונות הרבות של יחידות חי"ר במדינות שונות לגבי תכונות הנשק בו השתמשו מול שיטות הלחימה החדשות שננקטו בתקופת המלחמה.

התלונות שהועלו היו כמעט זהות בכל מדינה ומדינה:

- קיים מספר רב מדי של סוגי נשק;
 - הנשק כבד מדי;
 - כלי-הנשק מסובכים ומסורבלים;
 - עוצמת האש של נשק הכיתה קטנה מדי.
- עקב תלונות אלה קם הצורך לברר ולקבוע מהו הנשק-הקל הדרוש לחייל ומהן התכונות הרצויות של הנשק שיהיו הולמות את אורח הלחימה בעתיד.
- מספר מדינות, ובראשן ארצות-הברית, ערכו מחקרים מקיפים בנושא זה; נערך ניתוח הדרישות השונות של יחידות הרגלים ולאחר-מכן בוצעו בדיקות וניסויים קפדניים בסוגי הנשק היעילים ביותר שהיו בשימוש בשלהי מלחמת-העולם השניה.

תוצאת מחקרים אלה היתה ההחלטה להחליף את מערכת הנשק-הקל שכללה שמונה כלי-נשק שונים: תת-מקלע, קרבין, רובה-שירות רגיל, רובה חצי-אוטומטי, רובה אוטומטי, מקלע-קל, מקלע-בינוני — במערכת נשק-קל חדשה, הכוללת שני סוגים יסודיים בלבד.

- רובה אחיד — כנשק האישי
- מקלע אחיד — כנשק מסייע

רובה אחיד

דס"ן פ. אביני

אך כשבאים לבצע את הדברים מתברר שכל הדרישות קשורות קשר הדדי הדוק ולא ניתן לפתח גורם אחד בלי להקריב במשהו את תביעות השני, ופתרונה של בעיה אחת יבוא על חשבון רעותה.

● הקטנת משקל כלי-הנשק ניתנת להשגה על-ידי שימוש בחומר קל יותר והקטנת מימדיו של הכלי. אך הדבר יהיה על חשבון היציבות, הדיוק, הטווח ואורך חייו של הכלי. הקטנת קליבר התחמושת ומשקלה. הקטנת הכי-דור עשויה להקטין את מידת הרתיעה וכתוצאה מכך תאפשר גם הקטנה של משקל הרובה ומימדיו. אך זו באה על חשבון טווח, כושר-חדירה ודיוק בטווחים ארוכים (וזאת על אף הגדלת מהירות-הלוע בכלים שונים).

● אש אוטומטית מדוייקת. ככל שיגדל קצב האש האוטומטית ירד דיוקו של הכלי, אלא אם כן שוב נגדיל את משקל הכלי ומימדיו ו/או נקטין את הקליבר. אולם, בעיה זו תהא ניתנת לפתרון אם ימצא בלם-רתיעה מתאים.

כל עוד לא תיפתרנה שלוש הבעיות שהוזכרו, שהן הבולטות במכלול מקיף יותר, לא נוכל להגיע לכלי רב-תכליתי, כיוון שככל שנקטין את הכלי נחסיר מהתכונות הדרושות למקלעון ולרובה-אוטומטי מדוייק, וככל שנגדיל את הכלי נחסיר מהתכונות הדרושות לתת-מקלע.

* * *

את הישגי צבאות העולם בנושא זה עד כה, ניתן לסכם כדלקמן:

אב-הטיפוס של רובה-הסער, שהוא הצעד הראשון לקראת הפתרון המקווה, הוא ה-"M.P. 44-14" הגרמני, מסוף מלחמת-העולם השנייה. כלי זה הוא אוטומטי, קצר מן הרובים הנהוגים כיום, קל יותר ותחמושתו, שאמנם נשארה באותו קליבר (7.92 מ"מ), היא קצרה יותר. היה זה ניסיון ראשון ליצור כלי-נשק קל שיהיה אוטומטי וקצר, על-מנת שיחליף את הרובה והתת-מקלע. קיצור התחמושת הוא שאיפשר את הקטנת כלי-הנשק.

צרכי הלחימה של יחידת החי"ר הקטנה הוכיחו, כי דרוש כלי-נשק המאחד בתוכו תכונות תת-מקלע, רובה ומקלעון. כאחת, הן מבחינת הטווח והן מבחינת שיטת הלחימה וצורות הקרב.

מה הביא לייצורם של כל אחד משלושת כלי-הנשק הללו?
● המקלעון נוצר כדי לענות על גידול מימדיו של שדה-הקרב, כאשר נוכחו לדעת שאין לרובה טווח מספיק וקצב-אש מהיר דיו.

● התת-מקלע בא לפתור את קשיי הלחימה בלילה, בשטחים בנויים ובשטחים סגורים — בהיותו קצר ובעל קצב אש מהיר.

● הרובה האוטומטי והאוטומטי-למחצה פתר את הצורך בכלי-נשק אישי בעל-טווח גדול וקצב אש מהיר.

אך פותחו כלי-נשק אלה והוכנסו לשירות צבאי — החלו מתעוררות בעיות. את היחידות צריך לצוות בהתאם למשימות השונות, ואת כלי-הנשק להתאים לכל יחידה ולכל משימה בנפרד. החלה בעיית סוגי התחמושת השונים, החליפין בשוגג ביניהם, ובעיקר — הזמן הדרוש לצוותים אלה להתחמש מדי פעם בכלי-נשק אחר, ונוסף על אלה — ההכבדה על המערך הלוגיסטי.

השאיפה כיום היא לאחד כלים אלה לכלי-נשק אישי אחיד שיכלול בו את תכונות שלושתם גם יחד, ויאפשר לכל חייל להשתמש בנשק זה כבתת-מקלע, כרובה וכמקלעון, תוך גמישות בהפעלת היחידות והפרטים למשימות השונות.

לאור ההתפתחות התעשייתית-הטכנית הגדולה נראית משימה זו, לכאורה, קלה לביצוע. אך אם נעמיק חקר בבעיות המתעוררות, ניווכח שאין הדבר ניתן להגשמה בקלות. עובדה היא, שכל צבאות העולם, ואף העשירים והמפותחים שבהם, לא הגיעו עדיין לפתרון סופי ומלא.

מהן הבעיות הניצבות בפני מתכנני הנשק האחיד?
א. הקטנת משקלו של כלי-הנשק;

ב. הקטנת הקליבר ומשקל התחמושת (דבר המשפיע באופן מכריע על מבנה הנשק, תכונותיו, משקלו ומידותיו) — אך לא על חשבון הטווח וכווץ-החדירה של הקליעים.

ג. מתן אש אוטומטית מדוייקת.

ד. כלי שבתכונותיו ובמימדיו יהיה מסוגל להחליף את התת-מקלע, הרובה והמקלעון, אך יאפשר, עם זאת, את היריה ברימון-רובה נגד-טנקים.

בחינה שטחית של ארבע הנקודות הללו מלמדת שכל אחת מדרישות אלה ניתנת, תיאורטית, לפתרון בקלות יחסית.

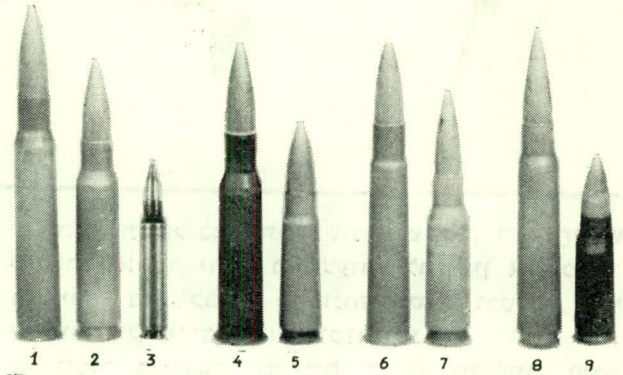

רובה-סער גרמני "M.P. 44-14"

התחמושת

למעשה בזכות הקטנת התחמושת ניתן לראשונה ליצור רובה אוטומטי יציב, בעל יעילות אש גבוהה. הרתיעה החלשה איפשרה שליטה טובה על הכלי, ועל-ידי-כך הושג פיזור קטן יחסית. מאמצי צבאות העולם מתרכזים איפוא בראש וראשונה בהקטנת הכדור.

להלן מספר דוגמאות בתחום זה:

ארה"ב	בריטניה
1. 0.30 אינש רגיל	0.303 .6 אינש (כרכוב)
2. 7.62 מ"מ נאט"ו	7 מ"מ
3. 0.223 אינש "M-16"	
ברח"מ	גרמניה
4. 7.62 מ"מ רגיל (כרכוב)	7.92 מ"מ רגיל
5. 7.62 מ"מ קצר	7.92 מ"מ קצר

צורתה של התחמושת בכלי הנשק הקלים כמעט ולא השתנתה משך 60 השנה האחרונות. אך הדוגמאות שהובאו כאן מראות שעם המעבר לכדור הקצר יותר, חלה בעשור האחרון התפתחות-מה המאפשרת ייצור כלים רב-תכליתיים דוגמת רובה-הסער האוטומטי והמקלע האחד, המצמצמים את סוגי הנשק ומגבירים את עוצמת האש ויכולת הלחימה.

המצוי כיום בתחום התחמושת והנשק ניתן לחלקו למספר קבוצות:

- נשק המבוסס על כדור קצר, אך בעל אותו קליבר — לדוגמה 7.92 מ"מ קצר של הגרמנים או 7.62 מ"מ קצר של הרוסים.

- נשק המבוסס על כדור שכל מרכיביו הם רגילים (תרמיל מתכת, אבק-שריפה וקליע) אבל בקליבר זעיר 5.56 מ"מ (0.223 אינש), שפותח בעיקר בכלי נשק אמריקאיים. לכדור זה עוצמה גדולה ומהירות הלוע שלו נעה בין 1000 ל-1100 מטר/שנייה, לעומת כ-700 — 800 מטר/שנייה בקירוב בכלים הקודמים.

- נשק המבוסס על תחמושת בעלת תרמיל ואבק-שריפה אך הקליע דמוי-חץ. החצים הם בעלי סנפירים קטנים ונורים מקנה בעל קדה חלק וחסר-סלילים. תחמושת זו היא בעלת מהירות לוע גבוהה במיוחד, בערך כ-1800 מטר/שנייה. הרתיעה קלה מאוד והנשק יציב גם בעת יריית צרורות.

סוגי תחמושת נוספים נמצאים עדיין בלשבי ניסוי. המעניינים במיוחד הם כדור חסר-תרמיל וכדור כפול-קליע. הכדור חסר-התרמיל מורכב מקליעי-מתכת, מחומרי-נפץ ופיקה יצוקים במקשה אחת. אחר היריה לא נשאר דבר בבית-הבלעיה ואין צורך להפליט תרמיל. הכדור כפול-קליע (ראה "מערכות" קס"ד) כולל שני קליעים העטופים במעטה אחד והם מגדילים את סיכויי הפגיעה.

עוצמת-אש

עם הכנסת הרובה החצי-אוטומטי במקום הרובה הרגיל בעל-הברית, נפתח שלב בו שאפו להגביר את עוצמת האש של הנשק האישי הבסיסי, אך את הרובה החצי-אוטומטי יש לראות רק כשלב ביניים, לקראת נשק אישי אוטומטי מלא בכל הצבאות.

מכאן ועד רובה-הסער היתה הדרך קצרה, אם כי רק ארצות מספר פיתחו עד כה רובה-סער הראוי לשמו. בראשן צועדת ברית-המועצות, אשר לה רובה-סער "A.K.-54" שפותח בעקבות ה-"M.P.-44" הגרמני. גם השביצרים והספרדים פיתחו רובי-סער טובים יחסית.

הפתרון הסובייטי

ה"קלשניקוב" מיוצר עם קת עץ או קת מתקפלת. הרובה קצר וקל יחסית. כתחמושת משמש כדור 7.62 מ"מ קצר. ברובה זה התקרבו הרוסים לפתרון, אף כי אין הוא הפתרון המושלם המקווה.

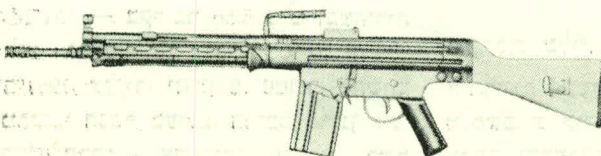
לרובה-הסער "קלשניקוב" עוצמת-אש גבוהה יחסית. הוא מדוייק, ועם קת מתקפלת מסוגל להחליף את התת-מקלע. לעומת זאת אינו מצוייד בדורגל ואינו יכול להחליף את המקלעון. לכן יצרו הרוסים את המקלעון "ר.פ.ד.", אשר ניוון על-ידי אותה תחמושת. ניתן לומר שהרוסים הצליחו להגביר את עוצמת האש בלי להפסיד בדיוק, צמצמו את סוגי כלי-הנשק ואיחדו את סוגי התחמושת.

רובה-סער סובייטי — "A.K.-54" ("קלשניקוב")

הפתרון הספרדי

רובה-הסער "CETME" פותח בספרד עבור תחמושת עם קליע קל, אך כאשר הסבו אותה לתחמושת 7.62 מ"מ, שנקבעה כתחמושת אחידה בנאט"ו, הוא איבד מערכו. משקלה עלה והוא סובל מלחצים גבוהים שלא תוכננו מלכתחילה.

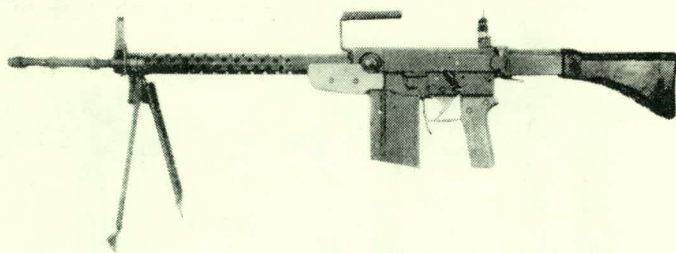
רובה-סער ספרדי — "CETME"

הפתרון האמריקאי

רובה-הסער האמריקאי "M-16" (המכונה גם "AR-15"), שפותח לאחרונה, נראה כרובה טוב אך הוא פותר את הבעיות פתרון חלקי בלבד. התחמושת זעירה — 5.56 מ"מ; כתוצאה מכך הרובה קל מאוד — עובדה המאפשרת להחיל לשאת כמות גדולה יותר של תחמושת. אך הרובה ארוך ואין ביכולתו להחליף את התת-מקלע ואף שהוא מצוייד בדורגל היה צורך ליצור כלי עם קנה עבה יותר, שישימש מקלעון.

רובה-סער אמריקאי — "M-16" (למעלה)
רובה-סער שביצרי — "AM-55" (למטה)

סיכום

● הקטנת קליבר התחמושת ומשקלה, תוך חיפוש שיטות שאפשר יהיה באמצעותן להקטין את מכת הרתיעה בלי לפגוע בתכונות-היסוד ובטווח, כדי להשיג דיוק מירבי באש אוטומטית.

● ייצור כלי-נשק אישיים דמויי מקלעון, רובה ותת-מקלע המורכבים ממכללים, חלקים ותחמושת זהים. דוגמה בולטת לפתרון כזה אנו מוצאים בדגמי ה"סטונר" של חברת "קדילק" האמריקאית: כאן עיקר הכלי, החלפים והתחמושת אחידים לכל הכליים, ורק החלפת חלק מהחלפים מקנים לכלי תכונות שונות.

מסתבר ששום מדינה לא הגיעה עדיין לפתרון שיענה על הבעיה כולה. השאיפה לכלי-נשק אישי אחיד, רב-תכליתי, שיאחד בתוכו את תכונות המקלעון, הרובה והתת-מקלע עומדת, איפוא, בעינה. בינתיים עושים להשגת המטרה על-ידי פתרונות חלקיים, שהם:

● כלי-נשק שמאוחדים בו תכונות הרובה והתת-מקלע;

● כלי-נשק שמאוחדים בו תכונות הרובה וה-מקלעון;

„משפחת קולט“

לויס קולט ג. ויסקובסקי

שית יתרון רב לכדור 5.56 מ"מ, כי משקלו קלו הוא 55 גרם, כמחצית משקל הכדור הנוכחי (7.62 מ"מ). ניתן לקצץ במחצית את משקל התחמושת של הרובאי או להכפיל את מספר הכדורים ללא תרופת משקל. יתרון נוסף הוא, כי כלי-רכב, מסוקים וספינות מסוגלים לשאת כמות כפולה של תחמושת.

בגלל מהירותו הרבה ומסלול-תעופתו השטוח יש לו רק שני טווחים, עד 300 מטרים, ולמעלה מ-300 מטרים. הרתיעה הקלה סילקה את הפחד מפני כלי-נשק בעלי קליבר גדול והרתיעה הנלווית ל-כלי-נשק אלה. מידת הדיוק של כדור

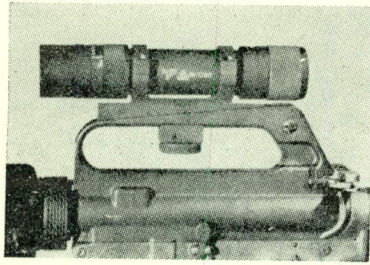
את זכויות הייצור של הרובה. ביצועו ועיצובו שופרו והוא נמכר לצבא ארה"ב ולצבאות אחרים. כדי לענות על הדרישות של כלי-נשק למטרות מיוחדות, הורחב הדגם הבסיסי של הרובה ונוצרה „משפחת“ כלי-נשק, הכוללת: רובה „M-16“, מקלעון „קולט“ ותת-מקלע „קולט קומנדו“.

מערכת כלי-הנשק של „קולט“

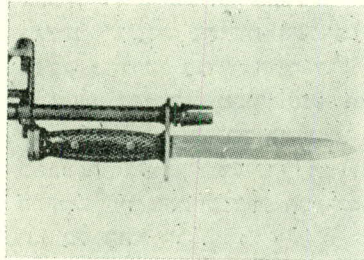
היתרונות החשובים ביותר של כלי-הנשק „משפחת קולט“ הם: משקל קל של הנשק והתחמושת, מבנה פשוט, וחלקים שניתן להחליפם זה בזה. מבחינה לוגיס-

בעוד מתבקש בעולם כלי נשק אחיד, בעל תכונות כוללות, שיענה לכל הדרישות, מנסים לפתח בינתיים מערכות-כלי-נשק שתהיינה קרובות במידת האפשר לכלי האחיד. על מערכת כזו, שאומצה לאחרונה על-ידי חיל-האוויר וצבא ארה"ב, נספר כאן.

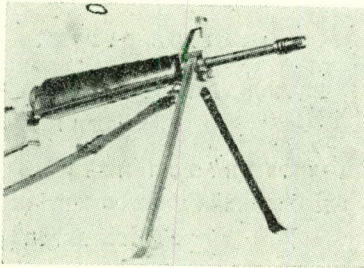
ראשית פיתוחו של רובה ה„קולט“ „M-16“ — בקליבר 5.56 מ"מ ובמהירות לוע גבוהה של 900 מטר/שנייה — ב-1957, על-ידי יוג'ין מ. טטונר, מחשובי מתכנני הנשק בעולם. הרובה תוכנן בשם ביל חברת „ארמליט“ ונקרא בשם „AR-15“. ב-1959 רכשה חברת „קולט“

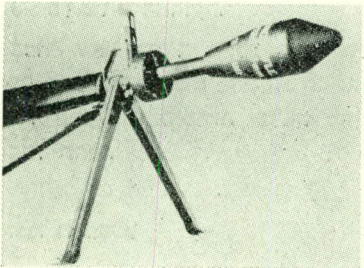
טלסקופ

כידון

דורגל

מטיל רימונים

לירות טיל-נגד-אדם בן 40 מ"מ, לטווח של כ-400 מטרים. משקל הרובה ומטיל-הרימונים יחד הוא 4 ק"ג והרכבתו על הרובה קלה. הרובה "M-16 F-1" ש-הוכנס לשירות ב"כוחות המיוחדים" דומה ל-"M-16".

מקלע ה"קולט"

מקלע ה"קולט" הוא ביסודו רובה "M-16", ועליו קנה כבד מהרגיל ודורגל. הוא ניוון ממחסנית של 20-30 כדור, ויורה בברית סגור אש חצי-אוטומטית ואוטו-מטית בעוצמה גדולה.

תת-מקלע "קולט-קומנדו"

תת-מקלע זה פותח לשימוש במקומות ששטחם מוגבל. אורכו 66 ס"מ ולו קת מתקפלת, לכן הוא מתאים במיוחד לשימוש צוותי-טנקים, נגמ"שים אמפיביים ומסוקים. ניתן לירות בו מהכתף כאשר הקת פתוחה. על הקנה הקצר (25.4 ס"מ) מורכב משתי-קול. הטווח המקסימלי שלו הוא כ-300 מטרים. מהירות הלוע שלו (840 מטר/שניה) מאפשרת השגת טווח גדול מזה של נשק בקליבר 0.45 אינץ', שתת-מקלע זה נועד להחליפו.

מערכת כלי-הנשק מ"משפחת קולט" היא צעד-נוסף בשדה הנשק-הקל. מש-קלם המועט של כלי-הנשק הנמנים על משפחה זו ופשטות פעולת הירי, מקטי-נים את משך האימונים הדרוש ואת המשקל שעל הרובאי לשאת. המשקל ה-קטן של הנשק והתחמושת והאפשרויות הגדולות להחלפת חלקים, מקטינים עד למינימום את הבעיות הלוגיסטיות. דומה כי אין אפשרות להוריד מהמשקל ה-נוכחי, מבלי לפתח שיטה חדשה לגמרי בשטח הנשק-הקל. חיסכון רב במחירים של כלי-נשק אלה מושג עקב היות ה-חלקים בני-חליפין, והשימוש הנרחב ב-דפוסים אחידים.

5.56 מ"מ שעה שהוא נורה מרובה "M-16" טובה יותר מזו של התחמושת ה-נוכחית. למרות שאין לכדור 5.56 מ"מ אנרגיה כמו לכדור 7.62 מ"מ הרחב, הרי מהירותו הגבוהה מפצה על כך. אין שום כדור, בקליבר שוה ובמשקל דומה, ש-יהא בר תחרות לכושר החדירה של כדור 5.56 בטווח של 1000 מטר. הבדיקות ה-כיחו, כי ניתן לפתח, אם רוצים בכך, כדור בעל יכולת מוגברת.

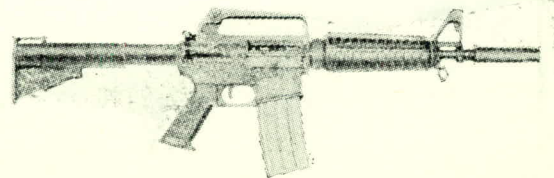
המבנה הפשוט והחלקים ברי-החליפין של כלי-הנשק מ"משפחת קולט" מקצ-רים את משך האימונים בהם עדי-מינימום. חייל המאומן בשימוש ב-"M-16" יכול ללא כל קושי להפעיל כלי-נשק אחרים מאותה "משפחה", כי החלקים החיוניים זהים בכל כלי-הנשק ורק הקנה והקת שונו בהתאם לדגמים השונים.

רובה ה-"M-16"

מערכת כלי-הנשק של "קולט" בנויה סביב הרובה "M-16", שנועד לשמש רובה צבאי סטנדרטי. כרגע זהו הרובה ה-צבאי הקל ביותר הנמצא בייצור. הרובה מופעל על-ידי גזים, הוא מקורר-אוויר, מוזן במחסנית ויורים בו באש חצי-אוטומטית או אוטומטית — מהמותן או מן הכתף. המחסנית עשויה אלומיניום ומכילה בין 20 ל-30 כדור. יתרונות בול-טים ברובה הם: מערכת-גזים פשוטה ונעילה טובה, מבנה בעל קוים פשוטים, משקל קטן (2.94 ק"ג בלי מחסנית) ו-נוחות בתפעול. ניתן להתקין עליו דורגל, מטיל-רימונים וטלסקופ. ניתן גם להוסיף ברובה התקן לוויסות הצורות, המגביל צרור ל-2-3 כדורים, דבר המאפשר ל-יורה להקדיש תשומת-לב לכיוון וללחי-צת הדק ומונע בזבוז תחמושת כדוגמת הרובה האוטומטי. על-ידי התקנת מטיל-רימונים בן 40 מ"מ — "CL-64" המור-כב מכוונת ושמורת-יד קדמית, ניתן

רובה סער "קולט" — "M-16"

תת-מקלע "קולט-קומנדו"

מקלע אחיד

רס"נ י. מימון

גוף המקלע ומנגנון ההדק, שהם מסובכים ועדינים, יהיו זהים בכל המקלעים. רצוי שתהיה אפשרות להסיר את הקת מגוף המקלע, כדי שמשקלו יקטן, ככל האפשר, וכך יוכל הלוחם הרגלי לשאתו בקלות.

תחמושת

תחמושת המקלע חייבת להיות אחידה, ועם זאת מגוונת בסוגיה, כדי לענות על יעודיה השונים.

סוגי התחמושת הנחוצים הם: רגילה — לקרבות הרגלים; חודרת-שריון — נגד שריון קל; נותבת — לאיכון פגיעות בלילה; מתפוצצת תוך כדי הפצת עשן לבן — לאיכון פגיעות ביום.

ליריה מטנקים או רכב אחר יש צורך בתחמושת שתוכל לפגוע ביעילות במטרות בטווח עד 2500 מטרים, דבר המחייב כדור ובו כמות גדולה של חומר-הודף. אולם, הדף זה יהיה גדול מדי ליריה בדורגל, מעל לקרקע, או יריה מהמותן תוך הסתערות ופגום ביציבות ובדיוק הקליעה. המסקנה היא שתידרש תחמושת שונה ליריה מן הקרקע מזו שתשמש ליריה מטנק או מכלי-רכב.

מאחר וקצב האש הנדרש מן המקלע האחיד הוא מהיר, תהיה צריכת התחמושת גדולה ותיווצר בעיית אספקה חמורה, דבר המחייב ייצור תחמושת קטנה וקלה, אשר על אף משקלה הקטן תענה על כל יתר הדרישות.

הזנה

קיימים שני מצבים קוטביים בהפעלת המקלע: האחד — כשהמקלע מופעל מן הקרקע או על-ידי חייל בתנועה; השני — כשהמקלע מופעל מעל טנק או כלי-רכב.

צבאות רבים בעולם מבקשים אחר מקלע אחיד, אשר יתאים לשימוש בחילות השונים ובמסגרות שונות — החל מנשק מחלקתי בגדוד חי"ר דרך מקלע גדודי וכלה במקלע המותאם להפעלה מתוך טנק ומעל נגמ"ש — הן כנשק למטרות קרקע והן כמקלע נ"מ. ההגדרה „מקלע אחיד“ מתבססת על כך שעיקרי הפעלתו הטכנית ומרכיביו של המקלע יהיו אחידים בכל המקרים והוא יתאים לשימוש על-ידי כל החילות.

מטרות ייצורו של מקלע אחיד הן:

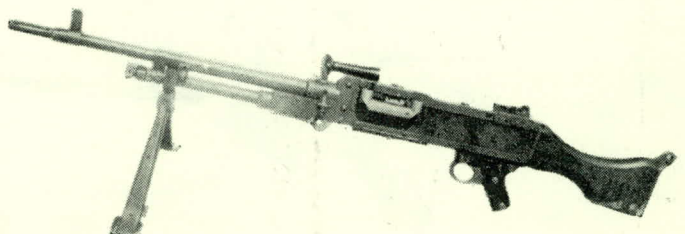
- חיסכון כספי, כתוצאה מייצור אחיד של גוף המקלע;
 - פישוט ההדרכה;
 - צמצום שעות ההדרכה והאימון הטכני הדרושים למקלענים;
 - יכולת הפעלתו על-ידי מספר רב של חיילים ביחידה או חיילים מחיל אחר (לדוגמה: מקלען חי"ר יוכל לשמש כמקלען בטנק);
 - אפשרות הורדת המקלע מרכב משוריין והפעלתו המיידית מהקרקע, ולהיפך;
 - פישוט האחזקה.
- ברור שאם נייצר מקלע זהה לכל המשימות — לא יענה על הדרישות הרבות והמגוונות. נתבונן-נא בחלקיו העיקריים של המקלע ובחימושו, ונראה מהן הבעיות הצריכות פתרון בכל תחום.

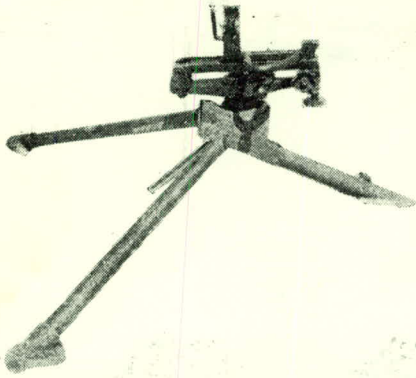
גוף המקלע

תנאי עיקרי בייצור מקלע אחיד הוא שגוף המקלע, מנגנון

חלקע בלגי — „M.A.G.“

חלקע צרפתי — „M.A.S.“

חצובה למקלע

הנגרמים על-ידי רתיעת המקלע בעת היריה, ובכך לצמצם את פיזורם של הקליעים. כן דרושה חצובה שאפשר להגביהה ולהנמיכה ולחבר אליה מוט ג"מ.

הדורגל

בחלקו הקדמי של המקלע חייב להימצא דורגל, דומה לדורגל אשר במקלעון הכיתתי, וזאת כדי שאפשר יהיה להפעיל את הכלי במהירות עוד לפני שהחצובה מוצבת, או למקרה של הפעלה על-ידי לוחם בודד או אף צוות בקרב תנועה רגלי מהיר. הדורגל צריך להיות מתוכנן כך שאפשר להסירו בעת הפעלה מתוך טנק.

סיכום

צבאות העולם מכירים בצורך של מקלע אחיד. הנקודות אשר הועלו כאן ונסקרו בקיצור הן עיקרי הבעיות אשר היצרנים השונים מחפשים להן פתרון. נראה כי עדיין לא נמצא מקלע אשר יענה לכל משאלות הצרכן, וטרם נמצאה הנוסחה הגואלת לבניית המקלע האחיד.

אין החייל יכול לנוע ולהסתער בנוחות, כאשר הוא או "מספר שניים" שלו נושאים ארגז-פעולה — לצורך זה מתאימה המחסנית. הפתרון המוצע, איפוא, הוא סרט-כדורים בתוך תוף-ההסתערו. הדבר אינו מחייב שינוי במבנה גוף-המקלע או בשיטת הזנתו בהפעלה מעל רכב משוריין. ניתן לבנות את המקלע כך, שיוכל להיזון הן ממחסנית והן מסרט.

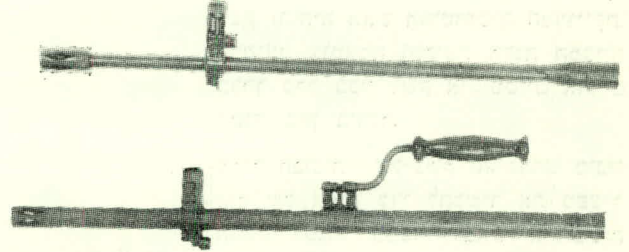
קנה

יריה לטווחים ארוכים וקצב-אש מהיר בהפעלה מחצובה שעל פני הקרקע או מרכב בסוג תחמושת מותאם לכך, תחייב קנה עבה מן הדרוש לפעולה מן המותן, קנה שיהיה עמיד בפני חום. קנה עבה כזה יגדיל את משקל המקלע ולכן לא יהיה נוח לפעולה רגלית. כלומר, למקלע דרושים שני קנים — דק ועבה, וצריכה להיות אפשרות להחליף קנה בעת הצורך.

חצובה

חצובת המקלע לשימוש קרקע חייבת להיות קלה ביותר, וכרעיה יציבים ביותר. עליה להיות נוחה לפתיחה מהירה, ולתפוס מקום מינימלי בהיותה מקופלת. על חלק המחבר את המקלע לחצובה להיות גמיש כדי שיבלום ועזועים

קנים למקלע: למעלה — דק; למטה — עבה

„משפחת סטונר 63“

קפי"מ מ. ג'ונסון

תם, פשוטים להפעלה ולאחזקה, ובעלי דיוק רב. התכנון המיוחד במינו של „שישה כאחד“ הוא חסכוני ומפשט את האימון והאחזקה. כלי-הנשק עשויים פל-

* רובה-מילוט — רובה שמחמשים בו צוותי-אוויר והמשמש אותם במקרים של נטישת המטוס — המער.

AR-10, AR-16, MA — רובה המילוט * של חיל-האוויר.

מערכת „סטונר 63“ כוללת שישה כלי-נשק נפרדים, הבנויים כולם ממרכיבים יסודיים זהים ויורים אותו כדור: מקלע-כבד; מקלע-בינוני; מקלע-קל — מוזן מחסנית או סרט; רובה-סער; קרבין. כל השישה קלי משקל, מחושלים בבניי-

דוגמה לאחד הרעיונות למקלע אחיד היא מערכת „סטונר 63“, הנקראת על שם מתכננה יוג'ין מ. סטונר, אשר תכנן גם את הכדור 5.56 מ"מ (0.223 אינטש) ואת הרובה AR-15 — הוא „M-16“, שדובר בו לעיל. סטונר היה למעלה מעשר שנים אחד מחשובי מתכנני הנשק בעולם; לר-כותו יש לזקוף אף את תכנון הרובים

למעלה — רובה־סער; במרכז — מקלע
לרכב משוריין; למטה — מקלע־בינוני

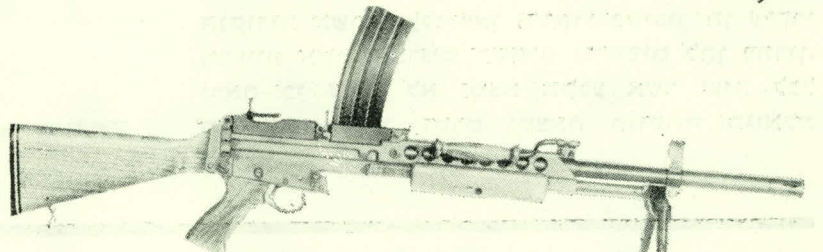
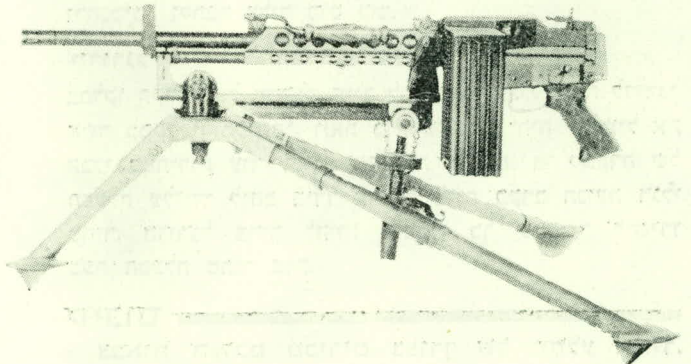
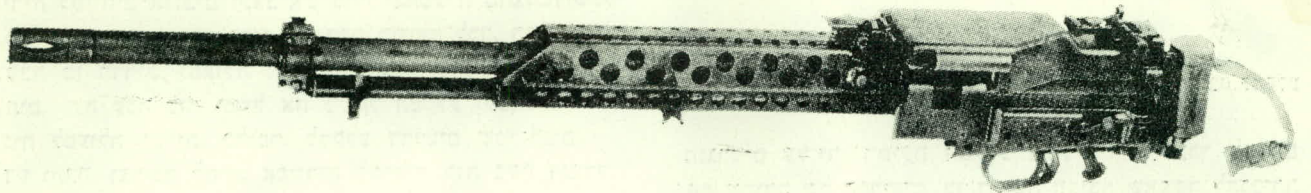
חר הוא כדור. אם מקלע או רובה ניור־
קים, או אחד מחלקיהם אובד, ניתן להחז־
ליפס בחלפים מנשק אחר של המערכת.
ניתן לשאת כפליים כדורי „סטונר” מא־
שר כדורי נאט"ו 7.62 מ"מ.

אחת התכונות הבולטות של מערכת כלי־
נשק זו היא האש האוטומטית המדוייקת.
הרתיעה צומצמה וקפיצת הקנה המצויה
בדרך כלל בכלי־נשק אוטומטיים אחרים
קטנה כאן ביותר.

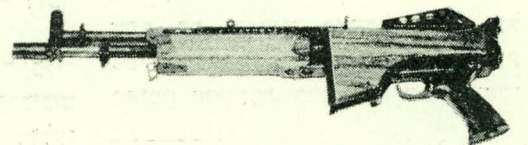
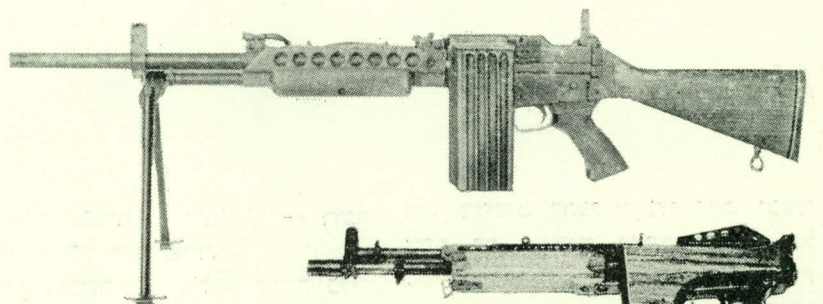
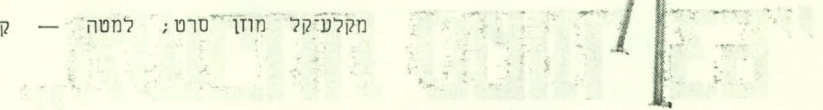
בגלל תכונותיו של נשק זה, נדרש מיני־
מום של אימון כדי להכשיר את מפעיל
הנשק לפגוע במטרה באש אוטומטית
מדוייקת.

מול יתרונות מערכת ה„סטונר” יש בה גם
מגבלות:

סיכויי ההרג או הפגיעה באמצעות מער־
כת ה„סטונר” בתחמושת 5.56 מ"מ פחור
תים בטוחים בינוניים ורחוקים מאלו של
„M-14”, שתחמושתו 7.62 מ"מ. בטווח
400 מטרים חודר הכדור 5.56 מ"מ כל
קסדה הנמצאת כיום בשימוש, ב־600
מטרים הוא חודר שריון־גוף סטנדרטי
שבשימוש צבא ארה"ב, אולם לא את
הקסדה. מידת החדירה והדיוק קטנים
והולכים במהירות לאחר 600 מטרים,
מאחר ואין לכדור מהירות מספקת דייה,
כדי להיות יעיל בטוחים גדולים. טווח
מקלע ה„סטונר” באש לוחכנית רחוקה
קטן מזה של המקלע „M-60” התקני בצ־
בא ארה"ב (300 מטרים במקלע „סטונר”
ו־600 מטרים ב־„M-60”). נראה כי ה־
„M-14” ישאר בעתיד הקרוב כלי־הנשק
הבסיסי של חיל־הרגלים.

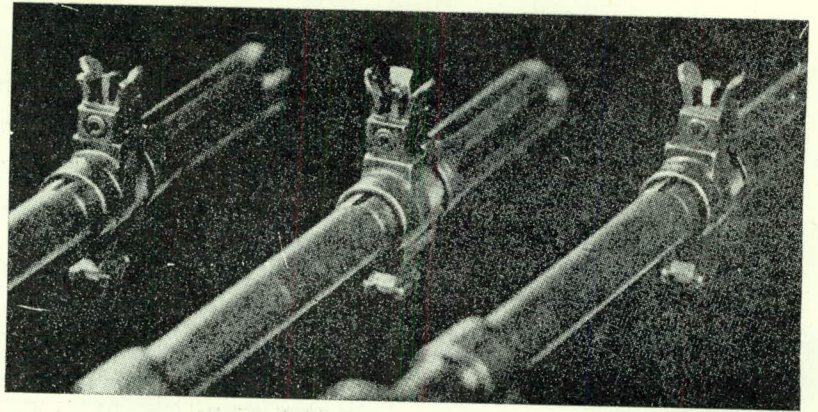

למעלה — מקלע־קל מחזן מחסנית; במרכז —
מקלע־קל מחזן סרט; למטה — קרבין

במחיר זול (כי באותם מכשירים מייצרים
כמות גדולה מדגם סטנדרטי). האמצעי
היחידי הנחוץ להסבת כלי־נשק אחד לא־
דה רקועה, ולהם קתות פלסטיק או עץ.
הואיל והחלפים ב־81.3% משותפים לש־
ניים או יותר כלי־נשק, הרי ניתן לייצרם

כוונות לילה

קפיטן ה. אייזנסון

שער כנפשיך כי תוכל לקלוע 9 מתוך 10 כדורים שתירה לתוך אישון שקוטרו 20 ס"מ, מטווח 50 מטרים — וזאת לאור הכוכבים!

או לטעון מחדש, לעתים תכופות; ודבר זה הוא מלאכתו של דרג-האחזקה השני (דרג ב'). כמו כן ניתן להשתמש בהתקן מסויים כדי לגלות את מקומו של מקור-האור, המורכב כרגיל על הרובה עצמו, ודבר זה מאפשר לאויב לגלות את היורה; גם אימון האנשים באחזקת ה"סנופרסקופ" ובשימוש בו הוא יקר למדי.

למרות מגבלות אלו, ניתן לצפות לשיפור בהישגי הירי בלילה, בעזרת ה"סנופרסקופ". בתנאי-אימון דומים לאלה שתוארו לעיל, יהא ההישג הממוצע של יחידה — 25 אחוזים של פגיעות. שיעור זה מותנה בשימוש בסוללות מלאות, בצידוד טוב ובהסתגלותם של היורים לשיטה זו בתנאי-אימון נוחים.

השיטה הבריטית

בגליון פברואר 1966 של כתב-העת "הרובה האמריקאי" תיאר ג'ק ולר, מומחה-חימוש מפורסם, אמצעי בריטי חדש לירי-לילה. ברובה-השירות הבריטי הרגיל הותקנו כוונת קדמית זוהרת וכוונת אחורית בעלת חריר גדול. השימוש בכוונות אלו נלמד בתוך מבנים מואפלים, המוארים בתאורה חלשה, מבוקרת בקפדנות. הצלחתם של הבריטים בתחום זה בולטת למדי: רובאיהם מסוגלים לירות מקבצים מניחים את-הדעת בטווח של כ-40 מטרים, בתנאים בהם אנשים שאינם מאומנים, אינם יכולים אף להבחין במטרה.

על אחת היחידות בחיל-הנחיתה האמריקאי הוטל לבדוק הניתן לפתח, באורח חסכוני, שיטה דומה. המילה "שיטה" אין משמעותה אך ורק הצידוד לבדו; כלולה בה גם הטכניקה שבעזרתה מבחינים במטרה ומכוונים אליה. התנאים שהציבו ליחידה היו פשוטים: על השיטה "לפעול", עליה לאפשר שימוש במקסימום מכללים ומכשירים מן המצויים ביד, וכל זאת בלי לפגום בכושר הקליעה באותו רובה באור-היום. נכללו גם יעדים נוספים: שיעור פגיעות של 50 אחוזים בירי לטווח של 50 מטרים; שינויים בדרג ב', ותכנית-אימונים שלא תעלה על עשר שעות.

תכנית-אימונים לקליעה בלילה מן הראוי כי תפתח בלימוד

המסוגל הרובאי להנחית אש יעילה, מכוונת היטב ובעלת עוצמה מספקת — בתנאי עלטה?

גם הטוב שבקלעים חייב לראות את המטרה ואת כוונת רובהו כאחת, על-מנת שיוכל לכוון את נשקו ולירות בו כהלכה. התאורה המלאכותית הנהוגה כיום — אם מופעלת היא כראוי — אין ספק שתאיר את המטרה. אולם, כדי שיוכל לכוון את רובהו, על הרובאי לראות גם את כוונות רובהו שלו. ואם תאפשר זאת התאורה, עלול הוא עצמו ליהפך למטרה לאויב. אולם, אם נניח כי המטרה לבדה נראית — כיצד יוכל הרובאי, בלילה, לכוון את רובהו אליה?

לפי שיטה אחת, הנהוגה בצבא ארה"ב, והמופעלת עתה באימונים בירי-לילה, משתמשים באור מהבהב, המאיר כל אחת מן המטרות למשך זמן קצר. הרובאים אינם מקבלים כל אימון מיוחד לשיפור הראיה בלילה, אולם לומדים הם יסודותיה של "יריית-הפתע", וזאת — עקב קוצר פרק-הזמן בו מוארת כל מטרה. מרבית מפקדי היחידות מנהלים את אימון הירי מטווח של 50 מטרים, אל מטרות שגודלן 45 × 90 סנטימטרים בקירוב. הישגיה הממוצעים של יחידה, אשר ניסיונה ורמתה בינוניים, הם 15 אחוזים של פגיעות. ואל בשכח כי התופעות האופייניות לקרב, המשפיעות על איכות הקליעה, ואשר כמעט אין דרך לחקותן באימונים — קרוב-לוודאי שתשפעה לרעה על שיעור הפגיעות.

הסנופרסקופ

למרבה המזל, יש בנמצא צידוד המאפשר לרובאי לראות את מטרתו בלילה ולכוון את כלי-נשקו אליה — כאחת. מטרתו מוארת באור אינפרא-אדום. הוא רואה את המטרה ומכוון אליה, בהתבוננו במסך-טלסקופ, ההופך אור אינפרא-אדום לאור רגיל. מערכת-הצידוד מכונה "סנופרסקופ", ונראית, לכאורה, כפתרון לבעיית הירי בלילה. אך לצידוד זה מגבלות מסויימות: הוא יקר, מסורבל, כבד-משקל ומסובך, ואף אחזקתו קשה. נוסף על כך, אם אין מרכיבים אותו בדייקנות רבה ואם אין מכוונים בו כראוי, ניטלת כל יעילותו בטווח העולה על מטרים ספורים. את סוללותיו יש להחליף.

עקרונות ה"ראיה" בלילה. שימוש נאות בכושר הראיה של אדם בלילה כרוך בפעולות שונות לגמרי מאותן הנדרשות בירי רובה לאור-היום.

כך למשל, מחמת רגישותה הנמוכה יחסית של הגומה (נקודת-המוקד שבחלקו האחורי של גלגל העין) לרמות נמוכות של אור, הכרח הוא להתבונן הצדה, בזווית בת 20 עד 30 מעלות מן האיזור בו מצפים כי תופיע המטרה. אם נוהגים כך, תיראה המטרה גם באור זעום מאוד, ובעיקר — בנועה. את הטווח המתאים לאימון בשיטות הראיה בלילה (אם מטעמי חיסכון — אין אפשרות להקים מבנה מואפל) ניתן לקבוע על-ידי כך שמתרחקים מהמטרה עד שהיא נעלמת מן העין, ואחר-כך מגדילים את הטווח בחמישה עד עשרה מטרים נוספים. על היורים להתאמן באיבחון המטרה עד שיוכלו לגלותה בטווח של חמישים מטרים אך ורק לאור הכוכבים. לאחר שרכש לו החניך כושר זה, מוכן הוא להתחיל להתאמן בירי ברובה שכוונותיו הותאמו לירי-לילה.

כדי שתוכל שיטה זו לפעול, על כוונות הרובה להיראות לעיני היורה. אם, מטעמים טקטיים לא ניתן להשתמש בתאורה מלאכותית, ניתן להיעזר לשם כך בסימון זוהר. בכוונות זוהרות מכוונים את הרובה בצידוד של 20 עד 30 מעלות מאיזור המטרה, רצוי ימינה. הכרח הוא לשמור על יצוב הכוונות שעה שמתבונן היורה מעליהן. הכוונות תיראנה לעינין מטושטשות וכפולות; ולפיכך על היורה ללמוד להתעלם מזוג הכוונות ה"נוסף" המופיע לעיניו. משגילה היורה את מטרתה, מפנה הוא את לוע הרובה לעברה אט אט, בעודו שומר על יצוב הכוונות. בהגיע הכוונת הקדמית אל המטרה, נותרות ליורה פחות משלוש שניות לחוץ על ההדק, קודם שנעלמת הדמות. כדי שיוכל לפעול ביעילות לפי תהליך זה, יש לחבר אל הרובה התקן כלשהו, שהיורה יוכל לראותו.

הניסויים

לשם ניסוי הוכנו בארצות-הברית כוונות מן הדגם הבריטי ונבדקו בידי שישה קלעים מומחים. תוצאות הניסוי לא היו משיבועות-רצון, מחמת אי-יכולתם של היורים לראות את המטרה דרך החריץ אשר קוטרו כ-6 מילימטרים. אולם, למרות שהצידוד נראה בלתי-יעיל, דומה היה שהטכניקה לכשעצמה הצליחה. כל היורים היו מסוגלים לזהות את המטרה. אולם רק אחד מהם מסוגל היה לכוון את נשקו אליה. אותו יורה התבונן במטרה מעל לכוונת האחורית, והניח את הכוונת הקדמית הוזהרת על המטרה עצמה; ואכן, מעל חמישים אחוזים מן הכדורים שירה פגעו במטרה. הצלחה זו הוכיחה את הצורך בכוונת אחורית פתוחה, רצוי — זוהרת.

הוכנו שלושה דגמים שונים של כוונות, ובכל אחד מהם נמרח חומר זוהר על הכוונת הקדמית ועל האחורית כאחת.

בתנאי-ניסוי דומים היו ההישגים הממוצעים טובים ביותר — מעל ל-60 אחוזים פגיעות! משלושת דגמי הכוונות שפותחו היה אחד קל במיוחד לשימוש. בדגם זה הותקנה לוחית

זוהרת, אשר ניתן להרימה מעל ללהב המקורי (המשמש לירי באור-יום) בעזרת קפיץ. דגם זה נבחר לבדיקה נוספת. הוכנו חמישה רובים ובכל אחד מהם הותקנה הכוונת הקדמית הנ"ל בעלת הלוחית הזוהרת. עובדה תכנית-אימונים, אשר פירושה מורה על החשיבות שיוחסה לשלבי האימון השונים:

ראיה בלילה, תיאוריה ואימון מעשי	—	1 שעה
זיהוי המטרה	—	1/2 "
הרכבת הכוונות על הרובה	—	1/4 "
ירי-פתע	—	1/2 "
איפוס הרובים	—	1/2 "
ירי למטרה	—	1/2 "

לניסוי נבחרו 20 רובאים, 5 מכל רמת מומחיות. הירי בוצע מטווח 50 מטרים, בתנאים דומים לאלה ששררו בניסויים קודמים. אחדים מן היורים לא הצליחו לפגוע במטרה ביותר מאשר כדור אחד או שניים מתוך 20, אך שבעה מהם הכניסו מעל מחצית הקליעים לתוך האישון שקוטרו 20 סנטימטרים! התוצאות הכלליות מובאות להלן: —
צלפים — 26 אחוזים פגיעות רובאים — 36 אחוזים פגיעות קלעים — 29 " " בלתי מסוגלים — 65 " "

היחס ההפוך בין מומחיותו של רובאי באור-יום לבין הצלחתו בירי-לילה, נמשך גם בניסויים הבאים. ייתכן כי דבר זה נובע מנטייתו של הרובאי הטוב יותר "להחזיק ולסחוט הדק", ולא לירות באופן חטוף עוד לפני שתיעלם המטרה. בניסוי שני, דומה לקודם, נמשך שיעור-ההצלחה הגבוה: כ-52 אחוזים מכל הקליעים שנורו פגעו במטרות, ומקבצים רבים שהושגו היו מרשימים, אפילו לפי אמות-מידה של ירי באור-יום. היורים המצליחים הציעו תיקונים נוספים בכוונות-הרובה. הם התנגדו לשמורות-הלהב בכוונת הקדמית, בטענה כי חוסמות הן את ראיית המטרה כאשר מקרבים הם אליה את הלהב, עליו מותקנת הלוחית הזוהרת. אחד הרובים צוייד בכוונת קדמית ממנה פורקו השמורות. הכוונת האחורית סומנה בחומר זוהר בצורת V הפוך. לניסוי שנערך ברובה זה, היו התוצאות מפליאות ממש: 90 (!) אחוזים מן הכדורים פגעו במטרות, מהם 72 אחוזים בתוך האישון. עקב התענגות סמיכה במיוחד נוהל ניסוי זה מטווח 25 מטרים בלבד, אולם אף-על-פי-כן נחשבות התוצאות בעלות תוקף.

התכנית הכללית אשר תוארה במאמר זה, סיפקה בסיס למסקנות אחדות. ראשית יש אפשרות לצייד את הרובאי ולאמנו באמצעים סבירים לכדי כך, שיוכל להנחית אש מכוונת בלילה, ללא עזרת תאורה מלאכותית. ושנית, הכרח להמשיך ולשכלל את הטכניקה ואת הצידוד אשר תוארו לעיל, כדי לקבוע את שיטת-ההדרכה התכליתית ביותר, שתהא אף החסכונית ביותר.

ביחידה בה נערכו הניסויים מצויים כבר עתה קלעי-לילה טובים לא מעטים ושניים מן המצטיינים שבהם מסוגלים להחדיר לפחות 90 אחוזים מן הקליעים שהם יורים מטווח 50 מטרים, לתוך אישון שקוטרו 20 מ"מ — וזאת לאור הכוכבים!

”אש - מוות”

קול' ג' פורד

אותו לוחם ויאט-קונג, אשר זינק ממחבואו בנסותו להטיח יריית-פתע בחייל אמריקאי — שוב לא יעשה זאת לעולם. הוא מת; הוא בחר בקרבן הלא-נכון.

מספר האבידות בקרב החיילים האמריקאים בויאט-נאם פוחת והולך הודות לשיטה חדשה אותה פיתח צבא ארה”ב בתחום ירי-הקרב — היא שיטת „אש-מוות”. הניסויים הראשונים בשימוש בה כבר הושלמו, והשיטה עתידה להיכלל בתכניות-האימונים בכל בסיסי-ההדרכה החל מחודש דצמבר השנה.

ואולם, כבר עתה, עוד בטרם הוכנסה שיטת „אש-מוות” לתכניות האימונים, מגיעים משדות-הקרב של ויאט-נאם דיווחים על התר-צאות המופלאות המושגות בשימוש בה.

לפני חודשים אחדים החל בית-הספר לחי”ר שבפורט באַנְיִנג, ג'ורג'יה, בפיתוחה של דרך יעילה יותר לאימונם של חיילים בירי לטווח קצר; ומלחמת ויאט-נאם היא, בעיקרה, מלחמה של טווח קצר.

צוות ההדרכה בבית-הספר, בראשותו של לויט-קולונל ג'ון מ. בארנס, ראה לנגד עיניו את דמות האקדוחן מן המערב הפרוע, אותו טיפוס אגדי שנהג לשלוף את נשקו במהירות, להתבונן ביריב בחטף — ולירות בו מן המותן.

המומחים יירי ברובי-ציוד פועלים כיום, בעיקר-רשלי-דבר, ממש כאותו אקדוחן. קלעים אלה אינם מכוונים את נש-קם במשמעות הרגילה של המושג, כלומר, בעזרת הכוונות. הם מתבוננים במטרתם — בשתי העיניים — ופוגעים בה. אין הם עוקבים אחריה עם קנה-הרובה, ואין הם נהגים להסיט לפנים. בידם הופך הרובה לחלק מקו-הראיה של העיניים, ממש כאותה אצבע בה מצביע אדם על עצם כלשהו. מומחים אלה מדגישים, כי הם פועלים „באורח טבעי”.

בארנס ואנשיו מודים, כי אין כל חידוש בעיקרון „אש-מוות” לכשעצמו. אין בו אלא משום השגת תיאום בין היד לבין העין, תיאום הידוע מזה זמן רב בכינוי „ירי אינסטינקטיבי”. החידוש שבשיטתם מתבטא במציאת הדרך לאימון חיילים בירי זה. אותו אקדוחן מהיר-שליפה מן המערב הפרוע לא ידע מהו עיקרון „התיאום בין היד לעין”. הוא ידע אך ורק כיצד לירות במהירות — ולקטול את יריבו. מן-הסתם לא היה מסוגל ללמד איש זולתו כיצד עושים זאת.

הצבא למד זה מכבר, כי שלושה סוגי-ירי נקוטים בידי רוב-אים בקרב, והוא פיתח שיטות-אימון לגבי שניים מהם.

שלושת הסוגים הם:

● אש שטח — ירי זה המכוון אל מטרת-שטח ולא אל

מטרת-נקודה; קל למדי ללמדו, שכן אינו תובע כל מומחיות מיוחדת מן הרובאי. כל המוטל עליו הוא לכוון את נשקו בכיוון הכללי אליו מכוונים יתר אנשי היחידתו, ולירות כמות רבה ככל האפשר של תחמושת.

● אש מעויינת — בסוגי-ירי זה מכוונת האש לעבר אויב יחיד, בטווחים שבין 100 ל-600 מטרים. כדי לפגוע במטרה בטווחים אלה, זקוק החייל לראות טובה, לזמן מספיק, לאימון יעיל ולכשירות רבה.

● אש-מוות — בירי לטווח קצר, תופס סוג זה מקום נכבד. על הרובאי לירות ולפגוע באויב יחיד, המופיע לפתע ונעלם מייד — תכופות אל חסות החשיכה. כדי שיוכל הרובאי להיש-אר בחיים עליו לירות במהירות, בדייקנות וביציבות.

אמת זו הוכרה לפני זמן רב. בפיתוחו של האקדח בן 0.45 אינטש הוחל לאחר המרד בפיליפינים בראשית המאה הנוכ-חית, כדי לענות על הצורך בלחימה מהירה מטווח קרוב. לקח זה נלמד מחדש בקרבות גואדאלקאנאל במלחמת-העולם הש-ניה, ואנשי צוות-ההדרכה של פורט באַנְיִנג זכרוהו היטב בגשתם לפתח את תכנית-האימונים של שיטת „אש-מוות”. בארנס מדגיש, כי תכנית זו מיועדת להקנות לחייל את הכושר להנחית אש מהירה ויעילה בטווח קצר בלבד. „אין מטרתה לבוא במקומה של שיטת-הירי המעויינת”, הוא אומר. „אין היא אלא בבחינת תוספת לה”. תוצאת-לראי חשובה של השיטה החדשה היא הקניית ביטחון ואמונה לחייל בכושרו כקלע.

האימון ב„אש-מוות”

האימון בשיטה זו מתחיל ברובה-אוויר פשוט, המופעל על-ידי בריח — והשונה מרובה-האוויר הרגיל בפרט אחד בלבד: אין לו כוונות. היורה בשיטת „אש-מוות” מתבונן היישר אל מטרתו, ולא דרך כוונות הרובה.

לרובה-האוויר יתרונות אחדים: הוא זול ואף תחמושתו זולה. יכול אתה לראות את הקליע במעופו. אין לו רתיעה ואין לו רשף-לוע, גורמים העלולים להבהיל את הטרון. מהירות הלוע הנמוכה והטווח הקצר שלו מבטלים אחדות מן הבעיות הכרו-כות בשימוש ברובה רגיל.

אולם הקליע של רובה-האוויר גורם לעתים לנתזים, ולפיכך קובעות ההוראות כי היורים, חונכיהם והצופים בירי ירכיבו משקפיהם מגן מחומר פלסטי. נתז-קליע של רובה-האוויר עלול לגרום לעיוורון.

ראשית חכמה, לומד החייל את מצב-היריה הנכון. עליו להתכופף מעט קדימה, לעבר הרובה, רגליו ממושקות בנוחות, גופו מיוצב כהלכה וראשו מורם. אחר הוא מהדק את הרובה אל שקע הכתף, כשהקת צמודה היטב ללחיו. שתי עיניו פקוחות, והוא מתבונן מעל הקנה ולא לארכו — כבירי המקובל. ידו התומכת ברובה, מחזיקה בו מתחת לקנה — כשהיא פשוטה ומתוחה לגמרי. חייל "ימני" משתמש בידו השמאלית, ואילו איטר יד ימינו — בידו הימנית. יד זו, התומכת ברובה היא המכוונת את הרובה למטרה, כשהוא הופך להמשך עיניו של היורה.

אם לומד החייל כראוי מצב עמידה זה, יפגע בעת היריה בנקודה עליה מתמקד מבט שתי עיניו. יותר ממצחית האנשים המנסים לירות ממצב זה, משתאים להיווכח כי פגעו במטרה כבר ביריה הראשונה.

המטרה הראשונה באימונים היא כדור-מתכת חלול אשר קוטרו כ-10 סנטימטרים. המדריך מעיף כדור זה באוויר, כשלושה מטרים מעל לראשו של היורה.

רובה-האוויר כבר מורם בזווית של כ-75 מעלות. היורה נועץ את עיניו בקצהו העליון של הכדור, מעל לקנה רובהו, ולוחץ על ההדק. לאחר דקות-אימון ספורות פוגע הוא בשמונה מתוך עשר פעמים.

רוב המדריכים סיגלו לעצמם דרך-דיבור המשכנעת את החניך לפגוע, פשוטו כמשמעו.

"הרם את ראשך. התבונן בקצה העליון של מטרתך. אם תחטיא, עשה זאת מעל לקצה העליון. התבונן מעל הקנה. עמוד יפה. פשק מעט יותר את רגליך. התבונן בקצה העליון של המטרה!"

הדברים נאמרים בשלוה וברציפות, בנימה של שיחה. מטרתו של המדריך היא לטעת ביטחון בלב החניך — והוא עושה זאת בהצלחה. אפשר שהחניך לא ישמע כל מלה ומלה מדבריו, אולם הוא קולט היטב את הרעיון. שוב ושוב מזכיר המדריך לחניך כי עליו להתבונן מעל לקנה, ולנעוץ את עיניו בקצה העליון של המטרה.

לאחר שהחניך מצליח לפגוע בכדור המוטל לאוויר שמונה פעמים מתוך עשר, ממשיך הוא להתאמן במטרה קטנה יותר, שכמקובל היא מעין דיסקית אשר קוטרה כ-8 סנטימטרים. תכופות מגיע החניך אל האימון המתקדם כלומר — אל הקליעה למטרה הקטנה יותר — לאחר עשר דקות אימון או אף פחות מזה. קלעים מומחים מסוגלים לקלוע, פעם אחר פעם, בפיסת נייר המודבקת על החור שבמרכזה של דיסקית קטנה, בלא שפגעו בשולי החור עצמו.

ירי זה תובע ריכוז רב, ועל כן הוא מעייף למדי. לפיכך, במקום הנוהג הצבאי לערוך הפסקה בת עשר דקות בסוף כל חמישים דקות אימון ניתנת לחניכי שיטת "אש-מוות" הפסקה בת דקותיים או שלוש בסוף כל עשר דקות אימון.

הפסקות קצרות אלו מנוצלות על-ידי המדריך למתן תשובות לשאלות החניכים ולהסברת יישומה של השיטה. אחד המדריכים אמר: "ככל שתיטיב לדעת מדוע פועלת השיטה כך, כן תיטיב לזכור כיצד להשתמש בה בעת הצורך".

לתחילת אימונו של טורן במטרות עפות-באוויר דווקא — סיבות אחדות, וכולן פסיכולוגיות. הצלחתו המהירה בקליעה למטרות-אוויר אלו מפליאה אותו ונוטעת בו ביטחון ואמונה. היא מציגה באורח דרמטי ומוחשי ביותר את כושר-הקליעה הטבעי הטבוע בו.

כאשר בטוח החייל ביכולתו לפגוע במטרות-אוויר, נוטל הוא את רובה-האוויר שלו ועובר לאימון במטרות-קרקע. מובן מאליו כי זוהי התכלית האמיתית של האימון כולו.

התהליך אינו שונה שוני רב מקודמו. החניך נושא את רובהו בשתי ידיו, נמוך, לרוחב גופו, קודם שהוא מצמידו אליו במצב "אש-מוות".

אולם בשעת היריה במטרות-קרקע, מתבונן הוא בחלקה התחתון של המטרה, ולא בקצה העליון, כפי שעשה בעת אימונו במטרות-האוויר (כדור-המתכת והצלחת). דבר זה מאזן את נטייתו הטבעית לירות גבוה מדי, עקב הפרזה באומדן-הרוחק או עקב ניסיון לכוון דרך הכוונות או להביא את לוע-הרובה לקו אחד עם המטרה. המדריך מטיל על החניך לירות במטרה ברגע בו מביא הוא את רובהו למצב הנכון; אך עם זאת מודגש כל העת הצורך בפעולה חלקה וקצובה. אין המדריך מתיר לחניך להניף את רובהו מעלה-מטה או לצדדים. שתי עיניו של היורה פקוחות, והוא יורה במטרה ברגע בו מניח הוא את עיניו עליה.

מטרת-הקרקע לאימונים ברובה-האוויר היא מטרת-דמות מוקטנת, שגובהה כ-10 סנטימטרים. בטווח של חמישה מטרים מייצגת מטרה מוקטנת זו מטרה רגילה המוצבת בטווח של 50 מטרים. לאחר שלמד היורה את מצב-היריה הנכון מסוגל הוא לפגוע במטרות אלו ברציפות משביעת-רצון.

לאחר שעה או שעתיים של יריות ברובה-אוויר עובר החייל לירי ברובה-שירות. אם לא החזיק בידיו רובה-שירות לפני כן, קרוב לוודאי שיעבור שלב-ביניים של אימון ברובה זעיר בן 0.22 אינצ'ס. האימון ברובה זה מרגיל אותו, בהדרגה, לשאת בידו רובה כבד יותר, בעל רשף-לוע ורתיעה.

במטווח יורה החייל, תחילה, כדורים אחדים במטרות-דמות בגודל רגיל, המוצבות בטווח של 15 מטרים. זהו טווח קרוב מאוד אולם האימון נפתח דווקא בו, כדי לשמור על הביטחון העצמי אותו רכש לו החייל קודם לכן. לאחר ירי של 10 או 20 כדורים מורחקת המטרה ל-25 מטרים, אחר-כך ל-30 ולבסוף ל-50 מטרים והחניך מוסיף לפגוע!

לשם האימון, מחברים לחלקו העליון של רובה-השירות — לאורך קנהו ועל פני הכוונת הקדמית — פיסת סרט לבן, או פיסת-עץ. בצורה זו נמשכת ברובה זה, הרגשת "חוסר-הכוונות" שהחניך התרגל אליה בעת האימון ברובה-האוויר. כאשר מגיע החייל לרמת ירי טובה, מסירים את מכסי הכוונות. הוא שוב אינו זקוק להם.

ואכן מפקדת פיקוד-היבשה האמריקאי כבר הורתה לכל בסיסי-ההדרכה שלה ללמד את שיטת "אש-מוות" בכל היחידות.

ישראל

במדיניות העולם

בחודשים שחלפו מאז מלחמת ששת הימים קראנו דברים רבים שנכתבו על-ידי זרים — אוהדים ועוינים — על המערכה, גורמיה, השתלשלות המאורעות לקראתה, מהלכיה וסיכומיה. רובם של הדברים אשר נתפרסמו תוך כדי המלחמה ומייד לאחריה — היו, עם כל העניין שבהם, יותר בגדר כתבות עיתונאיות, הלקויות בחוסר פרספקטיבה ובראיה בלתי-מקפת.

רק לאחרונה החלו מגיעים פרסומים שעניינם לא רק תיאור מהלכי המלחמה או הצעדים שקדמו לה, אלא עוסקים גם בניתוח המערכה בידי מומחים, בבדיקת מהלכיה, הישגיה ולקחיה וכן השפעת תוצאותיה הן על מחשבת-מלחמה בעתיד והן על התפתחויות מדיניות צפויות.

אנו מתכוונים להביא מדי פעם מעל דפי „מערכות“ מבחר הפרסומים הללו, מבין החשובים והמעניינים שבהם. הננו פותחים בכך בגליון זה ומביאים להלן קטעים נרחבים מתוך מאמרו המקיף והמאלף מאד של פרופסור תיאודור דרייפר: — „ישראל במדיניות העולם“. דבריו המובאים כאן אינם עוסקים במהלכי המערכה — הידועים לקוראינו — אלא מתרכזים בתחומי המדיניות ובהדי ההתנגד-שויות בין מדינות וגושים. הוא מתאר את רקע המאבקים באו"מ, שוקל את האינטרסים של המעצמות והכרעותיהם לפני המלחמה ולאחר שפרצה, ובדק את המצב בתחומים אלה עתה, לאחר הפסקת האש ואחר ניצחוננו. בעקבות הצגת השאלות, בדיקה וניתוח מגיע הוא למסקנות שיש בהן עניין רב, במיוחד לקורא הישראלי, הן לגבי מקומנו ותפקידנו בזירה הבין-לאומית והן לגבי העשוי להתפתח בעקבות המאבקים הבין-לאומיים הצפויים.

מחבר המאמר פרופ' ת. דרייפר הוא עתה מרצה למדעי המדינה באוניברסיטה של ייל, ומאמרו פותח את הגליון של „קומנטרי“ המוקדש רובו ככולו לשאלות ישראל והמזרח-התיכון אחרי מלחמת ששת הימים. ה„קומנטרי“ הוא כתב-עת היוצא לאור בארצות-הברית על-ידי „הועד היהודי האמריקאי“, ונודע כאחד מכתבי-העת השקולים והמכובדים בחוגי המחשבה המתקדמת בארצות-הברית, והשפעתו חורגת מתחומי היהדות האמריקאית בלבד. אנו מודים בזה למערכת „קומנטרי“ על רשותה להביא ב„מערכות“ דברים ממאמרו של פרופ' ת. דרייפר.

*

עם היות גליון זה כבר בדפוס, הגיע לידינו הסיכום של „המכון למחקרים אסטר-טגיים“ הבריטי למלחמת ששת הימים. מכון זה, שאיננו מוסד ממשלתי רשמי,

נחשב כאחד המקורות הרציניים והמהימנים בחקר בעיות אסטרטגיות בעולם בזמננו. סיכום זה, שהופיע מטעם המכון בסדרת ה"אדלפי פייפרס" שלו, הוכן על-ידי מיקל הזורד, מרצה למחקרי מלחמה באוניברסיטת לונדון ויועץ "המכון למחקרים אסטרטגיים ורברט האנטר, מרצה ליחסים בין-לאומיים במכון ללימוד כלכלה בלונדון. איננו יכולים להספיק ולהביאו בחוברת זו במפורט. אך משום העניין שבמסקנותיו — ראינו לנכון להביא כאן לפחות את עיקרי סיכומיו, שתומצתו למענו על-ידי אבידן.

חוברת ה"אדלפי פייפרס" אינן מיועדות לציבור הרחב, אלא למומחים והמת-עניינים במיוחד בשאלות אסטרטגיות או מדיניות-בטחוניות.

הננו מקוים כי מדור זה יפתח לקוראי "מערכות" אשנב לראיה מקפת יותר, ולשיקול בהיר יותר, לגבי בעיות אקטואליות המנסרות בחללו של עולם, והמש-פיעות גם על גורל ישראל וסביבותיה.

המערכת

לקחי מלחמת ששת הימים בעיני "המכון ללימודים אסטרטגיים"

של בעיה מדינית, לעשות זאת במהירות, אם יש ברצונה להצליח. ולאחר שהצליחה, גורם איר-צונן של מעצמות-העל להסכים לסכסוך נוסף לכך כי מניחות הן לה בדיעבד לשמור על הישגיה. זהו לקח קודר, שכן מעניק הוא תגמול להר-פתקנות ולמהלומה מקדימה" (ע' 41).

שאלה נוספת ששואלים המחברים היא, הפתרה המלחמה את הבעיות המדיניות שגרמו להתלקחותה? הם מבחינים כאן במישורי-בעיות אחדים:

ראשית, האיבה הבסיסית בין ישראל לערב. המחברים מטיי-לים ספק רב בהנחה הקובעת כי איבה זו תפוג בהדרגה ויבוא פיתרון-של-שלום. אדרבא, הסכסוך הולך ומחמיר, ויתכן שאחת הסיבות להחמרה זו הוא היותה של ישראל אומה מערבית (ע' 41 — הדגשה במקור). "ויותר מכל עם מזרח-תיכוני אחר ניחנה ישראל בתכונות של עבודה קשה, ידע טכני וביטחון עצמי אותו ייחסו היסטוריונים — בטעות — לדת הפרוטסטנטית ולרוח הקפיטליזם..." שגשוגה הכלכלי של ישראל נערץ על-ידי המערב, אך הערבים רואים אותו בעיניים אחרות ותוהים מי עשוי לשלוט במזרח התיכון בסוף המאה ה-20?" (שם).

שנית, תפקידן של המעצמות: הללו לא זו בלבד שאינן פוע-לות להפגת המתחות, אלא שעל-ידי הגברת מירוץ החימוש באיזור הן אף מטפחות אותה.

(המשך בעמ' 63)

יש להניח כי מלחמת ישראל-ערב השלישית תילמד מכאן ואילך בבתי-הספר לפיקוד ומטה במשך שנים רבות. בדומה למסעותיו הראשונים של נפוליון, מאיר מבצעו של צה"ל את עקרונות המלחמה הקלאסיים, המופיעים בספרים התור-רתיים... כך נפתח פרק המסקנות (ע' 39) בחוברת על אודות מלחמת ששת הימים, שהוצאה לאור על-ידי "המכון הבריטי ללימודים אסטרטגיים"¹.

לאחר דיון ברקע המלחמה ובמהלכה, לפי תיאור המערכות, המזכרות היטב לכולנו, עורכים מחברי החוברת השוואה קצרה של איכותם היחסית של הצבאות הלוחמים. המדינות הערביות מוצגות כמדינות מתפתחות-הקלאיות, בעלות שכבת-אוכלוסיה מודרנית מצומצמת, ואשר קציני צבאותיהן מעדיפים תדיר את הקיצוניות הפוליטית על ההתמחות במלאכתם הצבאית. משנשתבשו תכניותיהם המוקדמות התמוטטו צבאות אלה, בדומה להתמוטטותם של צבאות אירופה נוכח הסתערות גייסותיה של צרפת המהפכנית בסוף המאה הי"ח (ע' 28).

את פרק המסקנות פותחים המחברים בסקירת גורם הזמן, בהק-שרו הפוליטי: צה"ל ידע כי אינו פועל בחלל פוליטי ריק, ולפיכך התבסס בתכנוניו על "מרחב" זמן בן שלושה ימים. "הלקח ברור: כל עוד קיים הסכסוך-שבשתיקה בין מעצמות-העל לשיתוף-פעולה במניעת סכסוכים גלויים, המאיימים על שלום העולם — נאלצת מדינה המפעילה כוח גלוי לפיתרונה

1. Michael Howard & Robert Hunter, *Israel and the Arabs: The Crisis of 1967* (London, 1967), 51 M.

„מלחמה על-ידי שליח“

ת. דרייפר

ברשותה האדיבה של מערכת "COMMENTARY"

הוצהרה על-ידי ארה"ב בשנת 1947, כתגובה ללחץ סובייטי בשלוש ארצות — שתיים מהן, תורכיה ואיראן, במזרח התיכון.

ממשלת ארצות-הברית ניסתה לארגן בשנת 1951, "פיקוד הגנה מזרח-תיכוני", אשר יכלול בתוכו את ארה"ב, בריטניה, צרפת, תורכיה וארצות-ערב — אולם לא הצליחה בכך. לעומת זאת עלה בידי שר-החוץ האמריקאי בממשלת אייזנ-האואר, ג'ון פוסטר דאלס, לצרף בשנת 1955 את תורכיה, איראן, עיראק, פכיסטאן ובריטניה למסגרת הגנתית אשר נודעה בשם „ברית בגדאד“.

ברית-המועצות קידמה פניה של ברית זו בעסקת-נשק אשר נחתמה עם מצרים באותה שנה — והיתה זו הפרצה הצבאית והמדינית הגדולה הראשונה אותה פרצה ברית-המועצות לעולם הערבי. בשלהי שנות החמישים החלו גם הקומוניסטים הסיניים לגלות נוכחות בזירה, ובעיקר בסוריה ובעיראק.

במזרח-התיכון שררו, איפוא, סכסוכים, ניגודים ותחרויות בקשת-גונים רחבה ביותר — בין ערבים לישראלים, בין ערבים לערבים, בין מדינות ערביות למדינות לא-ערביות, בין ארה"ב לבריה"מ ובין קומוניסטים סובייטיים לקומוניסטים סיניים. מלחמת ששת הימים לא היתה אך ורק תוצאתו של הסכסוך הישראלי-ערבי; יתר-על-כן סביר להניח כי לא היתה פורצת כלל ועיקר אילולא התערבו מדינות זרות בנעשה באזור.

★

אחת הטענות החוזרות ונשנות בפי מנהיגיהן של מדינות ערב, אומרת כי ישראל היא יציר-כפיו של המערב, טריו אימפריאליסטי בעולם הערבי. ואולם ייזכר בהקשר זה כי שתי התומכות העיקריות בהקמתה של מדינת-ישראל היו ברית-המועצות (!) וארצות-הברית, בעוד שבריטניה נמנעה מכל תמיכה. ושוב, במלחמת-הקוממיות הוכרעה המערכה על-ידי נשק צ'כי, ואילו מעצמות המערב נמנעו מאספקת נשק למדינת-ישראל, הנאבקת על קיומה. צ'כיה, בהשראת ברית-המועצות, היא אשר סיפקה לישראל את הנשק ההכרחי להמשך המערכה, נוכח פלישת מדינות ערב ב-15 במאי 1948.

אילו היו מדינות ערב משלימות עם החלטות האו"ם על גבולות החלוקה ומסכימות להן, יתכן כי מדינת-ישראל כיום לא היתה אלא מדינות בעלת גבולות מפלצתיים — קטנה, עלובה וחסרת סיכוי להתפתחות.

אך כידוע, הסכמי שביתת-הנשק קבעו את גבולות קו הפסקת האש כ„גבולות שביתת-נשק“; הם קבעו כי מצרים תשלוט ברצועת עזה, שמעולם לא היתה מצרית קודם לכן, ירדן תשלוט

צירוף מיוחד במינו של כוחות-פנימיים כחיצוניים — דרוש היה על מנת להביא לפתיחת המערכה השלישית בין ישראל לערבים, בחודש יוני 1967.

שווי המשקל אשר שרר באיזור מאז המערכה השנייה ב-1956 היה רופף ביותר, אך למרות כל החשדות והטענות ההדדיות, לא הפעילו שני היריבים העיקריים, ישראל ומצרים, כוחות צבאיים זה נגד זה במשך למעלה מ-10 שנים.

העובדה שלמרות הכל פרצה עתה מלחמה רחבת-היקף מעוררת, לפיכך, את המהושה כי גורם חדש חדר למזרח התיכון — ועירער את הסטטוס-קוו הפנימי בתוכו. גורם חדש זה לא יכול היה לבוא אלא מן החוץ.

היריבות והניגודים אשר הביאו למלחמה זו דומים לדרכים החוצות האחת את רעותה. אחדות מהן חשובות, אחדות חשובות פחות, אך לא היתה ביניהן ולוא אחת שיכלה לגרום למלחמה. הסכסוך הישראלי-ערבי, ככל שהוא עמוק ומקיף, נבלם במשך מרבית התקופה מאז 1956 בלחץ כוחות נוגדים ומנוגדים.

הבולט ביותר בין אלה היה מערך הסכסוכים בין מדינות ערב לבין עצמן. הן לא היו מסוגלות לתקוף את ישראל, כל עוד ביזונו חומר ומרץ רבים כל כך בלחימתן ההדדית. הניצחון על המדינות הערביות „הריאקציוניות“, ובמיוחד על ירדן וערב-הסעודית, היה לגבי המדינות „המהפכניות“, מצרים וסוריה, תנאי מוקדם לניצחון על ישראל. העדיפות הראשונה בתכניתיה של מצרים היה הניצחון בתים, בה נלחמו צבאותיה מזה 4 שנים, ואחריה עדה, אשר בריטניה הבטיחה לפנותה בשנת 1968. מעל לכל היו מצרים וסוריה טרודות בתחרות ביניהן על הנהגת המאבק „המהפכני“ הערבי, וכן היו חלוקות אף באשר לאסטרטגיה בה יש לנקוט נגד ישראל.

★

המזרח-התיכון מאכלס בתוכו לא רק יהודים וערבים. מלבד כ-2½ מיליון יהודים וכ-60 מיליון ערבים חיים בו כ-75 מיליון מוסלמים שאינם ערבים, הלא הם תושבי תורכיה ואיראן. עד למלחמת-העולם השנייה היה רובו של האיזור נתון להשפעתם של הבריטים. צרפת היתה „מחופרת“ בסוריה ולבנון בלבד, עד אשר הוצאה משם בשנת 1946. בריטניה עזבה את ארץ-ישראל בשנת 1948, את איראן ב-1961, את סודאן ב-1953, את מצרים בין השנים 1954 ו-1956, את ירדן ב-1957 ואת עיראק ב-1958. בד בבד עם נסיגתן של בריטניה וצרפת מן האיזור, חדרו אליו ארצות-הברית ובריית-המועצות. „דוקטרינת טרומן“, אשר מטרתה היתה „איתור“ הקומוניזם,

את ישראל לאחר ניצחונה ב־1956 לסגת מחציהאי סיני — ולוותר על עמדת־המפתח של שארם־אש־שייח.

מבחינות אחרות נסתיימה מלחמת ישראל־ערב השניה ב־1956 ללא הכרעה. מכיוון שבעלות־בריתה דאו של מצרים — סוריה וירדן — לא נטלו חלק במערכת סיני, נותרה פתוחה השאלה מה היה קורה אילו כן השתתפו בה. העובדה שצרפת ובריטניה השתתפו במערכה, הניחה בגדר השערות את השאלה מה היה קורה אילו לא לקחו בה חלק. עבד־אנ־נאצר הצליח לצאת מן המיצר ללא נזק — כפי שעשה פעמים רבות במשברים שונים — שהרי הנסיגה האנגלית־צרפתית הותירה בידי את הבעלות המלאה על תעלת סואץ. וכן יכול היה לטעון בריש גלי כי ישראל לא היתה מסוגלת להביסו אילו לחמה לבדה.

זמן מה עמדו לימינו גם ארצות־הברית וגם ברית־המועצות במסגרת מאמציהן להביא להפסקת המלחמה בטרם תיגרם לו מפלה ללא־תקנה. התפתחויות אלו גרמו לכך שמלחמת ישראל־ערב השניה סללה את הדרך למלחמה השלישית, הן אשר הניחו לערבים את היסוד להאמין — אם אכן האמינו לדברי התעמולה שלהם־עצמם — כי היו מסוגלים להכריע את ישראל אילו לחמו כשהם מאוחדים, ואילו היתה ישראל נלחמת בודדת.

נראה כי כדי להבין את מאורעות 1967 לאשורם, הכרח לדעת מה בדיוק קרה ב־1956. הדמיון בין בעיות 1956 לבעיות 1967 הוא רב ביותר. משנודע לאמריקאים ולאחרים כי נאצר החליט להיפטר מכווח־החירום של האו"ם ולחדש את חסימת מיצרי טיראן, יתכן כי לא קלטו כלל בכירור את מהותם של הצעדים הללו ואת השפעתם. אך לישראלים היתה משמעות חסימת המיצרים מובנת וברורה. לאחר מערכת סיני ב־1956 קיוו כי המיצרים לא ייסגרו שנית. אך כשם שחסימתם הביאה — בין יתר הגורמים — למערכת סיני בשנת 1956, כן היה פירושה היחיד של חסימתם על־ידי נאצר ב־1967 — כי חפץ הוא במלחמה נוספת.

כניסת ברית־המועצות לאיזור

הגורם היחידי החדש והמטריד בעולם הערבי מאז 1955 ועד היום הזה הוא ברית־המועצות. כל הגורמים האחרים הפועלים בזירה זו היו קיימים בה לפני כן, והם החלו נסוגים־והולכים ככל שהרוסים התקדמו וחדרו פנימה. לפני מלחמת־העולם השניה לא עשתה ברית־המועצות כמעט דבר על מנת לרכוש השפעה ישירה בארצות־ערב. באורח מסורתי היתה רוסיה מעוניינת בראש־וראשונה בתורכיה ובאיראן, שכנותיה המוסלמיות, שאינן ערביות. בשנת 1940 ניסתה רוסיה הסטאלינית ליצור לה איזור השפעה שישתרע מדרום לבאטום ולבאקו, לעבר המפרץ הפרסי. התקדמות זו היתה מביאה אותה לקרבת גבולן של שתי ארצות ערביות, עיראק וערב־הסעודית. אך מאמץ זה נעשה תוך שיתוף־פעולה עם גרמניה הנאצית, וללא תמיכת אותן הארצות הערביות עצמן. הצעד המודגש ביותר במדיניות הסובייטית במזרח־התיכון הערבי אחר מלחמת־העולם השניה היה דווקא תמיכתה בתכנית החלוקה של האו"ם לארץ־ישראל בשנים 1947-1949, שאחת ממסקנותיה

בגדה המערבית — שאף היא לא היתה מעולם ירדנית; וכי המדינה הערבית, אשר נועדה לקום לפי החלטת האו"ם תיבלע על־ידי ירדן, על־ידי מצרים, ועל־ידי ישראל. תהליך זה, של „הנצחת" גבולות הפסקת האש, נערך בהסכמתה של ברית־המועצות.

החלטות האו"ם שלא בוצעו, דהיינו מעבר של ספינות ישראליות בתעלת סואץ, מעבר חופשי במיצרי טיראן וגישה לכותל המערבי — נותרו על הנייר בלבד בשל אי־יכולתו של האו"ם לכפות את רצונו על מצרים וירדן. לחולשתו זו של האו"ם גרם השינוי במדיניותה של ברית־המועצות אשר החלה — בראשית שנות החמישים — לתמוך בארצות ערב, ושיתקה כל פעולה אפשרית של האו"ם כנגדן בתחומים הנדונים.

מייד לאחר חתימת הסכמי שביתת־הנשק, החלה פעולת הסתננות ערבים לתוך ישראל, למטרות חבלה, רצח ושוד. הסתננויות אלו גררו בעקבותיהן פעולות־תגמול מצד ישראל, שכן ישראל הטילה על ממשלות שכנותיה את האחריות לאי־סגירת גבולותיהן בפני המסתננים. פעולות ההסתננות, ופעולות־התגמול של ישראל שבאו בעקבותיהן, דרדרו את האיזור לקראת מלחמה.

נקודת־המפנה היתה עסקת־הנשק הצ'כית־מצרית, שנחתמה בספטמבר 1955. עד לעת ההיא, הגבילה הצהרת שלוש המעצמות משנת 1950, ולוא חלקית, את כמויות הנשק שזרמו למזרח התיכון. אך העסקה הצ'כית הפרה לחלוטין כל איזון — אם הושג כזה אי פעם — ועודדה את מצרים לפעולה אגרסיבית יותר — להפעלת „הפדאיון". בעקבות עסקת־נשק זאת נחתמו גם חווי־הגנה בין מצרים לבין סוריה, ירדן וערב־הסעודית. לאור כל אלה, חסימת מיצרי טיראן ותעלת סואץ בפני השיט הישראלי, הפרת מאזן החימוש על־ידי העסקה הצ'כית־מצרית חתימת חווי־הגנה בין מצרים לסוריה, ירדן וערב־הסעודית, וכן פעולות הפדאיון — ניצלה ישראל התקפה אנגלית־צרפתית לפירעון חשבוניות־השלה עם מצרים. מטרותיה העיקריות במערכת סיני היו פתיחת השיט במיצרי טיראן וחיסול פעולות הפדאיון, ומטרות אלו אכן הושגו על־ידי הצבת כוח החירום של האו"ם לאורך גבולות ישראל־מצרים.

מן הראוי לציין כי מייד לאחר מערכת סיני, היתה ישראל שרויה במאבק מדיני נגד „הברית" הזמנית של ברית־המועצות וארצות־הברית, אשר פעלה לסילוק בריטניה וצרפת מאדמת מצרים ולהחזרת ישראל לגבולותיה הישנים. התעקשותה של ישראל הבודדת היא אשר הביאה להקמת כוח החירום של האו"ם, חרף התנגדותה של ברית־המועצות.

★

על־פי הלשון הדיפלומטית, נראה היה כי ארצות־הברית הבטיחה לישראל שלא תרשה את חסימתם מחדש של מיצרי טיראן, וכן כי לא תניח לערבים לחדש את פשיטותיהם הטירויסטיות (נוסח הפידיאיון) לישראל, מן השטח המוחזק על־ידי מצרים (רצועת־עזה).

צירוף כוח־החירום של האו"ם, ערבויותה של ארה"ב וכן הכרזותיהן של 11 מעצמות ימיות אחרות, ובתוכן בריטניה וצרפת, כי הן תומכות במעבר חופשי במיצרי טיראן, שיכנעו

היתה התמיכה בהקמת מדינת ישראל. בשנת 1950 הציע דוד בן-גוריון לשגריר הסובייטי כי ברית-המועצות תיזום פתיחת שיחות-שלום בין מצרים לישראל. מוסקבה לא השיבה להצעה זו מעולם.

*

תהא זו טעות להניח כי ארצות-ערב הפקירו עצמן לשירות מטרותיה של ברית-המועצות. אדרבא, הרוסים הם שהיטו חסדם למדינות ערב, בעיקר בכך שסיפקו להן נשק כדי שתוכלנה לבצע את אשר רצו. אספקת החימוש הסובייטי שימשה תמיד, בארצות האיזור, גורם משכנע הרבה יותר מן התעמולה הקומוניסטית ויעיד, בין היתר, גורלן של המפלגות הקומוניסטיות בארצות ערב השונות.

לא היה זה מקרה בלבד, כפי שנוטים הרוסים להציג את הדברים, כי חזירתה ההיסטורית הראשונה של ברית-המועצות למצרים באה בדמות עסקת-נשק. ברי כי מדיניות פרז-ערבית כזאת מצד ברית-המועצות לא יכלה שלא להכשיר את הדרך למלחמה שלישית בין ישראל לארצות-ערב.

אין זה הכרחי כלל לרוסים להכריז כי מלחמה זו היא מטרת פעולתם באיזור; די בכך שהם מחמשים אותן ארצות ערביות המכריות חזורה-הכרוז כי מלחמה אכן מטרתן היא.

ב-17 באפריל 1963 נחתם בין מצרים, סוריה ועיראק הסכם עקרוני להקמת פדרציה אשר תאגד את שלוש הארצות לאחת, שבירתה תהא קהיר. בין השאר נאמר בהסכם כי הרפובליקה הערבית העתידה לקום מתחייבת לצאת ל"מסע-צלב" למען שחרור האומה הערבית מהסכנה הציונית. ראש ממשלת ישראל, דוד בן-גוריון, ציין בנאומו בכנסת בחודש מאי אותה שנה, כי זו הפעם הראשונה בה נקבע חיסולה של ישראל כמטרה במסמך רשמי וחוקתי, המאגד את שלוש המדינות הערביות.

כפי שנתברר, לא הגיע ערכו של ההסכם אף לערך הנייר שעליו נכתב, הואיל ואנשי הבעת' בסוריה ובעיראק סירבו לקבל עליהם את ההגמוניה הנאצרית, אף לא למען האחדות הערבית. ואולם מאמצי האיחוד הערבי וההכרזות על חיסולה של ישראל הוזינו אלה את אלה.

בינואר 1964 כינס נאצר את "ועידת-הפסגה" הערבית הראשונה, שזומנה כדי לדון בתביעותיה של סוריה לפתוח בפעולה צבאית מיידית נגד ישראל. הסורים דרשו לפתוח במלחמה זו על מנת להעניש את ישראל על ביצוע תכנית המוביל הארצי למי-הירדן, בהתאם לתכנית ההשקיה שעובדה 10 שנים קודם לכן על-ידי אריק ג'ונסטון, שליח הנשיא אייזנהאואר. בוועידת-פסגה זו הכריז נאצר כי מדינות ערב אינן מוכנות עדיין למלחמה בישראל וכי עליהן להתכונן לה על-ידי הקמת פיקוד ערבי מאוחד וכן על-ידי ארגון הפליטים הפלשתינאים למסגרת לוחמת. פיקוד מאוחד אכן הוקם, ובראשו הוצב הגנרל המצרי עלי עלי עאמר. "ארגון השחרור הפלשתינאי" אשר בוועידת-הפסגה השנייה, אשר התקיימה בספטמבר אותה שנה, ובראשו הועמד אחמד שוקירי.

בסיסו של "ארגון השחרור הפלשתינאי" היה ברצועת עזה, והוא נתמך על-ידי המצרים. זמן מה לאחר מכן, בשלהי 1964,

החל בפעולתו ארגון גוסף, "אל-פתח", אשר מטרתו קיצונית יותר ובסיסו בסוריה. ארגון זה גרר את ירדן לתוך הסכסוך הפעיל עם ישראל, הואיל ואנשיו ערכו את מרבית חזירותיהם לישראל דרך הגבול הארוך שבינה לבין ירדן. בוועידת-הפסגה הערבית השנייה, בספטמבר 1964, הוחלט כי מדי שנה יוקצב סך של 43 מיליון דולר לרכישת נשק עבור סוריה, לבנון וירדן, ויעודו הבלעדי של נשק זה יהא המלחמה בישראל.

ההכנות לקראת ה"סיבוב השלישי"

לקראת סוף 1965, הלכו ונתגבשו באורח ברור קווי-היסוד של מלחמה ערבית-ישראלית שלישית. ואם לא פרצה זו בשנת 1965, היה זה בעיקר משום שלא שררה בין ארצות ערב תמימות-דעים באשר ל"כיצד" ו"היכן" חייבת מלחמה זו להתנהל. סוריה, בשלטון הבעת', היתה חסרת-סבלנות ביותר. אך הסורים הכירו בעובדה שהם לבדם, ללא עזרת אחרים — ובעיקר מצרים — חלשים ומועטים מכדי לתקוף את ישראל. לפיכך היתה האסטרטגיה שלהם לגרור את מצרים לתקיפת ישראל. ירדן השתדלה מאוד שלא להיגרר למלחמה גלויה, משום שידעה היטב כי סוריה ומצרים שואפות מזה שנים להיפטר מחוסיין ומישראל כאחד. נאצר פסח על שני הסעיפים, ב"וועידה הלאומית של פלשתיין", אשר נערכה בקהיר במאי 1965, התאונו הסורים מרה על כי המצרים לא חשו לעזרתם כאשר פוצצה ישראל אחדים מבסיסי "אל-פתח". תשובתו של נאצר למתלוננים היתה כדלהלן: "הם אומרים: סלק את כוח-החירום של האו"ם. נניח שעשינו זאת; האין זה חיוני שתהא לנו תכנית-פעולה? אם מופנית תוקפנותה של ישראל כלפי סוריה, האם עלי לתקוף מייד את ישראל? במקרה כזה הן תהא ישראל זו אשר תקבע את העיתוי למלחמה: היא תפגע בטרקטור סורי או בשניים, ותאלץ אותי לצאת להתקפה. האם דרך נבונה היא זו? אנו חייבים לקבוע את עיתוי המלחמה ואת נסיבותיו".

מדיניותו הערמומית ורבת-הפנים של נאצר היא אשר פילגה את הערבים והביכה את הישראלים. לכאורה נראה כי תמים-דעים הוא עם הקיצוניים, והניגודים בינו לבינם מצטמצמים אך ורק בשאלת העיתוי והטקטיקה המתאימה. אך העיתוי והדרכים הטקטיות היו חשובים מאוד בעיני הקיצוניים, ובשאלות אלה נמנע נאצר מעימות גלוי עמהם. במשך תקופה זו נראו יחסיו עם ישראל רגועים-יחסית, ואילו הגבול הישראלי-סורי סער ממעשי איבה. היתה בישראל אסכולה אשר טענה כי אין מטרתו של נאצר אלא "להרויח זמן", והוא מסוכן לא פחות מכל ערבי קיצוני. אסכולה ישראלית אחרת טענה כי מעשיו של נאצר חשובים מדיבוריו, ולפיכך ניתן להאמין כי ביום מן הימים אפשר יהיה להגיע לידי הידברות עמו.

סוריה היתה תמיד ה"מאיץ" להידרדרות במעשי האיבה. המאורעות הפנימיים בתוכה ב-1966 הכבידו יותר ויותר על פעולות האיוון של נאצר. ב-23 בפברואר פרצה ההפיכה הצבאית הבלתי-נמנעת, וכתוצאה ממנה הוחלפה הקבוצה המתונה של הבעת' בקבוצת קיצוניים בלתי-מוכרת. הממשלה החדשה, ובראשה הנשיא, נור א-דין אל-אתאסי, וראש הממ-

שלה, יוסף זועיין, פירסמה קריאה לכל הארגונים המהפכניים הערביים "לקום נגד הציונות והאימפריאליזם, ולשחרר את השטחים הגזולים של פלשתיין". במושג "שטחים גזולים" התכוונה סוריה לומר שפלשתיין שייכת, למעשה, לסוריה — ולא לכל ארץ ערבית אחרת, ואף לא לערבים באופן כולל. הממשלה החדשה כללה, לראשונה בהיסטוריה הסורית, שני קומוניסטים — סאמי עטיה כשר-התקשורת ואחמד מוראד כשר-הכלכלה. בנאום אותו נשא ד"ר אל-אתאסי, נשיא סוריה, בפני קונגרס מפלגת הבעת' ב-10 במרס, קבע את "שחרור פלשתיין" כאבן-הפינה של המהפכה, והדגיש כי השלטון החדש בסוריה אינו שבע-רצון מן הציפיה לזמן המתאים לתקיפת ישראל:

"אנו מאמינים כי דחיית מלחמת השחרור תגביר את סיכויי של האויב להתקיים. בקראה למלחמת שחרור, מאמינה המהפכה הסורית כי סיכויי האיחוד (הערבי) גדלים והולכים. האיחוד יחושל בלהבות מלחמת-שחרור פלשתיין, אשר תהא גורם מכריע ביצירת האטמוספירה הפסיכולוגית, המדינית והצבאית הנחוצה לשם כינונו".

המשטר החדש בסוריה הוסיף גוון סיני-קומוניסטי למלחמת התעמולה שלו. ב-23 למאי הביע ד"ר אל-אתאסי זלזול בניהול מלחמה קונבנציונלית נגד ישראל, וטען למען מה שכונה בפיו בשם "מלחמת-שחרור עממית", בנוסח סיני-קומוניסטי. בנאומו בפני יחידות-צבא המוצבות בגבול סוריה-ישראל הכריז: "אנו שואפים למלחמת-שחרור עממית בקנה-מידה מלא, לא רק על-מנת להשיג את הבסיס הציוני בפלשתיין, אלא אף כדי להרוס את מונופול-הנפט ואת האימפריאליסטים והריאקציונים ואת אינטרסיהם. אנחנו חפצים במדיניות של אדמה חרוכה, שכן רק בדרך זו נוכל לקוות ליצור חיים חדשים להמוני הערבים".

בנוסף לישראל תקף בדבריו גם את המדינות הערביות "הריאקציוניות", ירדן, ערב-הסעודית וכוויית. הוא אמר לחיילים הסורים: "עייפתם מלצבור נשק. אני מבין עד כמה שואפים אתם לפתוח במערכה. הגיע הזמן להשתמש בנשק ליעוד אשר עבורו נוצר".

הסורים עמדו בדיבורם. שנת 1966 היתה הקשה מכל השנים — מאז 1956 — מבחינת הפשיטות הטירוריסטיות הערביות ליש-ראל, מחד-גיסא, ופעולות התגובה של ישראל, מאידך-גיסא. מועצות הביטחון הקדישה באותה שנה את מרבית זמנה לדין-נים בתקריות-הגבול בין ישראל לסוריה ובין ישראל וירדן.

*

בעקבות טיעונו של שר החוץ, מר א. אבן, באונוני מזכיר האו"ם כי סוריה עומדת מאחורי הארגונים החתרניים, כינס ראש-ממשלת סוריה מסיבת-עיתונאים בדמשק, ובה הצהיר: "אין אנו שומרי ביטחונה של ישראל; אין אנו החבל המגביל את המהפכה ואת עקורי פלשתיין הנרדפים". הוא חזר והבטיח כי סוריה לא תיסוג ממלחמתה לשחרור פלשתיין. בעקבות הצהרתו זאת, החליטה ישראל להעלות את הנושא לדיון במועצת הביטחון באוקטובר 1966.

הדיונים במועצת הביטחון שימשו מעין "חזרה כללית" לדיונים שבאו

שבעה חודשים לאחר מכן. מעניין במיוחד לסקור את נאומו של נציג ברית-המועצות מר פדורנקו ובמיוחד להתעכב על הקטע הבא: "מאז החל העם הסורי בביסוס עצמאותו ובהבטחת קידומו החברתי, גברה והלכה המתיחות הצבאית לאורך גבולותיה של סוריה. ידוע לנו כי לאחרונה החלה ישראל מרכות כוחות צבאיים גדולים לאורך גבולה עם סוריה. תמרונים צבאיים מתנהלים ליד הגבול, ובהם משתתפים כוחות גדולים, המצויינים במגלי-מוקשים והמסתייעים בארטילריה. ישראל ערכה גיוס חלקי של יחידות-המילואים וכן מצוי ברשותנו מידע המעיד כי ישראל מכינה התקפה אווירית נגד סוריה כהקדמה לפלישה צבאית לעומק שטחה של סוריה".

*

החשש היה חמור עד כדי כך, שמוזכיר האו"ם ביקש מגנרל אוד בול לחקור בעניין. הדו"ח שהגיש בול לא אישר ולוא גם אחת מהאשמותיו של פדורנקו כי ישראל מתכננת ומכינה פלישה לסוריה. הצעת-החלטה מנוסחת במתינות הוגשה על-ידי ארגנטינה, יפן, הולנד, נירזילנד, אוגנדה וניגריה; הצעה זו קראה בין היתר לסוריה לנקוט באמצעים נמרצים יותר למניעת תקריות-גבול. ההצעה זכתה ל-10 קולות במועצת הביטחון, אך נקטלה על-ידי ואטו סובייטי, ראשון מזה שנתיים. היתה זו הפעם הראשונה בה התנגדה ברית-המועצות להצעה שהוגשה על-ידי מדינות אפריקאיות.

במשך 1966, הלכו ברה"מ ומצרים כאחת והתקרבו לעמדתם של הערבים הקיצוניים, המיוצגים, ללא פשרות, על-ידי השלטון הסורי החדש.

באפריל אותה שנה, עלה ראש-הממשלה הסורי זועיין לרגל למוסקבה, בראש פמליה גדולה, ובשובו הכריז כי סוריה קיבלה תרומה סובייטית בסך 150,000,000 דולר למימון בניית סכר על נהר פרת וכן תחנת-כוח חשמלית.

ב-8 ביולי חתמו סוריה ומצרים על חוזה מסחרי — הסכם ראשון מסוגו בין מצרים לסוריה מאז הקרע ביניהן בשנת 1961. בסוף יולי יצאה למוסקבה אף משלחת עיראקית, ובשובה לבגדאד הכריזה כי קיבלה מברית-המועצות הבטחה לעסקת-נשק. ב-4 בנובמבר חתמו סוריה ומצרים על הסכם הגנה הדדי המתבסס על הקמת פיקוד צבאי מאוחד. ב-24 בנובמבר 1966, כשלושה שבועות לאחר שחתם על חוזה ההגנה הסורי-מצרי, הכריז נאצר בפומבי: "הדרך חזרה לפלשתיין היא קשה וארוכה". אולם שישה חודשים לאחר מכן, הגיע כנראה למסקנה כי הדרך קלה וקצרה הרבה יותר. מדוע?

בתשובה לשאלה זו טמון סודה של מלחמת ישראל-ערב השלישית.

הצרה החלה — כרגיל — בגבול ישראל-סוריה.

*

1 בינואר: יריות על טרקטורים באיזור האון.

2 בינואר: קרבות-אש באיזור כרזים.

4 בינואר: יריות על חברי עין-גב בשדות שמצפון למשק. חילופי אש.

6 — 8 בינואר: חילופי אש טנקים וארטילריה באיזור כרזים.

9-10 בינואר: חילופי אש טנקים וארטילריה לאורך כל הגבול הסורי. חיל-האוויר הישראלי תוקף מטרות-קרקע. לפיכך ניתן לקבוע, לאור האמור לעיל, כי בחודש ינואר 1967 התנהלה מלחמה מוגבלת לאורך הגבול בין ישראל לסוריה.

מלחמה בגבול ישראל - סוריה

ינואר היה חודש נוסף של התגוששות עקרה בין ישראל לערבים במסגרת האו"ם. לדרישתה של ישראל כי סוריה תנקוט אמצעים למניעת חדירות חבלנים לשטחה של ישראל, השיב בגילוי-לב נשיא סוריה, נור-אדין אל-אתאסי, ב-8 לפברואר: „אנחנו לא נפעל להגנתה של ישראל נגד קומנדו פלשתינאי המגן על ארצו”. וב-22 לפברואר אמר: „חובת כולנו עתה לעבור מעמדות הגנה לעמדות התקפה, ולפתוח במערכה לשחרור האדמה הגזולה. מכאן והלאה שוב אין מקום להיסוסים. כל אחד חייב לעמוד בניסיון ולהשתתף במערכה עד סיומה”.

ב-8 במרס נשא נאום נוסף, אשר צוטט בפי אחת מסוכנויות הידיעות הערביות כדלקמן: „ד"ר אתאסי קרא לערביי פלש-תין לפעול על-פי הדוגמה שסיפקו האלג'יראים במלחמתם נגד צרפת, ולנקוט בשיטותיה של צפון וייאט-נאם במלחמתה נגד ארה"ב. פלשתין לא תוחזר לעמה אלא במלחמת-שחרור כוללת”. הוא שיבח את גבורתם של אנשי הקומנדו הפלשתינאים הפועלים בתוך „הטריטוריה הכבושה”. „פעולות הקומנדו בתוך הטריטוריה הכבושה לא תופסקנה” — אמר, והוסיף: „הצבא הסורי נכון לקרב המכריע נגד ישראל”.

*

לדידה של ממשלת סוריה כבר החלה המלחמה נגד ישראל. מלחמה זו נערכה בשיטה שנראתה לממשלת סוריה כיעילה ביותר. שיטת הפידאיון הישנה קיבלה מעתה את השם „מלחמת-השחרור העממית”, ונוספו לה ממדים חדשים — ומשמעות חדשה. הפידאיון החדשים אומנו וצוידו על-ידי הצבא הסורי, אשר הוא עצמו צויד ואומן על-ידי ברית-המועצות. פעולותיהם החלו אמנם כפשיטות לא-סדירות, אך בעקבות פעולות-תגמול ישראליות נכנס גם הצבא הסורי לפעולה. את קרבות ראשית ינואר, בהם הופעלו טנקים, תותחים ומטוסים — קשה לכנות בשם „תקריות-גבול פער טות”. בנוסף על כך, פירסם הרדיו הסורי את הודעות ה„פתיח כדו”חות מן המלחמה.

בכל זאת, היו הסורים רחוקים עדיין ממטרתם. מצרים, ובעיקר ירדן, גילו עדיין הסתייגות. נאצר חזר וטען כי המפקדה הערבית המאוחדת אינה מסוגלת לפעול, כל עוד אין בסמכותה להעביר צבא ממדינה ערבית לחברתה למטרות לחימה. זה בדיוק היה הדבר מפניו חשש חוסיין, שכן ידע היטב כי סוריה ומצרים שאפו מאז לחסל את משטרו „הריאקציונרי”. בינואר 1967 הופעל על חוסיין לחץ מחודש להתיר כניסת צבאות זרים ולארצו. משסירב, תקפו נאצר ללא רחמים, וכינהו „בובה בידי האמריקאים”. חוסיין הגיב על כך בהחזרת שגרירו מקהיר.

כאשר התכנסה מועצת-ההגנה הערבית בקהיר ב-11 במרס, סירבו ירדן, תוניסיה ומרוקו להשתתף בה. כל עוד חשש חוסיין מפני סוריה ומצרים יותר מאשר חשש מפני ישראל

— לא היתה החזית הערבית המאוחדת, אשר את כינונה דרש נאצר כתנאי למלחמה כוללת נגד ישראל, עשויה להיכון. בשנת 1966 טען נאצר כי מן הבחינה הצבאית אין לבצע התקפה על ישראל מן הדרום; לפיכך חייבת ההתקפה הערבית לבוא דווקא מירדן וסוריה.

כדי להשיב מלחמה שעה, החלה ממשלת חוסיין להקניט את נאצר בעניין כוח-החירום של האו"ם. שכונה בפי המיליטריסטים הערביים בשם „האליבי של מצרים להימנעות ממלחמה נגד ישראל”. וספי את-תל, ראש ממשלת ירדן, אף הרחיק לכת והאשים את נאצר בכך שבשנת 1957 הגיע לידי „הסכם ג'נטלמני” עם בן-גוריון — להצבתו של מחסום זה בין ישראל למצרים. אחד העיתונאים האמריקאיים כתב: „שאלת כוח-החירום הועלתה על-ידי ירדן במועצת-ההגנה הערבית, כאשר עמדה ירדן תחת לחץ כבד להתיר כניסת כוחות ערביים זרים לארצה, במטרה להגן עליה בפני ישראל. ירדן ענתה בדרישה כי גם מדינות אחרות תנקוטנה בצעדי-מלחמה נגד ישראל, ובמיוחד דרשה כי מצרים תסלק את כוח-החירום של האו"ם מגבולה, כך שהצבא המצרי — הגדול בצבאות ערב — יהא חופשי ליטול חלק במערכה.

תשובת מצרים היתה, כי כוח האו"ם הוא סמלי בלבד (הכוח מנה כ-3,000 איש), ולא יוכל לעכב את תנועות הצבא המצרי. ואולם חוסיין ויועציו סברו כי טענתם זו היא דרך מחוכמת להביך את המצרים. בראשית 1967 שימשה טענה זו גם את הסורים, אויבי העיקריים של חוסיין, אשר הטיחו בנאצר אותם דברים ממש, אף כי מניעיהם היו, כמובן, שונים. כך הלך וגבר הלחץ על נאצר מ„ימין” ומ„שמאל” כאחד, והוא נדרש בתקיפות גוברת-והולכת „לנקוט צעדים לקראת המל-חמה בישראל”.

ושוב, במצב זה, מצאו הסובייטים לנכון לתרום להגברת פחד-המלחמה וכן המתיחות השוררת בגבולות ישראל-סוריה. העיתונות הסובייטית האשימה, כמובן, רק את ישראל באחריות לתקריות. אך היא הרחיקה לכת אף מזה, וכפי שעשתה באוקטובר 1966, המציאה אף בשלהי ינואר סיפור-בדים על גיוס הנערך בישראל, במטרה לפלוש לסוריה. בכתבה בעיתון ממשלת ברה"מ „איוווסטיה” מ-3 בפברואר 1967 נאמר: „פסיכוזה של מלחמה הולכת וגוברת בישראל. כוחותיה המזויינים של המדינה הועמדו במצב הכן. כל החופשות בוטלו, ויחידות-המילואים נקראו לשירות. כוחות גדולים רוכזו לאורך הגבול הצפוני. התקריות לאורך הגבול הסורי-ישראלי, אשר החלו בפרוס שנת 1967, נמשכות והולכות ללא הפוגה”. בשנית תוך פרק-זמן של פחות מארבעה חודשים, הפיצו הסובייטים שמועה חסרת-שחר, וזאת — בכיסוי של דו”ח מודיעיני; תוצאותיה של שמועה זו היו, בהכרח, גיוס-נגדי בסוריה ובארצות ערב האחרות, והכנת הרקע למלחמה קרובה. אם היה לחץ ערבי פנימי אחד הגורמים בהחלטתו של נאצר, היה לחץ חיצוני, ללא ספק, גורם נוסף בקביעת מדיניותו.

מאז 1955, נעשתה מצרים תלויה יותר ויותר בחסדיה של ברית-המועצות בתחום הצבאי ובתחום הכלכלי. הגוש הסובייטי במזרח-אירופה סיפק למצרים עזרה כלכלית לפחות בסכום של 1.5 ביליון דולרים, וקרוב לוודאי כי סיפק לה סיוע צבאי בסכום גדול עוד יותר. לדברי נאצר עצמו, הצילה

ברית-המועצות את מצרים בשנת 1965 מ"רעב בלתי-נמנע", בהעבירה לאלכסנדריה משלוח של 300,000 טונות חיטים. בראשית 1967, דרושה היתה לנאצר עזרה נוספת במזון. הוא לא יכול היה לקבלה מארה"ב, אשר עיכבה במשך כשנה תמימה משלוח-מזון בשווי של 155 מיליון דולרים, וזאת — בעקבות נאומים אנטי-אמריקאיים אחדים של נאצר. בינואר 1967 הסכימו הסובייטים שנית לסייע למצרים, על-ידי משלוח 250,000 טונות חיטים במשך שלושת החודשים הבאים. ב-22 בפברואר תקף נאצר שוב את ארה"ב, באיימו כי ישמוט ולא ישלם את חובותיה של מצרים, אשר הגיעו לסך של למעלה מביליון דולרים, כשלפחות מחציתם הגיעה לארה"ב. בחודש פברואר לא סילקה מצרים, זה החודש השלישי ברציפות, את חובה לקרן המטבע הבינ-לאומית, לה חבה 105 מיליון דולרים, שקיבלה במשך 4 השנים הקודמות. במסיבות אלו לא יכול היה נאצר לזלזל בגורם הסובייטי בחישוביו המדיניים. ב-29 למרס הגיע לקהיר במפתיע שר-החוץ הסובייטי, אנדריי גרומיקו, ושהה בה שלושה ימים. מעט מאד ידוע על תוכנו של ביקור זה, מלבד העובדה שאורגן בחיפזון רב. תהא משמעות הביקור אשר תהיה, מכל מקום אין לשכוח כי הוא נערך ערב המשבר האחרון שגרם למלחמת ישראל-ערב השלישית.

הנזרח-התיכון, "נותחום"

בבוקר 7 באפריל, בעקבות עיבוד חלקות-אדמה צפונית-מזרחית לתל-קציר, התפתחה במקום תקרית-אש בה ירו הסורים אש ארטילרית על תל-קציר והאון. חיל-האוויר הישראלי, אשר קיבל הוראה לשתק את האש הארטילרית, הפיל בקרבות-אוויר שישה מטוסי מיג-21 של סוריה.

לגבי סוריה לא היוותה מערכת 7 באפריל, בה הופלו שישה מטוסי "מיג" משלה על-ידי חיל-האוויר הישראלי, כישלון חרוץ. היתה זו הזדמנות נאה ללבות את "מלחמת השחרור העממית" נגד ישראל. ב-8 באפריל הכריז שר-האינפורמציה הסורי, מחמוד א-זועבי, כי ההתנגשות, "תביא בעקבותיה קרבות חמורים עוד יותר, עד אשר פלשתין תשוחרר ותחוסל נוכחות הציונים בתוכה". לחימה זו אמר: "אינה המערכה הראשונה — ולא האחרונה". הוא הכריז באוזני עיתונאים כי לא ישרור שקט בגבולות שבין ישראל ושכנותיה, "כל עוד מתקיים משטר-הכבוש הציוני של פלשתין". "המערכה", הת-רברב והוסיף, "הוכיחה את עליונותה של סוריה, אם לא באוויר — מכל מקום בקרבות היבשה, הואיל ועמדותיהם של הישראליים נהרסו ונזק ניכר נגרם ל-4 ישובים". ב-17 באפריל העלה נשיא סוריה, א-לא-אטאסי, אותה מערכה על נס, באמרו "כי היא הביאה לנו תועלת רבה". "סוריה", הוסיף ואמר, "אינה יכולה אלא לסייע לקומנדו הפלשתינאי המשחרר, היא מוכנה לנהל מלחמה בעזרת כל משאבי כוחה, ללא התחשבות במחיר ובקרבתות". הוא תקף את ירדן, לבנון, ערב-הסעודית, תוניס ומרוקו בשל אי-היותן "מהפכניות" במידה מספקת.

ה-7 באפריל היה לגבי נאצר יום קובע. הוא הוכרח להתייב פנים-אל-פנים נוכח בעית הפעלתו של חוזה ההגנה-ההדדית בין סוריה למצרים, אשר נחתם בנובמבר 1966. סוריה טענה כי הותקפה על-ידי ישראל, ואבידותיה — בין שהיו ארבעה

מטוסים או שישה — מעידות על חומרת ההתקפה. לפיכך היה על המצרים לחוש להגנת סוריה, ללא התחשבות בתור צאות. הירדנים אשר שמחו על כי נאצר ניצב בפני דילמה זו, לא יכלו להימנע מלעקצו. העיתון הירדני החשוב ביותר שאל ב-8 באפריל: "מה עשתה קהיר נגד תוקפנות אוירית זו על דמשק?"

ב-10 באפריל שלחה קהיר לדמשק את מפקד חיל-האוויר המצרי, גנרל מחמוד צדקי מחמוד, לשם דיונים, והללו ארכו 12 יום. ב-17 באפריל הגיע לדמשק ראש-ממשלת מצרים, מוחמד צדקי סולימאן, ושהה בה 5 ימים. היה זה ביקור האישיות המצרית רמת-המעלה ביותר בסוריה מאז פירוק האיחוד ב-1961. הודעה רשמית מ-22 באפריל קבעה כי שני הצדדים יכינו תכנית-הגנה במסגרת "חוזה-ההגנה ההדדי" וידונו, "במערכה לשחרור פלשתין", שהיא הבעיה המרכזית אשר סביבה יתאחדו המוני הערבים.

ב-2 במאי הרגיש נאצר כי חייב הוא להסביר מדוע לא חשו מטוסי מצרים לעזרת סוריה בתקרית 7 באפריל. הוא טען כי לא ניתן היה לסייע לסורים מחמת מגבלות הטווח של מטוסי-הקרב, מגבלות שהוסברו לסורים והיו ידועות להם. לדבריו הודיעה סוריה כי מטוסי-קרב יש לה עצמה במידה מספקת.

אשר לברית-המועצות הרי שהפלת מטוסי ה"מיג" בקרב עם מטוסי ה"מיראז" הצרפתיים, עשתה אותה שותפת לתוצאות הקרב של 7 באפריל. כל מהלך שהיו הסורים או המצרים עתידים לעשות, היה תשלום מחירו מוטל על ברה"מ בעיקר, שכן ללא ציוד סובייטי, לא היו המצרים והסורים מסוגלים לתכנן מלחמה. ברה"מ השקיעה כספים ומאמצים רבים כל-כך בסוריה, במצרים ואף בעיראק, עד כי לא יכלה כלל להישאר מחוץ למשבר המתפתח אפילו רצתה בכך. אולם היא לא רצתה כלל וכלל להיחלץ מן העניין. אדרבא, היא ביקשה לחזור לתוכו יותר ויותר.

בראשית נואי נמשכו וגברו החדירות והפגיעות בישראל

נראה כי משבר חודש מאי הפתיע את ממשלת ישראל. בראיון עם העיתון U.S. News & World Report מ-17 באפריל נשאל ראש-הממשלה לוי אשכול האם צופה הוא מלחמה כוללת עם ירדן, סוריה ומצרים. והוא ענה בלי משים: "אינני חושב שתהיה מלחמה בשנים הקרובות, אף כי אנו מתכוננים גם לאפשרות זו, ואני אומר זאת בגלוי לעולם כולו". אולם ב-12 במאי דיבר אשכול בביטחון מועט יותר באשר לעתיד. בקשר לנסיגות-חבלה על אדמת ישראל, אמר: "שום מדינה אשר תסייע למעשים כאלה לא תהיה מחוסנת". הוא ציין כי נראה שסוריה התייצבה בראש הנהגת המאבק הערבי נגד ישראל. אולם, הוסיף, כוחה של סוריה אינו רב, ו"ודאי יש לה נימוקים נכבדים לכך שהיא פונה לבקש הגנה מארצות גדולות ממנה". למרות שלא היו דבריו אלה צריכים לעורר בהלה, הזהיר: "אנחנו נמשיך לאייש את עמדותינו, ונהיה מוכנים לכל התפתחות". למחרת דיבר שנית על אותו נושא. מבלי שיהא נראה לעין כי מורגש המשבר עומד לפרוץ:

"עמדתנו האיטנה והבלתי-משתנית להגנת זכויותינו חיזקה את הכרתם של שכנינו כי לא יוכלו לנו בקרב גלוי. הם

★

בנאומו בפני עצרת האו"ם ב-19 ביוני טען קוסיגין, ראש-משלת ברית-המועצות, כי בכוננתה של ישראל — כך נודע לממשלתו — לתקוף את סוריה בסוף מאי, להשמיד אותה, ולאחר מכן להמשיך את המערכה בטריטוריה המצרית.

טענה זו — בהמשך לטענתו של פדורנקו באוקטובר 1966 — מעלה את אחת השאלות המסתוריות ביותר הכרוכות במערכת ששת הימים: מה היו כוונותיה, מטרתיה ותפקידיה של ברית-המועצות ב"חיסול" המזרח-התיכון ודרדורו לקראת מלחמה.

על רקע זה מן הראוי להזכיר כי ב-12 במאי הזמין המנהל הכללי של משרד-החוץ, מר אריה לבבי, את שגריר ברית-המועצות צ'ובאחין, לביקור בגבול הסורי-ישראלי — על-מנת להיווכח אם אכן מרכזת ישראל כוחות בגבול זה או לא. צ'ובאחין סירב, בטענה כי המידע שבידו מהימן. ב-19 במאי ניסה אבא אבן שנית לשכנע את צ'ובאחין לבקר בגבול — אך גם הפעם ללא הצלחה. ב-29 במאי, כאשר התלונן צ'ובאחין באוזני מר אשכול על ריכוזי צבא ישראליים על הגבול הסורי, הציע לו מר אשכול — בשלי-שית — לבקר עמו מייד בגבול הסורי, אך שוב סירב צ'ובאחין להצעה.

בינתיים החלה ההידרדרות לקראת-המלחמה. נאצר קיבל את המידע הסובייטי מן ה-13 במאי בו סופר לו כי ישראל ריכזה 12-13 חטיבות לאורך הגבול הסורי, ומייד לאחר מכן, ב-14 במאי, החל מעביר כוחות לתוך חצי-האי סיני.

כאן ראוי לציין כי עוד שישה ימים לאחר ה-14 במאי ציין מזכיר האו"ם כי "כוחות משקיפי האו"ם מאשרים שאין כל ריכוזי כוחות לאורך הגבול הישראלי-סורי משני צדדיו".

★

עם כניסת כוחות מצריים לסיני באה פנייתו של הרמטכ"ל המצרי אל הגנרל ריקיה, מפקד כוח-החירום, לפנות את כוחות האו"ם מנקודות הימצאותם לאורך גבול ישראל-מצרים, והשתלשלות המאורעות לאחר פניה זו ידועה.

פינוי כוח החירום

מרביתם של חילוקי הדעות שבאו בעקבות פעולות אלה התרכזו בשתי שאלות:

ההיה המזכיר הכללי צודק, או שמא היה "זריז מדי", בהורותו מהר כל כך על הוצאת כוח החירום.

ההיתה למצרים הזכות החוקית לחסום את מיצרי טיראן בפני ישראל ולשים הסגר על מפרץ אילת? נדון תחילה בשאלה השניה.

אין ברצוני להיכנס לבעיות חוקיות של צעד זה שכן נראית היא בעיני בלתי-עניינית במידה רבה. אף אילו היתה שאלת חסימת המיצרים בלבד עומדת בפני ישראל היה בכך משום מהלומה בשבילה, שכן אילת של 1967 אינה דומה לאילת של 1956. ישראל השקיעה מאמצים כבירים במשך עשור השנים האחרון על-מנת להפוך את נמל אילת לנמל-של-מש, שהוא פתחה היחידי דרומה. צינור נפט הותקן בין אילת לצפון-הארץ, במטרה להזרים את הנפט האיראני לבתי הזיקוק של חיפה. חלק ניכר מן האוצרות המינרליים של ים המלח וממרבצי הנחושת של תמנע מיוצאים דרך אילת. התכניות הנרחבות לפיתוח הנגב, מבוססות ברובן על השימוש בנמל

נמנעים עתה מכל התנגשות חזיתית עם ישראל, ודוחים התנגשות כזו לעתיד הרחוק.

"בין השליטים הערביים וגרוריהם הקטנים, העוסקים בפעולות חבלה, ישנם אחדים המוכיחים את איבתם לישראל במעשים, על-ידי הרס, חתירה ופגיעה בחיי אדם. הוכחנו כי גבולותינו לא יהיו פתוחים להתקפה. הוכחנו כי כנגד נסיונותיהם לתקוף מקומות חשופים, הקלים לתקיפה, הגבנו אנו במקום, בעיתוי ובשיטה אותם בחרנו. כך הוכחנו למחבלים ולשולחיהם כי בדרך זו לא ישיגו את מטרתם. אין אנו מסכימים להגבלות על תגובותינו אותם מנסים הם להטיל עלינו. על ארצות ערב והעולם כולו לדעת כי כל גבול אשר יהיה שקט מצדו הערבי — יהיה שקט גם מצדו השני; אך אם יורעו אי-שקט בגבולנו, יבוא אי-שקט לגבולם".

טיעונים נגד ישראל

ציטטתי את הקטעים הללו מנאומיו של לוי אשכול באריכות-מה. הואיל והם — ובעיקר הנאום מיום 12 במאי — שימשו כעבור זמן טיעונים בפיו של נאצר, בהם הצדיק את החלטתו להכניס את הצבא המצרי לסיני ולחדש את ההסגר על מפרץ אילת. בראיון עיתונאי ארוך וגלוי, אשר נערך בקהיר ב-28 למאי, אמר נאצר: "בשנים האחרונות עברה ישראל כל גבול באיזומיה. האחרון שבהם היה איומו של ראש-משלת ישראל לתקוף את סוריה. ישראל מאיימת במלחמה באופן רצוף. ב-12 במאי הגיעו איומים אלה למימדים אשר שום מדינה לא תוכל לשאתם. היתה זו חובת כל ערבי להשיב לאיום זה. לפיכך אמרתי כי אם רוצה ישראל לאיים במלחמה — וכזאת אכן עשתה — מוכנים אנו לקדמה".

ראש-משלת ברית-המועצות, קוסיגין, התייחס גם הוא בדבריו באו"ם ב-11 ביוני לאיזומיה כביכול, של אשכול: "ראש-משלת ישראל אמר בגלוי כי התקפת ישראל על סוריה באפרייל איננה הצעד האחרון, וכי ישראל עצמה תבחר את המקום והשיטה לפעולות דומות נוספות".

הקורא יוכל להחליט בעצמו אם אשם אשכול באיום בהתקפה על סוריה או באיום במלחמה בכלל, כפי שטוענים נאצר וקוסיגין. צחוק הגורל הוא, אך ראש-הממשלה הותיר מקום לביקורת נגדו דווקא על שלא עמד על כך כי מלחמה כוללת היא בלתי נמנעת.

אם ניזכר בסגנון איזומיה של ראשי מנהיגי ערב נגד ישראל במשך השנים האחרונות ובהיקפם, ספק רב הוא אם אכן היו איזומיה אלה של ישראל נגד סוריה סיבה מספקת לעורר את מלחמת ישראל-ערב השלישית. על-כל-פנים, אחד המניעים, אשר מצרים טענה כי גרמו לה לנקוט בצעדים בהם נקטה, היה נאומו של אשכול ב-12 במאי.

המניע השני קשור ישירות בברית-המועצות. משלחת פרל-מנטרית מצרית נסעה למוסקבה להגייגות אחד במאי, ושהתה בה עד 14 במאי. בנאום ההתפטרות שלו ב-9 ביוני — לאחר תום הקרבות נגד מצרים — טען נאצר כי מצרים וסוריה שוכנעו כי ישראל מתכננת פלישה לסוריה; וכאילו חש כי ההיסמכות על מקורות ערביים אינה משכנעת דיה, הוסיף: "אפילו ידידינו ברוסיה אמרו למשלחת הפרלמנטרית שביקרה במוסקבה בחודש הקודם כי היתה לישראל כוונה כזו (לפלוש לסוריה)".

אילת. עקב חשיבותה זו של אילת, יתכן מאוד כי ישראל היתה נלחמת ולוא עליה בלבד; ואולם אחרי 18 במאי היתה אילת מוקד בבעיה המרכזית, והיא — כי ישראל חייבת להילחם על קיומה.

ב־18 במאי הסביר ראש־ממשלת סוריה כי סילוק כוח־החירום של האו"ם פירושו פינוי המשול האחרון בדרכה של המה־פיכה הערבית. כעבור יומיים, בראיון לאחד העיתונאים, הסביר שרה־ההגנה הסורי כי הגיעה העת לנקוט בפעולות לשחרור פלשתינן. מטרתן המינימלית של פעולות אלה — הכרח שתהא מתן מהלומה עזה לישראל, מהלומה אשר תשפיל אותה ותמנע הימנה לרקום מזימות־תוקפניות מכלי מדינות ערביות.

גם נאצר מגלה כוונותיו

ב־22 במאי נשא נאצר נאום ברדיו, בו הכריז על חסימת מפרץ עקבה. בנאום זה גילה לראשונה מהן כוונותיו. תחילה הרחיב במתן הסברים על מפלת מצרים בשנת 1956. הוא הטיל את האשמה על בריטניה וצרפת, אשר מנעו ממנו אז להילחם בישראל. לאחר מכן התגאה במטוסיו הסובייטיים „בתקופה ההיא היו לנו מפציצי „איליושין“ מעטים בלבד ואף אלה נרכשו על־ידינו אך זמן קצר לפני כן. כיום עומדים לרשותנו מפציצים רבים מסוג זה ואחרים. קיים הבדל רב בין שנת 1956 לבין שנת 1967. וכך הגיעה השעה לגלות מה מסוגלת מצרים לחולל לישראל, כאשר אין צריכה לחשוש מפני התערבות בריטית או צרפתית; כיום ניתנת לנו הזדמנות להראות את הדברים בפרספקטיבה קבל־עולם. היום עומדים לנו פנים־אל־פנים מול ישראל“. ובהתייחסו לנאומי של אשכול ב־12 במאי „קיבל את האתגר“: „היהודים מאיימים במלחמה. אנחנו אומרים להם: „אהלן וסהלן“. אנחנו מוכנים למלחמה“. באותו יום קרא אשכול לנסיגה הדרגתית של כוחות מצרים וישראל מן הגבול.

אר־תאנט הגיע לקהיר ב־23 במאי, ושהה בה יומיים. בדווחו על שיחותיו עם נאצר ועם שר־החוץ המצרי הדגיש כי הנקודה החשובה ביותר בדברים ששמע במצרים היתה הסברת הכוונה הכללית שבסגירת המיצרים. החסימה נעשתה, לדבריהם של המצרים, „על מנת לחזור לתנאים ששררו לפני 1956“. אך כפי שנראה להלן, לא היה זה חפצו היחיד של נאצר. ההשתלטות על שארם־אש־שייח' היתה רק המטרה המזערית עליה יכול היה לדון עם אר־תאנט.

*

ב־23 במאי פורסמו שתי הצהרות, האחת על־ידי ברית־המועצות והאחרת על־ידי ארצות־הברית. ההצהרה הסובייטית חזרה על הטענה כי צעדיהן של מדינות ערב הן תגובה על התוקפנות המתוכננת של ישראל, וכן הוסיפה כי פעולותיה של ישראל נתמכות על־ידי כוחות האימפריאליזם.

בהצהרתו של ג'ונסון, לעומת זאת, הובע צער על „פינוי החפוז של כוח־החירום“, וכן צויין כי ארצות־הברית רואה במיצרים נתיב־מעבר בין־לאומי, אשר חסימתו עלולה לגרום למלחמה.

נקודת־המוצא של נאצר היו שונות. בנאומו ב־26 במאי הדגיש את הנקודות הבאות:

א. בעוד שעד עתה לא חשנו עצמנו חזקים די הצורך להתמודד עם ישראל — חשים לנו כעת כי יש בכוחנו לנצחה.

ב. כוח־החירום של האו"ם מעולם לא היה מסוגל לעכב בעדנו ולמנענו מהילחם בישראל. כעת, בהיותנו נכונים למלחמה זו, הוצאנו את כוח־החירום מגבול מצרים.

ג. תפיסת שארם־אש־שייח' משמעה התמודדות עם ישראל, ובנקטנו פעולה זו הוכחנו כי נכונים לנו להתמודדות.

ד. המלחמה נגד ישראל תהא מלחמה כוללת, ומטרתה — השמדת ישראל.

במסיבת עיתונאים שקיים ב־28 במאי, חזר נאצר והסביר את מטרותיו. ראשית, אמר, יש לבטל את תוצאות מלחמת 1956, כלומר — לסגור את המיצרים, ושנית, יש לבטל את תוצאות מלחמת 1948, כלומר — להשמיד את ישראל, ולהשיב לערביי פלשתינן את מלוא זכויותיהם.

בכך צעד נאצר צעד נוסף, בהבליטו את ביטחונו בניצחון על ישראל, ובהצהירו כי שואף הוא להשיג את המטרה הסופית. השמדת ישראל, ולא רק את מטרת הביניים — סגירת המיצרים.

*

לאור תוצאות המלחמה קשה לתאר כי אכן יצר נאצר מרצונו מצב בו לא הותיר לישראל כל ברירה אלא לתקוף, וכי מסוגל היה לטעות טעות כל כך חמורה בהערכת יחסי־הכוחות של שני הצדדים. ואולם, אילולא היו מדינאים וגנרלים טועים בהערכותיהם, לעולם לא היו אומות מפסידות במלחמה. יש הוכחות מכריעות המעידות שישראל פעלה בדיוק כמו שנאצר קיווה כי תפעל. השאלה היחידה היא מדוע ציפה שתפעל כך ולא אחרת.

חלקה של התשובה טמון במה שהערבים, ובמיוחד המצרים, ראו כלקחי מלחמות 1948 ו־1956. בראשונה פתחו מדינות ערביות אחדות יחדיו, ואולם המצרים חשו עצמם כנושאים בעיקר עולה של המלחמה, בעוד שהאחרים, לדעתם, בגדו בהם. הלקח הוא שעל מצרים להתכונן למלחמה בה תוכל להילחם באורח עצמאי. במערכה השנייה לחמה מצרים לבדה, למרות החוזים שהיו לה עם סוריה וירדן, אשר לא הופעלו. הלקח שצריך היה להפיק מכך הוא כי עלימנת להביס את ישראל, הכרח להשיב את האחדות הערבית. אולם המצרים שיכנעו את עצמם כי היו מסוגלים להביס את ישראל בשנת 1956, אילולא נאלצו להפנות את עיקר כוחם מול צרפת ובריטניה. לפיכך אחדות ערבית ובידודה של ישראל הם עיקריה של הנוסחה הוודאית לניצחון על ישראל במערכה השלישית.

מתוך מכלול המקרים שעסקו באפשרויותיהן הצבאיות של ישראל וארצות ערב, אחד מהם מעניין במיוחד, הואיל ונכתב על־ידי ערבי*. אחדות ממסקנותיו של המחבר תסייענה לנו, ללא ספק, לחדור לנקודת השקפתה של מצרים, אשר עמדה ביסוד מדיניותה לקראת המלחמה. לאחר בדיקת יתרונותיו ומגבלותיו של המצב הגיאוגרפי בו נתונה ישראל קובע המחבר: מעל לכל נודעת ליתרונה של ישראל, בשל היותה קטנה ומרוכזת, משמעות רבה, שכן לוחמת היא בכל פעם רק בחזית אחת, דבר שהצליחה לבצע אפילו בשנת 1948, כאשר נלחמה בארבעה צבאות.

* אחמד סאמי ח'אלידי — „יחסי־הכוחות הצבאיים של ישראל וערב“, „במת המזרח־התיכון“ (Middle East Forum) ביריות, 1966.

העובדה הגיאוגרפית, שישראל מוקפת משלושה צדדים במדינות ערביות, עשויה להפוך ליתרון צבאי מכריע, אם תתנהל ההתקפה על ישראל לפי תכנית מתואמת אחת.

לאחר זאת מסיק המחבר מסקנות מסויימות לגבי בעיות כוח-האדם של ישראל ומשך הלחימה. ישראל מסוגלת לגייס 250,000 איש ואשה, אך אם תגייסם כולם תשתק את חיי הכלכלה שלה. אפילו למלחמה קצרה זקוקה ישראל לפחות למחצית כוח-האדם זה. פסק דינו של המחבר הוא: "כל מלחמה של ישראל אשר תימשך מעל לשבוע ימים ואשר תחייב סיוע של 100,000 איש ומעלה תגרום לה נזק כלכלי רב ואולי בלתי-ניתן לתיקון — וזאת מבלי להתחשב בתוצאות הצבאיות של המערכה". ואשר למערכה האווירית מעריך המחבר שבידי מצרים כל היתרונות בתחום זה. הוא התרשם במיוחד ממפציצי "טי-16" ו"איל-28", אותם סיפקה לה ברית-המועצות. "ישראל סובלת מחוסר עומק טריטוריאלי, דבר הגורם לכך שמפציץ הממריא מסיני יימצא מעל ישראל תוך דקות ספורות; בעוד ישראל חייבת לחצות תחילה את סיני ואת הדלתא כדי להגיע למרכזי התעשייה המצריים". לאחר שסוקר הוא את כוחה של כל אחת ממש הארצות העשויות ליטול חלק במערכה, והן: מצרים, עיראק, סוריה, ירדן, לבנון וערב-הסעודית, מגיע בעל המחקר למסקנתו הסופית: "הסיכוי היחיד שיש לערבים להכות את ישראל בשדה-הקרב הוא בביצוע פעולה צבאית מתוכננת ומתואמת כראוי, בה יפנו אינטרסים לאומיים צרים את מקומם לרגשות אחדות כנים". הדגש בניתוח מושם על אחדות ערבית מול בידודה של ישראל, ועל חוסר יכולתה לעמוד במערכה "ארוכה" (למעלה משבוע). אם ניתן יהא להשיג את קיומם של שני התנאים הראשונים יהיו הסיכויים של הערבים מבטיחים בהחלט. אותם גורמים עצמם קיימים ועומדים גם לגבי ישראל: איחוד ערבי ובידודה של ישראל פירושום התקרבות המלחמה; על מנת להציל את עצמם על הישראלים להילחם מלחמה קצרה ביותר — דהיינו מלחמה שתמשך פחות משבוע.

ליכוד ערבי לקרב

בשלהי מאי נראתה האחדות הערבית כעניין מנוי וגמור. 24 במאי החליטה עיראק לשלוח כוחות יבשה ואויר למצרים ולסוריה. אך עלימנת להגיע למצרים חייבים היו הכוחות הרעיראקיים לעבור דרך ירדן. באותו יום נפל הפור גם בירדן וחוסין החליט להצטרף לתנועת האחדות, שלא ניתן לעמוד בפניה. הוא הכריז כי מתיר הוא לכוחות עיראקיים וסעודיים להיכנס לשטחי ממלכתו, וכן הודיע כי הוא שולח נציג לקהיר. ב-25 במאי הכריז נשיא סוריה בפני חברי הוועדה המרכזית של הקונפדרציה הבין-לאומית של האיגודים המקצועיים הערביים: "היום חיים אנו בימי ערב-מלחמה. עת הקרב לו מיהלים אתם זמן רב כל-כך אכן הגיעה". ב-30 בחודש חתמו חוסין ונאצר חוזה הגנה-הדדי ובזאת השלימו את כיתורה של ישראל. ללא ספק עמד חוסין בפני ברירה — להצטרף לקואליציה הערבית או לראות את ארצו נפלת על-ידי כוחות עיראקיים ואחרים. ובין כך ובין כך עמד בפני חורבן שלטונו-שלו. ירדן, אשר בעקבות תקרית גבול ציוותה על שגריר סוריה לעזוב את ארצה ב-23 במאי, חיד-שה את יחסיה הדיפלומטיים עם סוריה ב-1 ביוני. כוחות

עיראקיים וכוויתיים הגיעו למצרים ב-31 במאי. נשיא עיראק ומפקד צבאה, עבד א-רחמאן עארף, אמר לקציני חיל-האויר שלו ב-1 ביוני: "אחים ובנים! זהו יום הקרב בו ננקום את נקמת אחינו הקדושים והמעונים אשר נפלו ב-1948. זה היום בו נמחוק את אות הקלון. אם ירצה האל ניפגש בתל-אביב ובחיפה".

כאשר נשאל באותו יום אחמד שוקירי, ראש הארגון הפלשתינאי, בראיון עיתונאי בירושלים המזרחית, האם תיירה היריה הראשונה נגד ישראל על-ידי הירדנים או על-ידי "צבא-שחרור פלשתינ" השיב: "מדוע לא הירדנים? סביר מאוד כי צבא ירדן יפתח במערכה ויצעד לשחרור הארץ-ארצנו". כשנשאל מה יהיה גורלם של הישראלים אשר נולדו בישראל, אם תצליח התקפתם של הערבים השיב: "אלה שישארו בחיים ישארו בפלשתינ. אך אינני חושב שמישהו מהם ישאר בחיים".

לא היתה אולי מעולם מלחמה שלגביה השאלה מי ירה את היריה הראשונה בה חסרת חשיבות כל-כך. לקראת סוף מאי היו שני הצדדים מגויסים גיוס מלא. נאצר שלח את מרבית כוחו לסיני, לגבול ישראל. היה זה לגביו מאמץ גדול עד כדי כך שהחזרת כוחותיו למצרים ללא שיפעלו היתה גורמת הרס לא לציוד בלבד אלא אף למוראל. ישראל לא יכלה להמשיך במצב של גיוס מלא, ללא שיתגלע משבר במהלך חייה כמדינה, בין אם תפרוץ מלחמה ובין אם לאו. שמועה אחת אמרה כי ישראל עומדת לתקוף את סוריה ב-15 במאי. לדברי שמועה שניה שהגיעה לישראל עמדה מצרים לתקוף את ישראל ב-25 במאי. מכאן ואילך עשויה היתה כל תקרית, ולו הקטנה ביותר לגרום למלחמה, שכן כל צד ידע כי הצד האחר מוכן ומזומן למלחמה בקנה מידה מלא, ויש-ראו, בשל נתוני גיאוגרפיה וכוח-האדם, היתה שרויה במצב הגרוע ביותר, של ציפיה לדעת אם תקרית כלשהי היא תקרית נוספת בעלמא או פתיחתה של המלחמה הגדולה.

עזרת ברית-המועצות

אם אמנם יכלו הערבים לפעול למען אחדותם, מכל מקום, יכלו לעשות מעט מאוד לבידודה של ישראל, שהיה היסוד-המוסד השני בתכניתם הצבאית. עלימנת להבטיח שהלקח אותו למדו בשנת 1956 ישא פרי היה עליהם להישען על ברית-המועצות. הערבים היו בטוחים מדי בעצמם וגאים מכדי לבקש מרוסיה סיוע ביחידות צבא. נראה היה להם כי די בסיוע הצבאי, אשר נתן בידיהם עדיפות מכרעת ב-חימוש, כדי להשלים את עדיפותם הכמותית בכוח-האדם. אך היה על ברית-המועצות לשרתם עוד שירות חיוני אחד — להבטיחם מפני התערבות מערבית לצדה של ישראל, כפי שאירע בשנת 1956.

סיוע נוסף זה לעניין הערבי הגישה ברית-המועצות בנפש הפצה. הסימן הראשון לציפיותיהם של הערבים ולמה שקיוו בנדון זה, שומעים אנו במסיבת-העיתונאים שערך אחמד שוקירי בקהיר ב-21 במאי. השאלה היתה: "האם אתה מש-ער כי ברה"מ תתערב כדי להפסיק את הקרבות; הסבור אתה כי תעמוד לצדו של אחד היריבים?" התשובה: "אני חושב שהיא לא תיטול חלק בקרבות אלא תסייע לערבים על-ידי שתמנע מארה"ב התערבות צבאית.

★

במוצאי 23 למאי ביקשו שתיים מחברות מועצת הביטחון, קנדה ודנמרק, לכנס את המועצה, לשם דיון באיום לשלום הנובע מחסימת המיצרים באותו בוקר. ארצות-הברית תמכה בקיום הדיון, אך ברית-המועצות התנגדה לכך, ברצונה לתת למצרים חופש פעולה מלא. פדורנקו טען כי "כוחות מסויימים מנסים לחמם את האוירה באורח מלאכותי" ולפיכך נאבק נגד קיום הדיון, בדרשו מארצות-הברית "לקרוא לסדר" את ישראל, אשר היא היא "האש" מה האמיתית" במצב שנוצר במזרח-התיכון.

★

ב-31 במאי נקט פדורנקו בעמדה שונה. הוא הגן על העמדה הערבית בעיקר על-ידי התקפה שערך על מצור ימי אותו הטילה ארה"ב, כביכול, על קובה; הוא השווה מצור זה להסגר המצרי על ישראל. ב-3 ביוני, בישיבה האחרונה שקיימה מועצת-הביטחון לפני פרוץ הקרבות, התאונן פדורנקו שנית על עניין קובה, וכן תקף את ארה"ב בעניין ויאט-נאם. הטקטיקה הסובייטית התאמצה למנוע דיון של-ממש במסגרת האו"ם בנושא המזרח-התיכון, ראשית על-ידי הקטנת משקלן, ושנית — על-ידי הסחת המועצה לנושאים אחרים.

אם עדיין יכול היה האו"ם לעשות משהו למניעת המלחמה — הרי שברה"מ עשתה כל שביכולתה להביאו לחוסר-ארגון נים גמור. ניצחון הבזק של ישראל הוכיח שברה"מ לא עשתה די למען הערבים אך ורק בכך שהביאה את ישראל לידי מלחמת יחיד. עתה השתדלו להפוך את האו"ם לקואליציה אנטי-ישראלית ולהחזיר בדיוק את המצב לקדמותו; מצב אשר בגללו טענו הערבים כי הם יוצאים למלחמה. קשה לקבוע איזו טקטיקה סובייטית גרמה לאו"ם נזק חמור יותר.

הפעולה הדיפלומטית

על כל פנים, המו"מ בדבר הצהרתן של המדינות הימיות נתמשך והלך, והתכנית למשלוח צי שילוח את האוניות העוברות דרך מיצרי טיראן נעשתה יותר ויותר רחוקה מהגשמה. הנשיא ג'ונסון הוסיף להאמין כי בדרך זו או אחרת יוכלו הישראלים לעבור במיצרים אם ימתינו זמן מספיק, אך קיים היה פער ניכר בין הדברים אותם שמעו העיתונאים בבית הלבן ובמשרד החוץ של ארה"ב — לבין מה שנאמר להם בפנטגון. האנשים בבית הלבן ובמשרד-החוץ עסקו בשאלה כיצד להרויח זמן. אך מה יהיה אם לא ישאו הדיפלומטים הדיפלומטיים פרי? אנשי הפנטגון לא נטו כלל למבצע צבאי. הם חששו מפני ויאט-נאם שניה במזרח-התיכון, ולה היו בלתי מוכנים לחלוטין. יתר על כן, הממשלה האמריקאית לא עשתה כל מאמץ להכין את דעת-הקהל ה-אמריקאית לאפשרות מבהילה כל כך. אפילו אותם גורמים בבית הלבן ובמשרד-החוץ אשר תמכו עקרונית בזכותה של ישראל למעבר חופשי במיצרים — לא יכלו לומר מה יידרש על מנת להביא לפתיחת המיצרים בכוח. הלכה למעשה. פקיד גבוה במשרד-החוץ הרים את ידיו ביאוש למשמע שאלה מה היה קורה אילו שלחו את אנית המלחמה "אינטרפיד" דרך המיצרים, כפי שהציע מי שהציע.

הנשיא ג'ונסון השתדל כי שני הצדדים יוסיפו לקיים שיחות זמן רב ככל האפשר, תוך כדי חיפוש אחר פיתרון של פשרה. מתוך כך הוכרז ב-4 ביוני כי הנשיא הציע לנאצר

זה כשלעצמו הוא שירות גדול לעניין השלום. אני מאמין שמאמציה של ברה"מ יכוונו בכיוון אחד והוא — איתורה של המלחמה למזרח-התיכון בלבד ומניעתה של סכנת התערבות צבאית מצד ארה"ב.

ארבעה ימים לאחר מכן החליט נאצר לוודא עניין זה שנית. ב-25 במאי שלח את שר המלחמה של מצרים, שמס אד-דין בדראן, למוסקבה. בדראן שב מצריימה ב-28 במאי, ולמחרתו הכריז נאצר בפומבי מה היו הישגיו.

"בדראן הביא לי איגרת מקוסיגין בה נאמר כי ברה"מ היא עמנו במערכה זו, ולא תרשה לכל מדינה להתערב בה, וזאת — כדי להשיב לקדמותו את מצב העניינים אשר שרר לפני 1956".

מאוחר יותר בנאום ההתפטרות מ-9 ביוני, הוסיף נאצר פרט נוסף, באשר לתפקידם של הסובייטים בימים שלפני המלחמה. ב-25 במאי הגיעו לישראל ידיעות כי נאצר עומד לתקוף אותה במפתיע. ידיעות אלו נראו חמורות כל-כך עד כי שר-החוץ, אבא אבן, אשר זה עתה הגיע לז'נבה, האיצ בנשיא ג'ונסון להקדים בשעתים את פגישתם, שנועדו לה לאותו יום בשעות אחר-הצהריים. יש להניח בבטחה כי ברה"מ גם היא קיבלה אותו מידע באשר לכוונותיו של נאצר, שכן נאצר עצמו גילה כי שגריר מצרים בואשינגטון קיבל ב-26 במאי אגרת מג'ונסון, "המבקשת מאתנו כי נתאפק וננימנע מלירות את היריה הראשונה. אחרת יהא עלינו לשאת בתוצאות חמורות". שעות אחדות לאחר מכן, בשעה 0330 לפנות בוקר, בא השגריר הסובייטי בקהיר אל נאצר ואמר לו כי "ממשלת ברה"מ מפצירה בנו לא להיות הראשונים שיפתחו באש". מצויה בידינו רק גרסתו של נאצר בנדון זה. הוא רומז בה כי הסיבה היחידה לכך שלא ירה את הכדור הראשון היא בקשתן של ברה"מ וארה"ב להימנע מכך. על-כל-פנים, התחייבותה של ברה"מ כלפי מצרים הייתה מותנית בשאלה: מי יירה את הכדור הראשון; הישראלים לים והמצרים כאחד היו מגוייסים ונכונים לכל התפתחות; נאצר המשיך להעמיד פנים כאילו לא אכפת לו מי יהא הפותח במלחמה, אולם הוא קיווה וציפה כי ישראל היא אשר תהא הפותחת באש; המשגה הפטאלי של המצרים לא היה בעצם הציפיה למלחמה — אלא בכך שלא נמצאו בכוננות נאותה, ובפרט בשדות התעופה שלהם, בשעה שהתקרית היתה קלה ביותר היתה עשויה להצית "מלחמה כוללת עם ישראל".

מן האמור ניתן להסיק כי קוסיגין התחייב בשם ברה"מ לשניים: התערבות סובייטית לצדם של הערבים אם יתערב צד כלשהו לטובת ישראל; והחזרת המצב לזה ששרר לפני 1956 — אך לא לזה ששרר לפני 1948. בנאומו ב-29 במאי אמר נאצר: "עתה, 11 שנה אחרי 1956 מחזירים אנו את הרגל האחורנית למצב ששרר ב-1956, זאת מן הבחינה החומרית. לדעתי הצד החומרי אינו אלא פרט קטן, בעוד שהצד הרוחני הוא עיקר הבעיה. צד זה קשור בתחייתה של האומה הערבית, בהחייאת הנושא הפלשתינאי, ובהחזרת הביטחון לכל ערבי ולכל פלשתינאי. כל הנחתנו מבוססת על כך, שאם יוכלנו להחזיר את המצב לזה ששרר לפני 1956 יסייע לנו האל בוודאי להשיב לקדמותו את המצב ששרר לפני 1948".

לשלוח את סגנו, זכרי מוחי אד-דין, לואשינגטון — בעוד שהוא מצדו ישלח את סגן-נשיא ארה"ב, יוברט האמפרי, לקהיר. נאצר הסכים להצעה זו וטעמו עמו. למרות נאומיו הששים-אלתיקרב היה שש להשיג את מטרתו במיצרי טיראן ללא שיהא צריך לירות יריה אחת. שכן אז יכול היה לטעון בעולם הערבי כי הוא החזיר לערבים ללא-יריה מה שהישראליים גאלצו להשיג במלחמה ב-1956. נאצר לא התנגד כי המעצמות הגדולות, "תמנענה מלחמה" לפי רוחו, דהיינו בעוד הוא מונע מן הישראליים מעבר במיצרי טיראן. לפיכך עם שהסכים לשלוח את מוחי אד-דין לואשינגטון ב-4 ביוני, הודיע למדינות המכוננות, "המעצמות הימיות" מהו המחיר אותו תאלצנה לשלם בעבור הסדר עמו. "אנחנו נתיחס לכל הצהרה כאל פגיעה בריבונותנו. נראה זאת כהקדמה לפעולה מלחמתית".

פעילות ארצות-הברית

הפגם שבכל הפעילות הדיפלומטית הזאת, מנקודת השקפתה של ישראל, היתה שכל כולה היתה בלתי עניינית לחלוטין. בפני ישראל עמדו שתי בעיות, ואילו ואשינגטון עסקה ב- אחת מהן בלבד. השתיים היו חסימת המיצרים — ובניית הכוח המצרי בסיני. בתחילת יוני, היה הכוח המצרי בסיני גדול ביותר, מאמץ הגיוס הישראלי לוחץ עד כדי כך שאר לת המיצרים הפכה משנית בגרם הסכנות שעמדו בפני ישראל. לא ניתן לברר מתי תוחתם הצהרת המעצמות הימיות ומתי תתפרסם, מה גם שהנשיא ג'ונסון החליט לפתוח ב- משאומתן עם זכרי מוחי-אד-דין. בכל מקרה ידעו הישראליים כי הצהרה זו לא תהיה אלא פיסט-נייר בלבד. הסיכוי שבעקבותיה תבוא פעולה, הלך ונעשה קלוש יותר ויותר. הדבר היחיד שעליו לא דיבר איש ולא נעשה בדבר, היה הלחץ הצבאי הערבי העצום שהלך והתפתח סביב גבולותיה של ישראל. ב-4 ביוני הצטרפה עיראק באורח רשמי לחוזה הצבאי המצרי-סורי-ירדני. מקרוב ומרחוק מיהרו יחידות צבא לעבר הגבול הישראלי. וכך כתב נציגו של ה"טיימס" הלונדוני בואשינגטון: "משרד-החוץ האמריקאי הדגיש שתכנונו של הצי עוסק רק בהבטחת מעבר לספנות הבינלאומית במיצרי טיראן". שום שאלה של התערבות במלחמה יבשתית אינה עומדת על הפרק. ואילו בראשית יוני עמדה מלחמת היבשה ולא פתיחת המיצרים בראש דאגותיה של ישראל והיא אשר השפיעה על החלטותיה.

ואכן, כאשר פרצה המלחמה ב-5 ביוני, נראה כי לחששותיה החמורים ביותר של ישראל מפני אי-פעולה מצד ארה"ב היה יסוד-של-ממש, לאור הודעתו של קצין-העיתונות של משרד-החוץ האמריקאי, רוברט מקלוסקי, שאמר עוד באותו יום: "עמדתנו היא נייטרלית במחשבה, בדיבור ובמעשה". נאמר לי מפי מקורות רמי-מעלה ביותר, כי הערה זו היתה משגה, ולא היה בה כדי לשקף את מדיניות ארה"ב. מזכיר-העיתונות של הבית הלבן מיהר והסביר כי פליטת-הפה של מקלוסקי לא תואמה מראש ולא אושרה על-ידי הבית הלבן. דין ראסק ניסה, "להבהיר" את העניין על-ידי כך שהוסיף ואמר כי ארה"ב איננה "צד לוחם" אך עם זאת, "איננה אדי-שה" לעניין כלל וכלל. דבר זה היה ברור לכל. יהיו אשר יהיו המסיבות בהן נמסרה הודעתו של מקלוסקי, ארה"ב לא

יכלה להיות בעת-ובעונה-אחת גם, "נייטרלית במחשבה, בדיבור ובמעשה", גם "צד בלתי-לוחם" ואף, "איננה אדישה". על-כל-פנים, תקרית זו לא יכולה שלא להדאיג את ישראל. למעשה, ידעו הישראליים כי היא עליהם להילחם ושארה"ב אינה עומדת לסייע להם, או אינה יכולה לסייע להם. הדבר שהישראליים רצו בו פחות מכל היה לערב את ארה"ב במאבק במזרח-התיכון ולהפוך את ישראל לויאט-נאם שנית.

ישראל - ארצות-הברית

הבעיה העיקרית ביחסי ישראל-ארה"ב אינה מה יכלה ארה"ב לעשות כאשר פרצו הקרבות, אלא מה צריכה היתה ארה"ב לעשות לפני המלחמה — ומה עליה לעשות לאחריה. לצידו הצבאי האמריקאי לא נודע מקום רב ביותר במכלול החי-מוש הישראלי שנטל חלק במלחמה, וזאת משום שארה"ב נקטה כל העת במדיניות של הגבלת מכירות הנשק לישראל. לישראל לא היה שום מטוס-קרב או מפציץ אמריקאי; משר-לוח מטוסי "סקיהוק" אשר נועדו לאזן את מתן מטוסי "F-104" לירדן, היה עשוי להגיע לישראל רק בסוף השנה. חיל-האוויר של ישראל היה מצויד בצרפתי, מרבית הטנקים שלה — מתוצרת בריטית, והנשק הקל יוצר בישראל עצמה. זרם החימוש הסובייטי שהגיע לארצות ערב, והקשיים בהם נתקלה ישראל בארצות המערב במאמציה לאזן את זרימת הנשק הסובייטי לארצות ערב — הם אשר עודדו את נאצר וחיוקו ידיו בהחלטתו לצאת למלחמה. אילו היה בכמויות הציוד הצבאי כדי לקבוע את גורלן של המלחמות — היה מצבה של ישראל חמור ביותר. הבעיה עלתה

* הסיפור — כפי שסופר לי — הוא מופת לחלוט-ביעותים דיפ-לומטי. פקידים בכירים הוזעקו למשרד החוץ האמריקאי ב-5 ביוני באישון לילה. עד מהרה הגיעה ידיעה כי המישה שדו-תעופה מצריים הושמדו. דבר זה גרם לכך שפקידים זוטרים העלו את ההשערה כי מצרים לא תוכל לממש את התרברבויותיו של נאצר. בשעה 3 אחר הצות לערך העיר אחד הפקידים הבכירים לאותם זוטרים בבדיחות-דעת, בהזכירו להם כי "אנו נייטרליים במחשבור תינו, בדברינו ובמעשינו". אותו פקיד תידרך לאחר מכן את מר מקלוסקי לפני מסיבת-העיתונאים שנתקיימה באותו יום אחר-הצהר-יים — בלא שישתמש במלים אלה ("נייטרליים"). הן לא נכללו בדברי הפתיחה של מקלוסקי באותה מסיבת-עיתונאים; אך בתשובה לשאלה בדבר אפשרות התערבות מצד ארה"ב, זכר מר מקלוסקי את המלים אותן שמע ב-3 אחר הצות לערך, והשתמש בהן בדברי תשובתו. נראה, עם זאת, כי הבית הלבן ומשרד החוץ האמריקאי התקשו כל-יך להתאושש משטות בלתי-תואר זו, הואיל וכנגדה ניצבה בפניהם שאלה מביכה ביותר: אם אין ארצות-הברית נייטרלית — מה היא?

** בנקודה זו נגע מר אשכול בדבריו חודש ימים לפני פרוץ המלחמה. בהישאלו לאיזה סיוע מצפה היה מארה"ב, ואילו אף מבריטניה ומצרפת, השיב: "ודאי, מצפים אנו לסיוע כזה — אך בסמוך בראש-וראשונה על צבאנו שלנו. לא הייתי הפץ כי אמהות אמריקאיות תישלנה בנפול בניהן כאן. אך ודאי שהייתי מצפה לסיוע כזה, בעיקר בהביאי בחשבון את כל ההבטחות החגיגיות שניתנו לישראל. מדי פעם, בנקשנו מארה"ב נשק, מקבלים אנו הבטחות, וכן נענים: "אל תבזבו את כספכם. אנו כאן, הצי השישי כאן". תשובתי לעצה זו היא כי הצי השישי עלול שלא להגיע לשטח במהירות מספקת בעת הצורך, מסיבה זו או אחרת, ולכן על ישראל להיות חזקה בכוחה שלה. זוהי הסיבה לכך שאנו מוציאים לרכישת נשק כספים רבים כל כך באורח יחסי לגודל אוכלוסייתנו".

מחדש עתה, כאשר חודש זרם החימוש הסובייטי לארצות ערב בהיקף לא מבוטל. נוכח התעמולה הערבית בדבר ההשפעה היהודית בארה"ב, אפשר לתמוה האם מדינה לא-יהודית כלשהי אילו נמצאה במצבה של ישראל, שמולה אויבים הרמקבלים את נשקם מברה"מ וכן את תמיכתה המדינית והתעמולתית, היתה נתקלת גם היא בקשיים רבים כל כך ב"בקשה לקנות נשק בארה"ב. זוהי הבעיה העיקרית ביחסי ישראל-ארה"ב בעבר וגם בעתיד.

האור"מ

המערכה נגד ארתאנט היתה בלתי הגיונית מן הבחינה הרקטית, ובלתי-מוצדקת מן הבחינה המשפטית והמעשית. היה אף מי שהשתמש במושג "מלחמת ארתאנט", דיבורים מגורחכים אלה ודומיהם, תוצאתם היחידה היתה שחרורם של האשמים האמיתיים בקלות-יתר.

ניתן לכנות מלחמה זו בשם "מלחמת נאצר", או אולי "מלחמת נאצר וקוסגין"; אך לכנותה בשם "מלחמת ארתאנט" פירושו ליצור רושם כאילו היה בכוחו של ארתאנט למנעה, ומכל שכן — לפתוח בה.

המערכה נגד ארתאנט התבססה על תפיסה בלתי נכונה בדבר אפשרויות פעולתו של כוח-החירום בתנאים שנוצרו ב-18 במאי. ואולם אחדים מאנשי "החלונות הגבוהים", אשר תרמו למערכה זו, חייבים היו לדעת כל זאת וסביר להניח כי אכן ידעוה.

תחת להטיח את האשמה בפה מלא ובבירור באשמים הרמיתיים — מנהיגי מצרים אשר הורו לחייליהם לתפוס את עמדות כוח-החירום של האור"מ במדבר סיני עוד בטרם הורה ארתאנט לכוחותיו לסגת מעמדותיהם, וכן מדינות חברית-המועצות, הודו, יוגוסלביה ואחרות, אשר צידדו במעשיה של מצרים על בימת האור"מ — חיפשו מתנגדיו של ארתאנט את הנקמה בו, אליה ייחלו זה זמן רב, כשאחד ממניעיהם הוא שאט-נפשו של ארתאנט ממלחמת ויאט-נאם.

תהא זו, כמובן, שטות לעבור לקיצוניות שניה ולטעון כי המזכיר הכללי או האור"מ פעלו באורח ראוי-לשבח. הם הפכו תשושי-כוח לחלוטין, ועניינה המשותף של קהיליית העמים העולמית הוכה מכה שקשה להעריך את עוצמתה. כמו הפלא-חיים המצריים לבושי המדים, אשר גופותיהם נרקבו בחולות הלוהטים של סיני, היו גם הם קרבנותיהם של אותם שליטים מושכי-חוטם אשר גרמו למלחמה זו.

האור"מ הוא גוף הנתון מדי פעם בפעם להתקפות-שיתוק וזאת — בשל היותו בראש וראשונה זירה בה חברותיו נלחמות על האינטרסים הלאומיים שלהן. למען יוכל האור"מ לשמש כגוף "עושה שלום" או "שומר שלום", הכרח שיתקיים בו אחד משני המצבים הבאים: זהות אינטרסים בין המעצמות בנושא מסויים, או שלא יהא הנושא הנדון נוגע להן כלל ועיקר.

המצב הראשון היה מאז ומתמיד ה-Sina qua non של התועלת באור"מ, בעוד אשר המצב האחר נעשה נדיר יותר ויותר. הסיבה לכך נעוצה בתחרות הגוברת והולכת בין ארצות-הברית לברית-המועצות להשיג את תמיכתן — או למנוע את תמיכתן מן היריבה — של המדינות שבאזורים הבלתי-

מפותחים של העולם, ובפרט — של אותן מדינות שהשיגו את עצמאותן לאחר מלחמת-העולם השניה.

לאומיותן החדשה של מדינות אלו משמשת, לעתים, הדבק היחידי המאפשר את המשך קיומן, ועם זאת — גם הערך היחידי המצוי ברשותן ואשר יכולות הן לשאת ולתת עליו. כתוצאה מכך, אין לאומיות שתהא קיצונית כל-כך, ועם זאת כנה ואמיתית כזו האחרונה. המעצמות הגדולות, השואפות להשתמש במדינות אלה לצורכיהן-שלהן, משיגות זאת בפרט-טן על נימי האינטרסים העצמיים של אותן ארצות. ועניין זה קשה הרבה יותר לשלוט בו מאשר בארצות-נתמכות" כבעבר, או בארצות הגרורות בתקופתנו. ברית-המועצות, ל-דוגמה, חיצרה אחרי מצרים של נאצר יותר בכך ששירתה את האינטרסים הלאומיים של מצרים מאשר בכך שגרמה למצרים לשרת את האינטרסים של ברית-המועצות. אך מצרים אינה מדינה "נתמכת" לפי הסגנון הישן, או מדינה גרורה. לאומניותה מתבטאת בסגנון החדש של "תן לי". נאצר ניצל בצורה המקסימלית את חוק-הזהב האומר, כי נוח יותר למעצמות הגדולות לתת — מאשר לקבל. ארה"ב הגישימה את מדיניות-הנתינה במשך פרק-זמן ארוך יותר מכל מדינה אחרת, ועשתה זאת בקנה-מידה פורני ובזבזני. זהו אחד מן הצדדים הפחות-ידועים של "חברת-הרווחה", אותה מנסה לאחרונה ברית-המועצות לשבור.

קיימת סיבה נוספת המסבירה מדוע מעודדות המעצמות הרמיות את שאיפותיהן הלאומיות של המדינות החדשות והקטנות. במשך שנים מספר העסיקו עצמם חוקרי המלחמות בבעיית המלחמות הקטנות מול הגדולות, המלחמות המקומות יותר מול המלחמות הכלל-עולמיות, מלחמות גריליה מול מלחמות קונבנציונאליות, ומלחמות גרעיניות מול לא-גרעיניות. היתה עסקות בבעיות אלה נבעה במידה לא-מעטה מן התוצאות הרות-השואה הצפויות אם תפרוץ מלחמה גדולה, כלל-עולמית, גרעינית.

„מלחמות על-ידי שליח“

על-מנת למנוע הרס עצמי, החלו המעצמות הגדולות מגלות עניין במלחמות הקטנות, המקומיות, מלחמות הגריליה ומלחמות בהן לא ייעשה שימוש בנשק גרעיני. באורח תיאורטי, לפחות, מן הראוי להעדיף מלחמות אלה, שהרי ניתן לשלוט בהן. לפיכך הושקעה מחשבה רבה בפיתוח טכניקות ומכניזמים לשליטה בהן. ואולם, גם סוג זה של מלחמות סכנתו גדלה והולכת, בשל סירובן של המעצמות הגדולות להשלים עם מפלוח מקומיות, אם יש ביכולתן לשנות את מזלן על-ידי אסקלציה (הדרדרות) של המאבק. כך אירע לארה"ב בי-ויאט-נאם. התפתח, איפוא, סוג חדש של מלחמות, מלחמות מקומיות, קטנות יחסית ללא שימוש בנשק גרעיני, אשר יש תקוה לשלוט בהתפתחותן. ניתן לכנות מלחמות אלו בשם "מלחמות על-ידי שליח". ארה"ב ניסתה לערוך "מלחמה על-ידי שליח" בקובה, באפריל 1961, באמצעות כוח עלוב ודל של גולים קובנים. "המלחמות על-ידי שליח" אינן תופעה חדשה ואין עליהן מונופול לשום מעצמה עולמית.

לפני שנת 1966, שנה בה החלה ארה"ב נוטלת על עצמה את עיקר מעמס הלחימה בויאט-נאם הדרומית, התנהלה מל-

ליטה, בניגוד למצופה. האינטרסים הלאומיים של ישראל ושל מצרים הפכו מלחמה זו במזרח-התיכון למלחמה בלתי ניתנת לשליטה על-ידי המעצמות הגדולות. המצרים לא שארו את רשותה של ברה"מ לפני שתפסו את שארם-אש-שייח' וחסמו את מיצרי טיראן, בעוד שישראל לא ביקשה את רשר תה של ארה"ב להילחם על מנת לפתוח אותם מיצרים עצמם.

„מלחמה על-ידי שליח“ עשויה להיות הבטוחה ביותר מבין המלחמות הקטנות והמקומיות אך גם היא רחוקה מלהיות „בטוחה“ באמת. הודות לכך שאין היא מסבכת באורח ישיר את כוחותיהן המזויינים של המעצמות הגדולות, מאפשרת היא להן להיחלץ הימנה. בצורה נאה יותר מאשר אילו היו מתערבות באורח ישיר. הנשיא קנדי עמד על כך, כאשר נכנס למשבר קובה ותבע שיובטח „פתח-נסיגה לשעת סכנה“. לברית-המועצות ניתן עתה הדבר במזרח-התיכון אך „המלחמה על-ידי שליח“ היא עדיין משחק מסוכן ביותר אותו משחקות המעצמות הגדולות בעצם הימים האלה. מלחמה זו דורשת תשומת-לב והשגחה רבה יותר מאשר הוקדשה לה עד כה. אם לא תלמד ברית-המועצות משגיאותיה של ארה"ב, ותשאף לאס-קלציה של „המשחק“ במזרח-התיכון, על-מנת שתוכל לנצח בסיבוב הבא, יהא סיבוב זה מסוכן ויקר הרבה יותר, הן לשחקנים המשחקים אותו והן לצופים בו.

המת ויאט-נאם „מלחמה על-ידי שליח“, בפרט מנקודת-השקפתה של ארה"ב, אשר ראתה בה, למעשה, מלחמה בינה לבין סין העממית. אולם המערכה הישראלית-ערבית היתה בראש-הראשונה הנוסחה הסובייטית של „מלחמה על-ידי שליח“. ברית-המועצות הגדולה ראתה עצמה נעלה מכדי שתקדיש לישראל הקטנה „תשומת לב בלתי-ידידותית“ באורח ישיר. על-מנת להצדיק השקעה של למעלה מ-3 ביליון דולרים בסיוע כלכלי וצבאי לארצות ערב, דרוש היה אויב הולם יותר. משום כך חזרה התעמולה הסובייטית וטענה כי ישראל אינה אלא כלי-שרת בידי „המעצמות האימפריאליסטיות“ העומדות מאחוריה. ולפיכך כאשר היכו מדינות ערב הנתמכות על-ידי ברה"מ בישראל — היכו למעשה ב„אימפריאליזם העולמי“.

בנאומו בפני עצרת האו"מ ב-19 ביוני עשה קוסיגין כל מאמץ להדגיש כי את מאורעות המזרח-התיכון, הכרוכים בסכסוך שבין ישראל לארצות-ערב, יש לבחון בהקשר „למצב הבין-לאומי הכולל“. מאוחר יותר האשים קוסיגין את ארה"ב ובריטניה בכך ש„עודדו“ את ה„תוקפנות“ הישראלית; היה זה נוסח מנומס של הבעת מורת-רוחה של ברית-המועצות. הערבים, כפי שנוכחנו לדעת. נקטו גם הם בקו תעמולה האומר כי לוחמים הם נגד המערב „האימפריאליסטי“. קשה לדעת האמנם האמינו בזאת. יתכן כי טענו כך אך ורק על-מנת להשביע את רצון אנשי-חסדם הסובייטים.

מלחמה זו „על-ידי שליח“, הוכיחה עד כמה קשה היא לש-

לקחי מלחמת ששת הימים בעיני „הנכונן ללינוודים אסטרטגיים“

(המשך מעמ' 50)

שיתאמו להישגיה הצבאיים, וזאת לבל יבשיל הניצחון הגדול פירות באושים. ביטחון ישראל בעתיד טמון ביכולתה לפתור בעיה זו.

המחברים צופים „מלחמה מהפכנית“ — נוסח אלג'יריה מצד מערבים, אם אכן יתלקח סיבוב רביעי. כל זאת בהנחה כי הערבים יודעים שאין להם כל טעם לחזור ולצאת למלחמה מן הסוג אותו מסוגלות לנהל בהצלחה אך ורק מדינות מודרניות. צידום-מחדש של צבאות ערב בנשק מודרני אינו מברטיח להם יעילות, שכן דומה הוא. אומרים המחברים, להלבשת נער בחליפת-שריון, לאחר שכבר גילה כי אין הוא מסוגל לשאת את משקלה.

בחזות שאינה צופה את הפגת האיבה הערבית, מסיימים המחברים את דבריהם. מי שקיוה כי ב„יום השביעי“ (לאחר ששת הימים) יקום מזרח תיכון שליו יותר, חייב להתאכזב.

הלקחים לגבנו ממחקרם המעניין של הווארד והאנטר הם כי ביטחוננו טמון בכך שנתמיד בתכונות של מודרניזציה, פיתחון, גמישות והכרה, שאיפיינו את דרכנו לניצחון במלחמת ששת הימים. התמורה בסביבתנו תהא, כנראה, אטית ביותר — אך שאיתנו לשלום מחייבת אותנו לעירנות ולכוננות לקראת נסיבות העשויות להשתנות.

שלישית — ערכן של ערובות המערב: חסימת מיצרי טיראן העמידה במבחן ערובה מפורשת. שניתנה על-ידי ארצות-הברית ובריטניה; אי מימושה כמעט גרם להשפלתן הפומבית שעשויה היתה לדמות לביזון של בריטניה וצרפת ב-1956 ואף ב-1938 (בעניין צ'כוסלובקיה). אך משהחמיר המשבר, ומוקדו עבר משאלת המיצרים לבעיית עצם קיומה של מדינת ישראל — החליטה זו האחרונה לפעול, ולא העמידה את המעצמות במבחן מביך. המסקנה: יש להטיל ספק בערכן של ערובות המעצמות.

אם כי המלחמה היסלה בעיות נושנות אחדות הרי המחברים צופים להיווצרותן של נקודות-חיכוך חדשות בין ישראל לערבים. זאת, בעיקר, עקב גידולה הרב של האוכלוסיה הערבית הנמצאת תחת שלטון ישראלי. לדעתם יתקיים מירוץ בין קליטתם — באופן כל שהוא — של ערבים אלה על-ידי ישראל, לבין הסתתם מן החוץ, על-ידי מדינות ערב, למלחמת גרילה.

ישראל תעמוד, אפוא, בפני דילמה של ביטחון אסטרטגי בגבולותיה מדרום וממזרח — פירושו הפרדוקסלי יהא אוכ' לוסיה המהווה סיכון ביטחוני אסטרטגי. אין פיתרון צבאי למצב זה — והמדיניות הישראלית תצטרך לזכות בהישגים

י ב ו ר ד צ ה " ל י ע צ מ כ ו ח ו

מעונות עממיים

חב' לשכון ובנין בע"מ
תל-אביב, המלך ג'ורג' 48, טלפון 227171

תחנות ישראליות בע"מ

תל-אביב, רח' רבנו חננאל 20

מפעלי תובלה באר-שבע

ת.ד. 72

מסקו בע"מ

פיגומי מתכת וציוד לבנין
חיפה, כביש חיפה-עכו, טל' 73251, ת.ד. 1617

תנובה

תנובה משווקת למעלה מ-73 אחוז מכל
תוצרת המשק החקלאי העברי המעורב

המשרד הראשי:

תנובה, מרכז שיתופי לשיווק תוצרת חקלאית
בישראל בע"מ, בית "תנובה", רח' יהודה הלוי
17, ת.ד. 265 טלפון 7-59511

מועצת הפועלים

ירושלים, רח' שטראוס, טלפון 22102

מועצת הפועלים

בני-ברק, רח' עקיבא 86, טלפון 720126

מספנות ישראל בע"מ

חיפה, ת.ד. 1282, טלפון 73211

מועצת הפועלים

פתח-תקה, רח' וולפסון 3, טלפון 914035

סולתם בע"מ

חיפה, ת.ד. 1371

מפעלים פטרוכימיים בישראל בע"מ

חיפה, ת.ד. 99, טלפון 73271

מענית

קבוצת פועלים להתישבות שתופית בע"מ

מפעל מים כפר-סבא

אגודה חקלאית שתופית בע"מ
ת.ד. 30 כפר-סבא

הופיעו

יוסי גמדו
סיפורים באנן
שירים באש
זכרונות בנאקי

בשש אחרי
המלחמה

חליפין
על
הגשר

סיפורו של
קולונל אבנ
מאת ג.ב. דונגן

ר. הומפסון

שולטון
ומרדנות
לקחי מלאיה ווייטנאם

שעון החול

דרום - ערב הסוערת
דוד הולדן

